

Ajuntament de Palma

Els recursos intangibles del Recinte Antic de Palma per a un producte de potenciació turística

INESE

*Els recursos intangibles
del Recinte Antic de
Palma per a un producte
de potenciació turística*

Institut d'Estudis Ecològics -INESE-

ELS RECURSOS INTANGIBLES DEL RECINTE ANTIC DE PALMA PER A UN PRODUCTE DE POTENCIACIÓ TURÍSTICA

Coordinadors

Mateu Picornell Cladera
Catalina Irene Ramis Cirer
Joana Maria Arrom Munar

Autors

Catalina Irene Ramis Cirer

Geògrafa, Professora de Geografia Humana de la Universitat de les Illes Balears. Grup d'Investigació en territori, turisme i oci (GITTO)

Mateu Picornell Cladera

Geògraf i Arquitecte Tècnic, Vicepresident de l'INESE i Coordinador del Grup d'Investigació en territori, turisme i oci (GITTO)

Joana Maria Arrom Munar

Professora de Geografia Humana de la Universitat de les Illes Balears. Grup d'Investigació en territori, turisme i oci (GITTO)

Palma, octubre 2011

Coordinació: Mateu Picornell Cladera
Catalina Irene Ramis Cirer
Joana Maria Arrom Munar

Direcció: Mateu Picornell Cladera

Redacció: Catalina Irene Ramis Cirer

Edita: Institut d'Estudis Ecològics (INESE)

Maquetació: Catalina Irene Ramis Cirer

Portada: Carrer de Serra, Palma
(fotografia de l'arxiu de l'INESE, 2011)

© del text: els autors

Idioma: Català

© de les fotografies: els autors

© de l'edició: Institut d'Estudis Ecològics (INESE)
inese_gitto@yahoo.es

Impress a Impresrapit

ISBN: 978-84-938503-3-3

DL: PM. 1614-2011

ELS RECURSOS INTANGIBLES DEL RECINTE ANTIC DE PALMA PER A UN PRODUCTE DE POTENCIACIÓ TURÍSTICA

ÍNDEX

<i>PRESENTACIÓ.....</i>	<i>7</i>
<i>TURISME CULTURAL I URBÀ: EL MARC CONCEPTUAL.....</i>	<i>11</i>
<i>RECURSOS PATRIMONIALS I TURISME.....</i>	<i>19</i>
<i>LA GESTIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL DE LES CIUTATS.....</i>	<i>29</i>
<i>CASOS I ESTRATÈGIES EN TURISME CULTURAL I URBÀ:</i>	
<i>UN CAS PRÀCTIC EL CALL DEL RECINTE ANTIC DE PALMA.....</i>	<i>55</i>
<i>EL RECINTE ANTIC DE PALMA, UN EXEMPLE DE POTENCIACIÓ</i>	
<i>TURÍSTICA CULTURAL I URBANA.....</i>	<i>79</i>
<i>ESTRATÈGIES I DETERMINACIONS.....</i>	<i>103</i>
<i>BIBLIOGRAFIA.....</i>	<i>109</i>

PRESENTACIÓ

Amb el declivi de l'estandardització dels productes rígids i massificats que tingueren la seva expansió a partir dels anys 60 i que van conduir a un creixement quantitatiu extraordinari a escala mundial i molt especialment a les Illes Balears, els darrers anys el turisme, a nivell de demanda global, ha esdevingut una nova fase d'un nou model més qualitatiu, que passa per la diversificació de productes, autenticitat i una oferta que pugui assolir les satisfaccions de turistes d'un màxim de ventall de demanda mercat. Aquest és un procés que dóna resposta a les noves exigències de la demanda: la flexibilitat, la personalització dels productes, la qualitat del medi i dels serveis i l'autenticitat dels recursos patrimonials i culturals. No s'ha d'oblidar que es tracta d'una demanda més sensible a la cultura i a la conservació del medi ambient, amb més poder adquisitiu i amb major flexibilitat temporal a l'hora de planificar les seves vacances.

Per tot això, la competitivitat dels nous productes turístics s'ha de basar necessàriament en la qualitat, entesa en el sentit més ampli. És a dir, que s'estengui a tots i cada un dels seus components (atractius, serveis, infraestructures, etc.) i que suposi el control dels impactes medi ambientals i econòmics.

Avui, a un context on la competència és extrema, puix qualsevol espai es pot constituir en destinació turística gràcies precisament a les noves demandes que cerquen destins i atractius diferents i diferenciats, ja no es pot deslligar la competitivitat de la sostenibilitat.

Un dels elements que millor defineixen la ciutat en front a la resta dels ecosistemes, tal com assenyala Pérez Cano, 2000, és que el seu suport físic és, fonamentalment, producte directe de l'activitat humana, per tant, conseqüència de les cultures que l'han ocupat, la qual cosa el fa específic i singular. I és precisament aquesta especificitat la que dóna identitat al resident, a la seva vida cultural i confereix atractiu turístic a la destinació.

Així, la ciutat turística és un espai on hi conflueixen, a més de la població resident amb les seves pròpies demandes i necessitats, diferents tipologies de visitants i turistes que requereixen així mateix diferents atractius i equipaments. Cada un d'aquests possibles usuaris de la ciutat -residents, turistes o visitants-, en funció de les activitats principals que motiven el seu desplaçament i del temps de durada d'aquest, gaudeixen dels recursos de la ciutat en major o menor amplitud i intensitat. Tots ells, emperò, competeixen per l'ús de l'espai arribant fins i tot, en casos de pressió extrema, al conflicte. També els usos urbans tradicionals i els emergents, generats per la canviant demanda dels residents, competeixen amb les noves funcions requerides per satisfer els visitants.

Una ciutat turística és una gran i complexa unitat que engloba altres petites ciutats, la ciutat històrica, la ciutat cultural, la ciutat de vida nocturna i la ciutat de compres i comercial (Priestley; Llurdés, 2001) que se solapen a través de relacions simbiòtiques, especialment en els models urbans mediterranis on el comerç i la vida nocturna s'ha concentrat històricament al centre configurant un espai polifuncional. Que aquestes relacions siguin satisfactòries pels residents i els turistes i procurin la riquesa cultural i la

revitalització social de les ciutats no són reptes fàcils de resoldre sense l'adequada planificació.

El turisme a les ciutats pot ser una estratègia de desenvolupament econòmic per la seva capacitat de dinamitzar l'activitat econòmica i generar llocs de feina directes i indirectes. Emperò també és un element que pot crear sinèrgies i pot possibilitar la revalorització i conservació del patrimoni així com pot induir a la proliferació d'ofertes culturals de tot tipus que poden servir de catalitzador de la vida ciutadana.

Sovint, els centres històrics han esdevingut en espais socialment buits, amb una escassa o nul·la relació entre els residents i el seu espai. Aquests entorns han sofert processos de despoblació i de canvis d'ús que han alterat la tipologia urbanística i els estils de vida tradicionals. D'aquesta manera s'ha perdut la capacitat d'estimular les relacions socials tan arrelades als centres urbans de la Mediterrània (Pérez, 2000). Patologies com la degradació, fossilització o banalització, s'han establert a molts d'aquests entorns, rics amb història i patrimoni però que no s'han sabut adaptar a la pressió de l'evolució econòmica i social territorialment desordenada.

Paral·lelament, i potser per la conscienciació d'aquest mateix fenomen de pèrdua d'identitat, la cultura ha esdevingut un objecte de consum, cada cop més valorat i demandat.

No és estrany que sigui una de les motivacions que generen més moviments turístics a l'actualitat de tal manera que les ciutats, i molt especialment les ciutats històriques, siguin a hores d'ara destins emergents i veritables alternatives a la pèrdua de competitivitat dels clàssics destins de sol i platja.

Les pervivències i testimonis de les cultures que han emmotllat la morfologia urbana (trama viària, murades, edificis religiosos i civils, monuments, restes arqueològiques, etc.); les manifestacions de la cultura popular (artesanía, folklore, gastronomia, etc.) i les més actuals (teatre, exposicions, festivals, etc.) són els elements fonamentals que identifiquen, diferencien i confereixen a les ciutats capacitat d'atracció. Per tant, es tracta de la matèria primera sobre la que es pot dissenyar el producte turístic.

Ara bé, tenir un patrimoni ric i una oferta cultural interessant no és garantia de competitivitat. S'ha de tenir en compte que el turista urbà i cultural és un viatger ben informat i experimentat que exigeix qualitat i que manté una actitud positiva vers la conservació de l'entorn i el patrimoni. Per això sap reconèixer l'esforç de conservació, revitalització i dinamització dels entorns històrics. És, en definitiva, un turista que espera trobar una ciutat històrica ben conservada, viva i moderna, un turista que rebutjarà tant la degradació com els escenaris museificats on l'oferta cultural no passa de ser un simulacre (Romero, 2000).

Per això, les polítiques de potenciació dels centres històrics com a recursos turístics s'han de vincular necessàriament amb polítiques urbanístiques, culturals i socials coordinades que possibilitin una ciutat amb vida cultural pròpia, creativa, diversa, però també socialment justa.

El centre històric de Palma és un dels més grans d'Europa, amb trets diferenciadors i característics comuns a altres que trobem en la zona mediterrània. El seu patrimoni implica un recorregut al llarg de la història des de la dominació musulmana de Mallorca (segles VIII-XIII) fins a l'actualitat. La riquesa del seu patrimoni fan del recinte antic de Palma un potencial producte turístic que contribuiria a la desitjada desestacionalització. Perquè això sigui possible és imprescindible una gestió integrada d'aquest patrimoni (INESE, 2005).

Una ciutat que utilitza i explota el seu patrimoni monumental, arquitectònic i natural com un dels principals factors d'atracció necessita una gestió integrada d'aquest patrimoni. Tot i així, recordar que la potencialitat dels recursos no depèn exclusivament dels factors interns (valor històric, artístic, grau de conservació, etc.), sinó que depèn també d'altres factors externs com són l'accessibilitat, la singularitat o, fins i tot, la moda del moment.

La present publicació pretén establir un model i metodologia per a recollir l'inventari, anàlisi i avaluació del patrimoni (tangible i intangible) existent al recinte antic de Palma, esbrinant la seva potencial jerarquia d'atracció turística, per ell mateix o amb sinèrgia amb altres recursos, en un producte capaç de potenciar l'activitat turística dins Ciutat.

Per tant, adquirir coneixement del recinte antic de Palma com a potencial producte turístic, és crucial. Aquest coneixement s'establirà a través de la identificació, anàlisi, classificació i valoració potencial pròpia (factors interns i externs) i com a conjunt de recursos o atractius turístics, i de les sinèrgies sectorials que hi ha en el recinte antic de Palma.

Així, l'objectiu de la publicació és, per una banda, fer un instrument valuós per a la reconversió, potenciació i revitalització del recinte antic de Palma com a recurs turístic, que ens permeti una major qualitat. Un altre objectiu paral·lel és moure la cultura, fent conèixer la riquesa i la diversitat cultural d'aquest espai urbà.

Per tant, i en quant al contingut, una primera part inclourà el marc conceptual dels recursos dins el procés de planificació del desenvolupament del turisme, que en el cas de Palma s'ha de considerar com incipient ja que ara per ara no podem considerar Palma com a ciutat turística amb un producte global definit i ben planificat (INESE 2005). Es plantejarà també una metodologia per al tractament i utilització dels potencials recursos i d'una manera més concreta els potencials recursos intangibles com a model d'aplicació al procés de planificació. Finalment, una segona part consistirà en fer el model d'inventari dels recursos intangibles del recinte antic de Palma, i el seu sistema d'estudi, classificació, valoració i jerarquització en funció del seu poder d'atracció, ja sigui com a complement d'altres recursos o formació conjunta d'un recurs de més jerarquia.

Grup d'Investigació Territori, Turisme i Oci (GITTO)
Institut d'Estudis Ecològics -INESE-

TURISME CULTURAL I URBÀ. EL MARC CONCEPTUAL

1. INTRODUCCIÓ

La realitat de les darreres dècades del segle XX, així com totes les previsions de futur indiquen que el turisme cultural és un fenomen social a l'alça i una fórmula d'ocupació de l'oci que és precís aprofitar, atès que presenta unes immillorables perspectives per als sectors econòmics i pel desenvolupament de les regions i les ciutats que disposen d'un important llegat patrimonial.

Turisme i cultura són dues realitats destinades a convergir en els seus objectius, interessos, programes i a coordinar el seu potencial i la seva capacitat d'atracció de visitants, a partir d'allò que es coneix com a turisme cultural, un concepte que respon, a l'actualitat, a una nova demanda social i suposa un elevat consum de serveis, que s'han de revertir en benefici tant del patrimoni i la seva conservació, com en el desenvolupament socioeconòmic de la zona d'atracció turística (VILLANUEVA, T., 2000).

Segons Adam Smith, les professions dedicades a l'art, la cultura i l'esbarjo no contribuïen a la riquesa de les nacions, sinó que, en canvi, constituïen l'àmbit per excel·lència del treball no productiu. D'aquesta manera l'autor, en la seva obra titulada *Investigació de la naturalesa i causa de la riquesa de les nacions*, escriu: "[...] En la mateixa classe [treballadors no productius] s'han d'incloure moltes altres professions, tant de les més importants i greus, com de les més inútils i frívols: els Jurisconsults, els Metges, els homes literats de tota mena, classe molt important i honorada; i els bufons, ..., músics, operistes, ballarins, figurants, etc. que són d'una ínfima jerarquia. El treball del mínim d'ells [...] no produeix res que sigui capaç pel seu valor real i permanent de comprar o adquirir en igual quantitat d'un altre treball: perquè caduca en el moment mateix de la seva producció, com la declamació d'un Actor, l'orenga d'un Orador, o el to d'un Cantaire" (Llibre II, Cap. III, pàg. 99).

No obstant això, reconeix també que aquestes professions posseeixen determinades particularitats, com l'enginy, l'admiració o la habilitat, les quals exigirien una major remuneració; i d'aquesta manera assenyala: "[...] L'educació en les Arts d'enginy i professions lliberals encara és més prolífica i costosa. Per tant, la recompensa de Lletrats i Metges, de Pintors, Escultors i Arquitectes ha de ser molt més liberal i avantatjosa, com ho és en efecte. [...] les creixents remuneracions dels Còmics, Operistes i Ballarins, Jugadors de mans i altres persones d'aquesta classe, es troben fundades damunt aquests dos pilars, en algunes ocasions, ves a saber, la raresa i mèrit d'una habilitat excel·lent i el descrèdit amb que utilitzen el seu talent" (Llibre I, Cap. X, pàgs. 171 i 178).

Així, doncs, és curiós comprovar que, per a qui es considera un dels promotors de la Ciència Econòmica, les ocupacions relacionades amb la cultura, l'art o l'oci no generen riquesa, és a dir, valor afegit, ja que en sí mateixes constitueixen un servei final que s'acaba en el moment concret de la seva producció i consum. No obstant això, les remuneracions són excepcionalment elevades degut als costos acumulats en educació, que procuren l'enginy i el talent d'aquests professionals; o bé resulten ésser el pagament per

l'habilitat i el descrèdit social d'algunes ocupacions, especialment les que tenien a veure amb l'entreteniment i la diversió.

Tot i entendre el context de l'època en la qual es redacten i la puritat econòmica del primer argument, no deixa de ser paradoxal trobar-nos amb aquestes frases quan, a l'actualitat, la indústria de la cultura i l'oci constitueixen un sector econòmic de gran dinamisme; i la preocupació per la cultura ha suposat un gran salt qualitatiu, és a dir, ha passat de ser un plaer escàs a una exigència total de molts ciutadans i ciutadanes; d'ésser accessòria i producte per a la distracció, en un dels consums més habituals; de minoritària i elitista, al consum en massa. En definitiva, la cultura i l'oci constitueixen a l'actualitat, una font de riquesa i, a la vegada, un dels trets més significatius del comportament de l'home contemporani.

Existeix una opinió molt extensa sobre si els conceptes cultura i economia constitueixen dos àmbits incompatibles, en el sentit que els productes culturals esgoten la seva raó de ser al passar als circuits de producció i consum; o, dit d'una altra manera, com si l'economia fos una espècie d'agent contaminant que aniquila l'emoció estètica o l'essència d'intel·ligència de la cultura i de les arts, que pertanyen, per tant, a un àmbit espiritual. Aleshores, fer-se la pregunta, quin és el valor de la bellesa?, quin és el cost d'oportunitat d'una inversió cultural? O, com s'assoleix la rendibilitat del patrimoni històric?, no deixen de ser qüestions, que degraden el sentit de la creació artística i del goig estètic.

Tot això ve motivat perquè els béns relacionats amb la cultura i el patrimoni històric reuneixen una sèrie de particularitats que tenen a veure amb aspectes nous i que, a mode de síntesi, es resumeixen en els següents:

a) els béns relacionats amb la cultura tenen un caràcter additiu, és a dir, tenen una utilitat marginal creixent, contràriament a l'habitual en la major part dels béns característics de l'ortodòxia econòmica. Per tant, el plaer i les ganes de consumir els productes culturals creixen a mesura que el nivell de consum és major, i el gust és, així insaciable. Aquesta propietat ve justificada perquè en el consum d'aquest tipus de béns es valora, no només la satisfacció present, sinó també el pes del passat, en termes d'acumulació de coneixement i experiència.

b) en la demanda de cultura no es requereix el bé en particular, sinó els components de valor que duu incorporat o els serveis que se'n poden derivar. Aquest fet és especialment significatiu en el cas dels béns relacionats amb el patrimoni històric, perquè, en efecte, quan es visita un museu, una catedral o un edifici històric singular, no es demanda el bé en ell mateix, sinó el conjunt de valors i serveis que hi estan associats, des de l'emoció estètica fins al valor cognitiu i de formació, el valor social com a mostra d'identitat; i, òbviament, el valor econòmic dels productes derivats (venda d'entrades, catàlegs, drets d'imatge, etc., així com els serveis d'oci i turisme que es poden relacionar amb la visita). La conseqüència lògica d'aquesta característica és que no es pot calcular el valor del patrimoni històric i dels béns culturals, sinó només a través de la riquesa que produeixen els serveis associats i, per tant, enlloc d'una economia de preus, tindrem una economia de rendes.

c) els béns culturals no són un output qualsevol, sinó que comporten una experiència cultural de caràcter qualitatiu (per exemple l'emoció estètica d'escoltar un concert o

contemplar un quadre), en la que hi influeixen, no només el cúmul de coneixements i experiències, com ja s'ha comentat, sinó també el grau d'incertesa i els senyals d'informació, com per exemple, el valor de les crítiques en el mercat de l'art, en el cinema, etc.; o la publicitat i la informació asimètrica en la segmentació del mercat turístic de les rutes culturals. Així mateix, els béns relacionats amb la cultura i el patrimoni històric també tenen un valor de prestigi, associat a l'interès i a la preocupació pel manteniment del patrimoni com a mostra d'identitat dels pobles i de la seva història; aspecte sobre el qual els ciutadans i ciutadanes podrien estar disposats a pagar una quantitat, encara que no consumissin el bé en ell mateix. Aquest tipus de demandes, anomenades d'opció, d'existència o de llegat, constitueixen, conjuntament amb el punt anterior, un aspecte difícil de quantificar o transformar-se en el mercat en forma de preus; perquè, en realitat, es tracta de l'economia d'un intangible.

d) finalment, assenyalar que gran part dels béns culturals i del patrimoni històric tenen la condició de béns públics o semipúblics, és a dir, que manifesten problemes d'apropiació dels resultats del seu consum o la seva producció i, per tant, en una economia de mercat es troben en dificultats per a la seva provisió òptima. Aquesta és la raó per la qual, en una societat nombrosa i anònima, se sol assignar a l'Estat la funció de subministrament i atenció adequada d'aquests elements; la qual cosa no margina la possibilitat d'altres fórmules alternatives (mecenatge empresarial, *sponsorship*, usdefruits variables en l'ús del patrimoni, *matching* de fons en les provisions, etc.), sobretot en situacions d'escassetat de recursos amb elevat cost d'oportunitat.

La importància econòmica del turisme per a la Unió Europea és innegable, ja sigui des del punt de vista del nombre de llocs de treball que representa (9 milions de llocs de feina directes) com per la riquesa que genera en la Unió Europea (6% del PIB). A més, la seva importància recent durant el pròxim decenni el converteix en un sector d'atenció especial. S'estima que, en els propers 20 anys, el nombre d'arribades de turistes a Europa es multiplicarà per 2, la qual cosa suposaria un potencial de creació de 3 milions de llocs de feina en els propers 10 anys.

Segons les estimacions, un 37% dels desplaçaments turístics tenen un caràcter cultural i una taxa anual de creixement del 15%. L'Organització Mundial del Turisme (OMT) apunta que el grup de turistes que contribuirà més a l'augment del turisme a Europa serà el de persones majors de 50 anys. Atès que aquest grup de persones es troba particularment interessat en el turisme cultural, serà aquest sector de turisme el que més es desenvoluparà.

El turisme cultural al que aquí es fa referència és aquell que concerneix no només al patrimoni monumental, sinó, en la seva accepció més ampla, aquell que implica per part del turista "un desig de prendre coneixement, el consum d'un producte que tingui un significat cultural i la intervenció d'un mediador" (DG XXIII- Unidad Turismo, OPOCE, 1994). La cultura és un valor en contínua evolució, viva i creativa. Varia de manera constant i ràpida en tots els dominis: percepció i utilització de monuments històrics i edificis moderns -concepció de museus i exposicions-, organització de festivals, espectacles i trobades culturals, tradicions, folklore, artesanía. En tots aquests camps és font de creació de nous productes turístics. Més enllà de la riquesa econòmica que genera el turisme que s'acaba d'evocar, el turisme, i

en particular el turisme cultural, representa una força viva al servei de la pau, així com un factor d'amistat i de comprensió entre els pobles.

Aquestes constants impliquen que, per fer efectiu el desenvolupament previst del turisme com a font de riquesa econòmica, sigui necessari adaptar-se a les necessitats dels consumidors en un àmbit creixent de competència mundial en matèria de turisme. Si el nombre de turistes prevists es concreta, és indispensable que la Unió Europea es prepari per acollir a aquests nous turistes i respondre correctament a les seves exigències.

Existeix un interès creixent per al patrimoni cultural regional i local i especialment per les infraestructures culturals amb motor de desenvolupament econòmic en zones urbanes, rurals i industrials en declivi. Existeix, igualment, una consciència sobre la sinèrgia resultant de la combinació de turisme, oci i arts, que tots ells de manera conjunta conformen el turisme cultural essencial per al desenvolupament social, econòmic, cultural i ecològic d'una destinació.

Desenvolupar el turisme cultural contribueix directament i significativa, en la millora de la qualitat dels productes turístics i la protecció del medi ambient i del desenvolupament sostenible en el turisme. Mantenir i millorar la qualitat és un element vital per que el turisme sigui més competitiu. Si no és així, serà impossible fer efectiu el potencial desenvolupament econòmic i creació de treball que ofereix el turisme a Europa. Atès que diferents factors afecten a la qualitat de l'oferta de serveis turístics a Europa, l'enfocament cap a la qualitat s'ha de basar en la gestió integrada de la qualitat.

La gestió integrada de la qualitat en el turisme reconeix que una gran quantitat d'agents socials han d'adoptar un enfocament integrat per a la consecució dels seus objectius turístics. La gestió integrada de la qualitat significa: millorar la competitivitat del sector turístic, satisfer les necessitats dels turistes i de les comunitats locals i preservar l'entorn natural i cultural.

Algunes destinacions turístiques europees han començat ja a orientar-se cap a la gestió integrada de la qualitat: han iniciat estratègies i estan desenvolupant mètodes per respondre millor tant a les necessitats dels turistes, com de les poblacions locals. En aquest sentit, la Comissió Europea realitzà tres estudis sobre la gestió integrada de la qualitat en les destinacions turístiques de costa, urbanes i rurals amb la finalitat de fer conèixer les millors pràctiques i mètodes utilitzats per tal efecte.

Quadre 1: Principis essencials de la gestió integrada de la qualitat en les destinacions turístiques

- Proporcionar una atenció especial al paper de la destinació en el seu conjunt.
- El desenvolupament del turisme regional i local s'ha de basar amb una anàlisi realista i documentada del potencial de la zona sobre el mercat a tenir en compte, identificant els seus avantatges competitiu i assegurant l'èxit de les seves expectatives.
- Bones iniciatives i productes.
- Els turistes viatgen per conèixer indrets raonablement diferents als que poden trobar prop del seu lloc de residència. La qualitat en el turisme pretén reforçar les característiques específiques de la destinació.
- Els turistes cerquen experiències autèntiques. Valorar i promocionar el patrimoni no significa sobreestimar ni devaluar la seva qualitat.
- Alguns indrets disposen de zones fràgils i comunitats sensibles a la intrusió i a la congestió. Tota destinació de qualitat s'ha de preocupar d'analitzar l'impacte del turisme.

- Les destinacions no sols poden oferir un sol tipus de qualitat destinat a un grup reduït de persones, s'ha de proporcionar una bona experiència a tots els visitants, incloent-hi aquells que tinguin necessitats especials.
- Millorar la qualitat d'una destinació turística requereix temps. L'èxit depèn de la planificació per obtenir millores constants i realistes, d'any en any, més que fixar objectius impossibles d'assolir.
- Entusiasme i obstinació personal són condicions essencials de l'èxit del turisme. Difondre al màxim els fluxos d'informació per a tots aquells que estiguin implicats en una destinació és essencial per assolir l'èxit.

La qualitat en el turisme significa diversitat, qualche cosa més que equipaments, folklore o instal·lacions artificials. Per això, millorar la formació, amb l'objectiu d'augmentar les competències en totes les activitats econòmiques del turisme i edificar sobre la base d'un potencial específic de turisme cultural, és essencial. Aquest fet suposa el contacte dels visitants amb la població local -grangers, pastors, artesans, pescadors, etc.- així com oferir productes locals típics com poden ésser l'artesanía o la gastronomia.

La qualitat de les destinacions turístiques s'ha d'entendre d'una manera global. La població local ha de fer descobrir al turista no només allò bàsic de la destinació, sinó també el conjunt de la zona i tota la regió. Per altra banda, el turisme s'ha de considerar com un dels elements de l'activitat de la vida local i del teixit urbà per a cada destinació turística.

La qualitat significa igualment respondre a les necessitats dels visitants en matèria de seguretat i solucionar els problemes de congestió de trànsit d'una destinació.

S'ha de prendre consciència de la importància que té implicar a la població local en l'objectiu de la qualitat, perquè així puguin contribuir i col·laborar en tot allò que es trobi a l'abast de les seves possibilitats.

2. EL MARC CONCEPTUAL DEL TURISME CULTURAL I URBA

Definir el turisme cultural és una qüestió prou difícil, just pel fet de la gran quantitat de definicions que hi ha del terme cultura s'explica que no hi hagi una definició de "turisme cultural" acceptada majoritàriament pels diversos autors. Això representa un problema, no només per als estudiosos del turisme, sinó també a la majoria de documents, a tota Europa, que recullen les actuacions polítiques sobre aquesta qüestió se sol eludir una definició, assumint que en general que tot el món coneix el significat d'aquest concepte (RICHARDS, G. 2000). Això ha fet que hi hagi un ampli repertori bibliogràfic i d'actuacions polítiques sobre aquest tema, en són un exemple "turisme cultural", "turisme del patrimoni", "turisme artístic", "turisme ètnic", ... Però de fet quasi sempre s'està parlant del mateix encara que poques vegades ho sembli.

Per tal d'aclarir el significat del turisme cultural, Richards (1996) va proposar una definició conceptual basada en la manera en què els turistes consumeixen la cultura. Segons ell, en la cultura podem veure alguna cosa que abraça el que pensen les persones (actituds, creences, idees i valors), el que fan les persones (pautes de comportament normatiu o modes de viure) i el que fabriquen les persones (obres d'art, artefactes, productes culturals). La cultura, per tant, es compona de processos (les idees i el mode de vida de les persones) i dels productes d'aquests processos (edificis, artefactes, art, tradicions). Si

consideram la cultura d'aquesta manera, el turisme cultural no només implica la visita a llocs i monuments, sinó que abraça també al consum del mode de vida d'aquelles zones que es visiten. D'aquesta manera, podem definir el turisme cultural com "el desplaçament de persones des del seu lloc habitual de residència fins als llocs d'interès cultural amb la intenció de recollir informació i experiències noves que satisfacin les seves necessitats culturals" (RICHARDS, G. 2000, 72). Segons aquesta definició conceptual, el turisme cultural no només abraça el consum dels productes culturals del passat, sinó també de la cultura contemporània o mode de vida d'un indret determinat. Es pot considerar que el turisme cultural inclou tant el "turisme del patrimoni" (relacionat amb el passat) com el "turisme artístic" (relacionat amb la producció cultural contemporània). El turista consumeix també productes mobles, immobles, tangibles i intangibles; i sense cap dubte els mobles, immobles i tangibles tenen, la majoria, una gran part de component intangible, cosa que no hem d'oblidar com a potencial recurs turístic, susceptible de ser o complementar un producte i ésser consumit turísticament.

Abans el desenvolupament del turisme cultural incidia majoritàriament en la potenciació dels productes del patrimoni, a l'actualitat el turisme artístic, segons Richards, s'està convertint en un component cada vegada més important del producte turístic-cultural i en part això reflecteix l'ampliació experimentada pel concepte de cultura que incorpora de cada vegada més la cultura popular junt a la tradicional alta cultura.

Arran de l'evolució, a les darreres dècades, d'un nou model turístic a escala mundial s'ha pogut observar la necessitat d'assolir projectes i propostes de diversificar l'oferta turística, sobretot a les destinacions tradicionals madures, per poder absorbir una major quota en els mercats emergents que sorgeixen com a conseqüència de la creixent heterogeneïtat manifestada i exigida en la demanda. Un dels segments que ha evolucionat amb més força ha estat el del turisme urbà.

Les ciutats, com a destinació dels viatgers i posteriorment visitants i turistes, tenen una història tan àmplia com la humanitat. Després de la consolidació dels assentaments degut a les innovacions a l'agricultura i l'auge del comerç que utilitzava les ciutats com origen i destinació de l'intercanvi, les autoritats religioses i polítiques construïren en els llocs estratègics els edificis emblemàtics que provaven l'hegemonia de la seva concepció del món i l'autoritat davant els propis ciutadans i els de les altres ciutats i territoris. Aquest era principalment el cas de les ciutats amb vocació de convertir-se en capitals d'espais més amplis o inclús imperis de major o menor extensió i influència. Per tant, des de fa temps mil·lenaris, les ciutats ja cercaven ressaltar certs atributs que les fessin atractives, però sempre que les identifiquessin amb punts de referència específics i que s'han convertit al llarg dels anys com els fiders, recursos i productes turístics urbans (GRANADOS, V. 1998).

La ciutat conforma una il·lustració excepcional de la noció, segons X. Greffe, d'ecosistema patrimonial. És a la vegada bé col·lectiu, conjunt localitzat d'elements variats en situació interdependent i "camp de forces" d'actors múltiples per a estratègies diversificades (CAZES, G. 1998).

El turisme urbà es mescla amb temes fonamentals de reflexió actual, com la mobilitat, l'urbanisme, la cultura, el patrimoni, la capacitat d'acollida dels enclaus turístics i la gestió

territorial, la recomposició dels espais i les xarxes urbanes, etc. i contribueix a aclarir algunes d'aquestes problemàtiques.

El turisme urbà reflecteix una nova distribució del temps, on es mesclen de cada vegada més el temps de treball i el temps d'oci, seqüències de sedentarisme i desplaçaments, en un procés generalitzat de "posada en circulació de cossos" (VIARD, J. 1998), d'afirmació dels moviments i pràctiques de multiespacialitat. El turisme urbà, pràctica d'oci tradicional i continua, pot ser amb l'excepció dels períodes d'industrialització veraç, ha vist emmascarada mitjançant un criteri estadístic que primava l'estada "vacances" (més de 72 hores fora del lloc de residència) en detriment de formes breus i repetitives de desplaçament (excursionisme, caps de setmana, estades de curta durada), lloc en el qual per naturalesa s'inscriu.

Per què la ciutat, o algunes ciutats, es converteixen en turístiques o tornen a ser turísticament atractives? Aquesta pregunta suscita un ventall ampli i complex d'interpretacions que a continuació es classificaran per simplificar allò que és patrimoni i la imatge.

En els darrers anys, giren entorn al turisme urbà i la noció de patrimoni, reflexions i investigacions apassionades, la seva accepció i els seus límits, la seva funció social i política, les condicions, els arbitratges i els resultats de la seva posada en valor.

Què és patrimoni? No ho és tot, avui en dia? En funció de quines prioritats s'ha de protegir i posar en valor un determinat component o període històric, sense risc d'eludir-ne d'altres? Com conciliar en un context així, exigències de conservació i necessitats de desenvolupament de l'oferta turística? El dret a la ciutat, reivindicat per Henri Lefèbre, no significa també la possibilitat que té tot individu de gaudir lliurement, durant una visita de plaer, dels recursos patrimonials urbans independentment de la seva comercialització?

Pareix ésser que les ciutats resulten tant o més atractives quant ofereixen oportunitats d'animació permanent o lligades a esdeveniments que els monuments aïllats no poden oferir. El creixement de visites turístiques es concentra principalment en el nombre reduït de llocs prestigiosos, inserits per norma general en el teixit urbà.

En una lògica comercial banal, les campanyes promocionals seleccionen i promouen els components que resulten més atractius de "l'oferta urbana" (els recursos turístics, equipaments d'oci, marc i qualitat de vida figuren en primer pla) com a suport de veritables estratègies de conquesta de visitants temporals com residents potencials, sobretot inversors i empreses. El dispositiu es pot realitzar en dues etapes: atreure i seduir primer, als congressistes i als turistes de pas per suggerir-los, en segon lloc, una permanència més duradora i substancial a la ciutat.

Apareixen, des de fa poc, en les ciutats amb ambició turística, equipaments de gran envergadura, amb pretensions emblemàtiques, clarament localitzades i concebudes per assumir una funció turístico-lúdica específica, que també s'han perfilat per una utilització que afecta tant als residents urbans com als visitants de l'exterior i a la vegada, per a diversos destins funcionals pròxims: el Palau de Congressos es converteix també amb un pol hotelier, centre comercial, indret d'exposicions i espectacles; el parc d'atraccions pot integrar museus, allotjaments, instal·lacions esportives, comerços i oficines; el gran centre

comercial es pot perllongar en un conjunt recreatiu gegantí com per exemple el mític West Edmont Mall a Canadà; el conjunt hotelier transformar-se en part amb un casinet, parc d'oci i port de recreatius urbà, etc.

El turisme urbà sofreix altes concentracions en l'espai i el temps damunt determinats llocs de recorregut obligatori o durant la celebració de certs esdeveniments de renom (festivals, exposicions, commemoracions). Per tant, és important, prendre consciència, reflexionar i investigar selectivament sobre la capacitat de càrrega i acceptabilitat, els umbrals d'afluència, saturació i la gestió de la sobrecàrrega.

El turisme s'ha transformat en el major fenomen social i econòmic dels països desenvolupats, durant la segona meitat de segle. A l'actualitat, aquest fenomen de masses ha incorporat noves fórmules que el vinculen directament amb conceptes com el medi rural, la naturalesa o la cultura, amb l'objectiu de captar un nou mercat que assoleix de cada dia a més sectors socials, així com d'incorporar nous espais i ofertes de qualitat.

Turisme i cultura han estat des de sempre àrees convergents, però que han aconseguit en les darreres dècades, reunint els seus objectius i interessos, impulsar una nova demanda social i crear un nou espai de consum de serveis, entorn al que coneixem com a turisme cultural.

Aquesta simbiosi ha repartit per igual la seva influència positiva entre ambdós sectors, contribuint així a la promoció i desenvolupament de les economies de les zones que disposen d'aquest recurs patrimonial, al temps que s'ha convertit en la força motora que ha impulsat els processos de restauració i rehabilitació d'edificis, monuments i llocs històrics.

Segons afirmen alguns experts, l'oci i la cultura seran, sens dubte, en el futur, els pols d'atracció per a l'economia dels serveis. La societat de l'oci és ja una realitat palpable en els països desenvolupats i la indústria destinada a cobrir la demanda de serveis un element fonamental per aquestes economies. Tan sols és necessari aconseguir la perfecta sintonia entre ambdós factors, perquè la cultura, i especialment el turisme cultural, tingui un espai definit i compti amb una oferta atractiva davant la competència d'altres formes de consum de l'oci.

RECURSOS PATRIMONIALS I TURISME

1. INTRODUCCIÓ

L'estudi antropològic del turisme no és l'estudi d'allò que la gent fa quan surt del seu entorn quotidià en el seu temps d'oci, ni tampoc és l'anàlisi espacial de la realitat turística en un territori delimitat, sinó l'estudi del context socio-cultural del turisme en la destinació, en el lloc on es donen els fets que s'analitzen i el temps en que es produeixen. (NOGUÉS, A.M., 2003).

Existeix un fort component ideològic en la complementarietat que presenten les nocions d'oci i temps de lleure. En general, s'accepta que l'oci és aquell temps dedicat a la subjectivitat de la persona, i el temps de lleure és tot aquell temps diferent al productiu i remunerat.

Segons descriu Dumazeider el temps de lleure inclou l'oci, així com tota la resta d'activitats que es produeixen fora del context del treball retribuït. Les necessitats personal de menjar, dormir i tenir cura de la salut i l'aspecte individual, així com les obligacions familiars, socials, cíviques i religioses, s'han d'atendre en el temps de lleure. L'oci, en canvi, allibera a la persona de la fatiga del treball, és a dir, descansa i, obre a la persona a nous mons a través dels quals defuig de l'avorriment diari, és a dir, es diverteix; i capacita a la persona per autotranscendir la seva potencialitat creadora, desenvolupar el seu pla personal. (DUMAZEIDER, 1975, pàg. 405).

La majoria dels autors que tracten la qüestió de l'oci subratllen la individualitat, i conceptualitzen l'oci com el conjunt d'activitats desenvolupades per l'individu en el seu temps de lleure, sense cap tipus de pressions, ni laborals ni socials, i sense remuneració i que cerca la satisfacció de la persona (ARGYLE, 1997, pàg. 20). L'oci es construeix així com una forma de ruptura psíquica i física en el nostre quotidià social i productiu de la qual, en principi, s'exclouen totes aquelles activitats que ens socialitzen.

Per tant, i prenent en consideració tot el que s'ha exposat anteriorment, denominem *turisme* certes activitats que realitzam durant el temps de lleure i fora de l'entorn geogràfic o sociocultural habitual, i *activitats econòmiques del turisme* al conjunt d'estratègies i pràctiques socials, culturals, econòmiques i polítiques destinades a facilitar l'esdeveniment d'aquelles.

2. ALGUNES CONSIDERACIONS SOBRE PATRIMONI I DESENVOLUPAMENT ENDOGEN

Parlar de patrimoni és parlar d'allò que es posseeix, de la hisenda i béns (qualsevol que sigui la seva naturalesa: tangible o intangible, mobles o immobles...) d'una persona, família o grup, sigui quina sigui la seva composició. Fonamentalment dels béns que són heretats, però també dels béns que són adquirits o produïts pels individus o els grups, i que passen a formar part de la seva riquesa i de la qual llegaran als seus descendents. A partir d'aquesta concepció general es poden construir altres nocions derivades com "patrimoni econòmic", "patrimoni històric" o "patrimoni cultural".

A partir de la concepció general anteriorment apuntada del patrimoni, i seguint-la parcialment, la Llei del Patrimoni Històric Espanyol de 1985, en els seus articles 46 i 47, defineix el patrimoni etnogràfic o cultural (una de les parts del Patrimoni Històric Espanyol), com “els béns mobles i immobles i els coneixements i activitats que són o han estat expressió rellevant de la cultura tradicional del poble espanyol en els seus aspectes materials, socials o espirituals”; i també com “aquells objectes que constitueixen la manifestació o el producte de qualsevol grup humà arrelades i transmeses consuetudinàriament”, els “coneixements o activitats que procedeixen de models o tècniques tradicionals utilitzats per una determinada comunitat”, i les “edificacions i instal·lacions, el model constitutiu de les quals s’acomodi, en el seu conjunt o parcialment, a una classe, tipus o forma arquitectònica utilitzats tradicionalment”.

És de destacar en aquesta definició anterior la prioritat que en el discurs adquireix la tradició, allò consuetudinari, allò heretat. De forma que el patrimoni queda aquí d’alguna manera reduït als elements materials i als coneixements necessaris per a la seva producció; a les idees i a les activitats que es transmeten de generació en generació, que formen part dels costums d’un poble. I una concepció com aquesta planteja dos problemes fonamentals: per una banda la definició mateixa de tradició, de costums o de consuetudinari; i per l’altra, la dificultat de considerar el patrimoni com alguna cosa que pugui ésser incrementat, així com la hisenda, per les successives generacions que la reben dels seus majors i la transmeten als seus descendents.

Per tant, a partir d’aquests punts es poden plantejar tota una sèrie de preguntes a mode d’exemple: qui té la facultat per determinar quins aspectes de la cultura d’un poble es troben suficientment arrelats i són, per tant, tradicionals? Quan una pràctica, objecte o coneixement es converteixen en tradicionals i, per això, és susceptible de ésser considerat un bé patrimonial? Qui, i com, es decideix que un objecte o una activitat o un coneixement esdevenen patrimonials? Totes les preguntes anteriors tindrien com a resposta un denominador comú: la determinació de la naturalesa patrimonial d’un element cultural, material o immaterial, ha de comptar amb l’existència d’informes produïts per experts, per aquells que en saben. La mateixa Llei que dóna lloc a la definició i defensa del patrimoni estableix, perquè pugui ésser atorgada la condició al respecte a qualsevol aspecte de la cultura d’un poble, i entre aquells que tenen especial importància l’opinió dels experts en la matèria. Així podria ocórrer, com de fet succeeix, que un poble depengués de tercers per a la construcció, i l’increment, del seu propi patrimoni: d’aquell que ha heretat i del que llegirà.

El patrimoni d’una persona, família o societat es troba format pel conjunt de béns que ha heretat dels seus majors, i de l’increment que d’ells mateixos se’n fa per llegar als seus descendents. La consideració de qualsevol element cultural, material o immaterial, com a digne d’ésser conservat i llegat, com a patrimonial, és una cosa que correspon als subjectes històrics: individus, família o pobles. De la mateixa manera que, com sabem, la tradició s’inventa permanentment (HBSBAWM i RANGER, 1983), el patrimoni és dinàmic, i la seva construcció, conservació i destrucció respon a variables que no depenen de l’opinió dels experts sinó de les característiques estructurals i de les trajectòries històriques de les societats constituïdes en subjectes de la seva pròpia història. Autors com Prats (1997) i

García (1999) argumenten que el patrimoni té a veure amb la capacitat creativa d'una societat, i no només amb allò que ha heretat. Més concretament, García considera que el patrimoni té a veure, més que amb una herència, amb un "procés social que, com l'altre capital, s'acumula, es renova, produeix rendiments que els diversos sectors s'apropien en forma desigual" (1999, pàg. 18).

El patrimoni es converteix d'aquesta manera no en un aspecte fòssil de la cultura d'una societat, sinó en un element dinàmic que es construeix i reconstrueix permanentment. I el que per alguns pot ser digne d'ésser conservat per uns altres manca d'importància cultural, al temps que certs elements poden ser menyspreats per alguns grups, per uns altres (atesa la subjectivitat de l'assignació de valor) seran apreciats fins a considerar-los part fonamental en la construcció de la seva pròpia identitat individual i col·lectiva.

Quin paper pot exercir el patrimoni d'un poble en la implementació de processos de desenvolupament? La resposta per aquesta pregunta depèn de la concepció que es tingui de què es el desenvolupament i quins objectius s'han d'assolir en un programa que tingui aquesta finalitat.

Anys enrere, des del punt de vista clàssic, avui ja obsolet, la modernització era clau per promoure el desenvolupament dels pobles i ciutats, per tant, deixar de banda els valors tradicionals era crucial. Així, i referint-nos concretament al patrimoni, format fonamentalment per elements tradicionals, s'entenia que també s'havia d'abandonar i substituir per avançar. A partir dels anys 80 aquesta visió o perspectiva es transforma totalment, es demostra especial interès per part de les classes il·lustrades per adquirir nous coneixements del que s'anomena "cultura popular", el patrimoni etnogràfic. D'aquesta manera neix una nova matèria primera per ésser oferta al mercat naixent de la cultura. Al turisme tradicional s'hi uneix aquest tipus de turisme alternatiu centrat en el consum d'aquests nous productes culturals propers i exòtics, als que més endavant se'ls afegiria la naturalesa. L'interès dels urbanistes per aquesta nova tipologia de productes, el patrimoni cultural o etnogràfic, donà lloc a una nova font de recursos per les societats rurals, que en aquests moments, sobretot en les zones marginals, sofrien un greu procés de descapitalització i de retrocés econòmic i demogràfic. El patrimoni queda així unit al turisme i, font alternativa d'ingressos per a les societats rurals, convertint-se en un dels motors per al desenvolupament entès com a increment de la renda per habitant en un determinat territori.

Com molt bé esmenta Zamora (1994) els canvis socials (el desenvolupament no és res més que una classe de canvi social induït) tenen un component endogen -el passat conté d'alguna manera el germen del futur- i tenen també un component exogen, si aquest conté elements imposats en les societats econòmicament i culturalment dependents, aleshores, el component endogen és conseqüència de la trajectòria cultural i històrica d'una formació social concreta. Així, des d'una postura que consideri que cap procés de desenvolupament pugui iniciar-se sense tenir en compte el passat, el patrimoni cultural esdevé un element fonamental tant en la definició dels objectius a aconseguir, com en les estratègies que s'hauran d'utilitzar per assolir-los.

El patrimoni també pot ésser utilitzat en les estratègies destinades a induir processos de desenvolupament territorial definits pels membres d'una societat i generats a partir de les potencialitats socials, culturals i econòmiques del territori, enteses no com un espai físic sinó com el lloc geogràfic d'un poble amb història: per una banda, el patrimoni -definit i conegut pels membres d'una societat subjecte i objecte del seu propi desenvolupament- adquireix el valor d'instrument per a l'autorreconeixement dels individus en el seu passat i en el seu present. Un reconeixement que, en un efecte especular, conté el valor de la valoració que la societat li donen, a la vegada que els processos de marginalització solen anar acompanyats de la pèrdua de l'estima, i la seva recuperació resulta fonamental per a les estratègies de desenvolupament endogen. Per un altra banda, el patrimoni que s'anomena cultural no és res més que una part de la totalitat de la cultura que una societat ha rebut i de la qual, en un flux incessant, ha construït per afrontar els problemes de la quotidianitat. Segons Eric Wolf, el patrimoni és format per idees, maneres de fer les coses i objectes que són reconeguts pels subjectes, des del moment en que han estat construïts a partir dels sistemes simbòlics que sustenten la vida dels individus i dels grups, i que es construeixen i reconstrueixen cada dia en la confrontació amb el món. Des d'aquest punt de vista, el patrimoni és també el fonament per a la construcció (mitjançant la realització de programes culturals adequats) de nous i més coherents formes de comprendre i interpretar el món (ZAMORA, 1994, pàg. 30 i 31), i sosteniment per a la generació d'estratègies que proporcionin majors nivells d'adaptabilitat a la societat que pretén millorar la seva posició en un entorn sempre canviant, millorant la comunicació entre el territori i l'entorn, requisit essencial en tot procés de desenvolupament. D'alguna manera, el patrimoni és una de les parts, en ocasions molt visible, de la memòria col·lectiva d'una societat, història materialitzada en objectius que representen, i objectius carregats de significat, símbols, que recorden el que s'és a partir del que va ser.

De manera que el patrimoni, convertit en objecte de consum pot constituir una font d'ingressos per millorar la posició econòmica d'un territori a través d'estratègies d'atracció turística, però també -amb l'única condició de que sigui definit, construït i reconegut per la societat mateixa, i no per estranys que, en una sort de colonització, tracten d'imposar els seus criteris il·lustrats a una societat econòmica, social i culturalment dependent- és un element central en el disseny d'estratègies de desenvolupament endogen.

3. LES CIUTATS HISTÒRIQUES COM A DESTINACIONS TURÍSTIQUES

Dins els recursos que la cultura posa a disposició del turisme existeixen aspectes múltiples, tan diversos com rica i variada és la realitat del nostre patrimoni. En l'eix d'aquesta activitat es troben sens dubte les ciutats històriques, màxims referents del passat i que han estat capaces de mantenir, a través del temps, els seus valors arquitectònics com a símbol i suport de la identitat cultural del poble i de la memòria històrica de la societat que l'habita.

Aquests nuclis urbans són la referència més important i coneguda pel turista, ja que en ells s'hi concentra gran part del patrimoni històric: edificis d'interès artístic, catedrals, esglésies i museus. Les ciutats que compten amb millors infraestructures i un major atractiu per a la inversió de la iniciativa privada en els sectors lligats al turisme, necessiten una

especial cura a l'hora d'establir els límits i les estratègies que evitin els problemes derivats de la massificació i que facin compatible el turisme amb la qualitat de vida dels ciutadans.

Segons les estimacions de l'Organització Mundial de Turisme (OMT) a l'actualitat les conseqüències econòmiques, socials, territorials i ambientals de l'afluència turística milionària de les darreres 4 dècades són més que conegudes. En aquest context s'assisteix a un relatiu eclipsament d'un bon número de ciutats històriques com a destinacions turístiques. No obstant això, l'afluència turística continua i segueix augmentant, encara que baix fórmules innovadores: turisme de rutes o de circuits culturals. I encara que compti amb antecedents anteriors a la Segona Guerra Mundial, aquesta tipologia turística assolirà la seva esplendor en les dècades següents.

Avui en dia, el conjunt de factors que afavoreixen la recuperació de les ciutats històriques com a destinacions turístiques és molt ampli i està determinant tant per canvis dins el propi sector com per variables exògenes. Dins els canvis produïts dins el sector cal destacar el fraccionament del temps de vacances, una progressiva segmentació de les motivacions que sustenten els desplaçaments turístics i l'aparició de nous productes i destinacions. En quant als canvis no relacionats directament amb el turisme, però que influeixen sobre la magnitud i perfil de la demanda, destaca l'augment de l'interès per la cultura, els canvis generals en les pautes de mobilitat, el progrés tècnic aplicat a l'àmbit del viatge, etc.

Ashworth, l'any 1995 ja assenyalà que el creixent interès de les relacions entre turisme i ciutats històriques resulta de la confluència de l'acció de tres tipus d'actors: les activitats econòmiques del turisme, atentes a les variacions en la demanda i creadores de nous productes; els gestors culturals, que perceben en el turisme com una font d'ingressos complementària en temps de retracció de les subvencions públiques; i especialment els governs locals, que cerquen mantenir la renovació física i funcional de determinades àrees urbanes en nous sectors de l'activitat, en especial atenció a l'oci de residents i visitants.

A Espanya el segment de turisme associat a les ciutats històriques presenta un escàs nivell de desenvolupament. Tot i així existeix un nombre reduït de destinacions turístiques d'importància internacional (Granada, Toledo, Santiago de Compostela,...), la major part de ciutats històriques reben una afluència de visitants limitada, en tot cas inferior a la potencial. En el seu conjunt, no suposa una gran aportació a l'economia turística nacional i la distància respecte a altres països com Itàlia, França i Àustria és encara ara molt gran. Per tant, queda un llarg camí per recórrer.

Les ciutats històriques constitueixen un tipus especial d'aglomeracions urbanes, unes entitats on el patrimoni cultural constitueix el principal referent de la identitat urbana. El seu valor com a llocs de la memòria supera àmpliament l'àmbit local i ha estat sobradament reconegut a nivell nacional mitjançant la seva declaració com a Béns d'Interès Cultural (BIC) en la categoria de Conjunts Històrics i en la inclusió d'una mostra representativa de ciutats en la Llista del Patrimoni Mundial, afavorida per l'UNESCO. Resumidament, es configuren com autèntiques joies urbanes que s'han de conservar en les millors condicions per al seu gaudir per les generacions futures, a l'igual que avui les disfrutem nosaltres gràcies a l'esforç de les generacions passades.

Però també són ciutats plenes de problemes, ciutats que han quedat al marge dels grans corrents de desenvolupament imperants durant els dos darrers segles. En un context d'estancament, el turisme és percebut per a la societat local com una nova font de riquesa que ha de tornar a situar a les seves ciutats en l'esplendor del seu passat. L'aposta és arriscada, ja que implica un aprofitament intensiu dels patrimoni històric, nucli de la seva identitat urbana. És més, la dimensió patrimonial presenta una extremada fragilitat, una presència excessiva de visitants pot afavorir el deteriorament del component físic del patrimoni i, sobretot, incidir negativament sobre la seva dimensió simbòlica i funcional. Els recintes històrics són per descomptat ens vius, la seva conservació basada en decorats turístics constitueix un risc inassumible. En aquest sentit, múltiples organismes internacionals han realitzat una crida d'atenció sobre els riscos que comporta una afluència excessiva i/o descontrolada de visitants en les ciutats històriques, de forma específica o en el marc de les conflictives relacions que s'estableixen entre turisme i cultura (LOBO MONTERO, 2001b).

Les ciutats històriques són espais de creixent afluència turística; tot i així, no constitueixen un espai dissenyat per al turisme ni la funció turística ha constituït un element destacat en la seva configuració física i funcional actual. En efecte, la ciutat és una realitat complexa i multidimensional, un conglomerat de dimensions físiques, econòmiques, socials, funcionals, culturals, polítiques, ambientals... dins les quals s'inclou una funció turística a la seva vegada caracteritzada per la transversalitat. De la complexitat urbana se'n deriva el seu atractiu turístic, però també la intersectorialitat dels seus efectes de la presència de visitants i la dificultat per delimitar agents i polítiques turístiques.

La complexitat i diversitat urbana esdevé en la densitat, multiplicitat i polivalència d'atractius turístics, a la seva vegada susceptibles d'encadenar-se amb la diversitat de motivacions i de pràctiques vinculades al turisme de ciutat. El turisme consumeix ciutat en tots els seus components i entramats de relacions que conformen el fet urbà. De manera paral·lela, el conjunt d'agents i polítiques locals són directament o indirecta agents turístics, ja que la seva actuació incideix substancialment en la configuració del perfil turístic urbà.

És més, els recursos turístics són múltiples i heterogenis, els efectes incideixen sobre el conjunt de la realitat urbana i la totalitat dels components de la societat local actuen de forma directament o indirecta com agents turístics. El panorama es fa més complex en el cas d'introduir el component dinàmic: el moviment és consubstancial al fet urbà i el turisme constitueix una realitat urbana preexistent que a la seva vegada s'adapta a les noves demandes en la recerca d'estats en equilibri sempre canvians.

A nivell operatiu, l'enfocament sistèmic constitueix una perspectiva fructífera en l'anàlisi de les relacions entre turisme i ciutats històriques mentre que és fenomen caracteritzat per la complexitat i el canvi: la complexitat de la ciutat com a producte, destinació i espai turístic i la dinàmica de canvi inherent al fenomen urbà i al fenomen turístic. Aquest enfocament ha estat utilitzat per Vera, López Palomeque, Marchena i Antón en la seva obra *Anàlisi Territorial del Turisme* (1997). De manera més concreta, constitueix l'aproximació dominant en els anàlisis de l'European Institute for Comparative Urban Research -URICUR- (Berg et al. 1995a y 1995b) sobre l'atractiu turístic urbà i en els treball

de M. Jansen-Verbeke (1986) sobre la configuració dels centres urbans com a productes i espais turístics.

L'any 1993, la Comissió d'Estadística de les Nacions Unides adopta oficialment les "Recomanacions de la OMT sobre estadístiques de turisme", elaborades a partir de les resolucions emanades de la "Conferència Internacional sobre Estadística de viatges i turisme" (OTAWA, 1991). Les Recomanacions estableixen un concepte bàsic de turisme: "les activitats que realitzen les persones durant els seus viatges i estades en llocs diferents al del seu entorn habitual, per un període de temps consecutiu inferior a un any, en finalitats d'oci, negocis i altres motivacions". Deixant de banda la dimensió temporal, el desplaçament del turístic resulta doncs de la interacció entre dos factors (LENO, 1993): per una part, el turista, les seves característiques i motivacions; i de l'altra, el lloc de destinació i els seus recursos.

Vera et Al. (1997) desenvolupen aquest esquema dicotòmic i fan referència a un sistema turístic format per quatre elements bàsics:

1. Els turistes que decideixen el viatge en funció d'una sèrie de motivacions i d'acord amb una sèrie de perfils sociodemogràfics.
2. Els agents, públics i privats, que dissenyen i manegen els productes turístics, més enllà dels subsectors considerats tradicionalment com a turístics (allotjament, restauració i agències de viatges).
3. Els sistemes de transports, de connectivitat i de mobilitat turística que permeten i canalitzen els desplaçaments entre els espais emissors i receptors.
4. I finalment la destinació turística, formada per els recursos d'atracció, la societat local, l'oferta complementària i les infraestructures i equipaments territorials.

Dins l'àmbit específic del turisme de ciutat, l'EURICUR ha abordat el tractament de la ciutat com un tipus especial de destinació turística i en especial aquells factors que incideixen en el seu èxit turístic. En aquest sentit, els investigadors de EURICUR parteixen d'un concepte de sistema turístic urbà equiparable al conjunt de factors que determinen l'atractiu del producte turístic d'una ciutat (Berg et al., 1995a i 1995b): el producte primari, el producte complementari, l'accessibilitat interna, l'accessibilitat externa i la imatge. Exterior a aquest primer sistema se situen els sectors públic i privat, l'actuació de la qual incideix directament en dit atractiu.

El producte primari correspon al principal atractiu turístic de la ciutat, el factor que des del lloc de l'oferta desencadena la major part dels fluxos dels visitants. En les ciutats històriques el producte primari correspon al patrimoni històric en les seves distintes manifestacions: marc històric i cultural (relació entre el medi, emplaçament i arquitectures locals, trama urbana, monuments, teixit residencial, etc.), museus, esdeveniments periòdics o ocasionals, etc. No obstant això, la presència d'un patrimoni històric molt destacat no és garantia de l'èxit d'una ciutat com a destinació turística. Tot i així, existeixen multitud de ciutats històriques amb un producte primari destacat que no són destinacions turístiques reconegudes i no sempre existeix equivalència entre la importància del patrimoni d'una ciutat i el seu èxit com a destinació turística.

Dins els factors que impulsen o anul·len l'efecte d'atracció turística del patrimoni com a component primari de les ciutats històriques, el component complementari consisteix en elements tals com els hotels, restaurants, comerços, centres i sales de conferències, palaus d'exposicions, recintes firals, i en general tot tipus de serveis turístics. Encara que per ells mateixos no atreuen visitants, incideixen en gran mesura en l'atractiu del producte primari. És més, la seva participació és imprescindible per garantir l'èxit del patrimoni cultural com a producte turístics (RUIZ, 1997).

L'accessibilitat, com a factor que incideix en l'atractiu turístic de les ciutats històriques, presenta dues dimensions diferents: d'un costat, l'accessibilitat externa o nivells de connexió amb els principals mercats turístics emissors; d'un altre, l'accessibilitat interna o facilitat de moviment del visitant dins la ciutat. Mentre que la primera incideix en el temps i cost de desplaçament a la destinació elegida, la segona afecta a la qualitat de l'estada. No obstant això, ambdues dimensions tenen un paper important en la conformació de l'experiència turística de la visita.

En darrer terme, les anàlisis de l'EURICUR assenyalen que la ciutat ha de tenir una imatge suggestiva. En gran part, aquesta imatge ve determinada pel nivell de desenvolupament general de cada ciutat. En conseqüència, qualsevol mesura adoptada pels governs locals afecta a la imatge de la ciutat i amb ella l'atractiu del seu producte turístic. Les destinacions turístiques madures tendeixen a adquirir matisos avorrits i obsolets; en canvi, a les destinacions incipients els manca una imatge turística definida. Les imatges negatives resulten de factors com la manca d'ambient turístic, familiarització dels visitants potencials amb el producte, l'existència d'accessos deficientes, etc. Tot i així, és difícil calcular fins a quin punt les imatges interfereixen en l'elecció de les destinacions, i a quin punt les imatges es corresponen amb la qualitat del producte turístic que s'ofereix en realitat.

Des d'una perspectiva diferent, Jansen-Verbeke (1986) aplica el concepte de sistema turístic urbà per analitzar les relacions entre centres urbans, visitants i agents promotors d'actuacions turístiques. El primer element del sistema correspon al centre urbà, com a producte que s'ofereix als visitants i, de forma paral·lela, un espai d'ús rellevant per part dels turistes i excursionistes. El nucli central de la seva oferta turística -els elements primaris- comprenen dues tipologies d'elements: en primer lloc, els recursos culturals (monuments visitables, museus, teatres, sales de concerts, galeries d'art, festivals i altres tipus d'esdeveniments, etc.); en segon lloc, les característiques especials de l'ambient urbà d'aquest tipus de ciutats, objecte d'atenció de turistes i excursionistes esdevé un marc idoni per al desenvolupament d'altres activitats d'oci. Aquest ambient es troba en una morfologia singular, derivada de la juxtaposició d'edificis i trames de diferents cultures urbanístiques, i en la pròpia tradició cultural i d'estils de vida de la comunitat local (llenguatge, costums, etc.). Ambdues dimensions són complementàries, es troben íntimament relacionades i, en conjunt, configuren el component primari de la ciutat històrica com a destinació turística, el factor que sustenta la major part dels desplaçaments turístics. En definitiva, el nucli de l'atractiu turístic de les ciutats històriques.

A més del component primari, relacionat amb la motivació principal de la visita, la condició dels centres urbans com espais d'ús turístic se sustenta en una sèrie d'elements secundaris orientats a satisfer el segment de la demanda d'origen extralocal, fonamentalment sector de l'allotjament, restauració i comerç. En darrera instància, Verbeke (1986) fa referència als agents turístics locals, que actuen tant sobre el producte (mitjançant operacions d'adequació i millora) com sobre els visitants (mitjançant la construcció d'una imatge del dit producte i el subministrament d'informació a turistes i excursionistes).

LA GESTIÓ DEL PATRIMONI CULTURAL DE LES CIUTATS

1. ELS BÉNS D'INTERÈS CULTURAL

La legislació referent al Patrimoni Històric Espanyol defineix els Béns d'Interès Cultural (BIC) com "tots aquells de valor històric, artístic, científic o tècnics que conformen l'aportació d'Espanya a la cultura universal". El Patrimoni Etnogràfic també forma part del Patrimoni Històric Espanyol, i es defineix com "... els que han estat part rellevant de la cultura tradicional del poble espanyol en els seus aspectes materials, socials i espirituals ... les edificacions model constitutiu de les quals en siguin les expressions de coneixements adquirits, arrelats i transmesos consuetudinàriament i factura de les quals s'acomoda, en el seu conjunt o parcialment, a una classe, tipus o forma arquitectòniques utilitzades tradicionalment per a les comunitats o grups humans". (CANO DE MAUVESÍN, 2005: 19-24)

Dins aquestes definicions generals, el Bé d'Interès Cultural o BIC és el que rep un major grau de protecció així com ho preveuen les distintes normatives referents al patrimoni històric. Només són BIC els que han estat declarats com a tals per a l'administració pública després de l'expedient iniciat a l'efecte. Aquesta competència correspon a les diferents Comunitats Autònomes que, a través de les seves respectives conselleries de cultura i direccions generals de Béns Culturals, són les encarregades de realitzar les respectives inscripcions i anotacions que, posteriorment, passaran al Registre General de Béns d'Interès Cultural de l'Administració de l'Estat.

Per a una major eficàcia a l'hora d'aplicar els criteris que han de dur a la declaració d'un BIC, s'han establert 6 categories que classifiquen els béns immobles de la següent manera:

Monuments

Hi trobam aquelles escultures colossals, edificis, obres o estructures arquitectòniques o d'enginyeria que posseïssin interès singular. En aquests casos, la declaració com a Bé d'Interès Cultural podria afectar també a quants béns mobles, instal·lacions i accessoris formen unitat amb el moment, preservant igualment l'entorn immediat, ja que la presència d'aquest tipus d'immobles d'elevat valor cultural sol ésser un element característic en la imatge paisatgística i ambiental d'una zona en concret. Per garantir aquesta protecció, totes les actuacions que es realitzen en l'entorn protegit estaran supervisades per les autoritats competents en matèria de patrimoni.

Els BIC més coneguts són generalment aquells que tenen la categoria de monument i en ells s'engloben les catedrals, monestirs, palaus, i fortaleses així com les construccions civils més emblemàtiques d'Espanya.

Conjunts Històrics

Són aquelles agrupacions de béns immobles que formen una unitat d'assentament continu o dispersa, clarament identificable i amb interès suficient en la seva totalitat. Els recintes antics de molts de pobles i ciutats tenen aquesta consideració gràcies, en part, a la

recerca de zones més còmodes pel desenvolupament urbà i han permès que molts entorns històrics es mantinguessin fins als nostres dies en un acceptable estat de conservació.

La consideració de conjunt històric és també aplicable a aquells llocs que mostren especial atenció des del punt de vista etnogràfic com a fruit de la relació tradicional entre el medi natural i la població, així com els que constitueixen un testimoni significatiu en quant a l'evolució de la mineria i a la indústria es refereix.

Així com ocorre amb els monuments, l'entorn dels conjunts històrics es troba igualment protegit per la llei, de manera que no es poden produir actuacions que suposin una visible alteració des del punt de vista paisatgístic.

Jardí Històric

Es consideren jardins històrics tots aquells espais naturals creats per l'home, sorgits com a resultat de l'ordenació d'elements naturals. Moltes vegades el jardí històric va associat a algun bé immoble d'interès cultural, ja sigui un palau o una finca destinada a l'esbarjo de certa importància. La seva tipologia no sols respon a espais oberts de grans dimensions. D'aquesta manera, certament existeixen casos com el del palau de Viana a Córdoba, en el qual la consideració de jardí històric l'ha obtingut el conjunt dels seus originals patis que s'ubiquen en distintes zones de l'edifici.

Lloc Històric

Aquesta catalogació s'atribueix principalment a aquells indrets en els quals es desenvoluparen esdeveniments històrics de rellevància. No obstant això, els que es troben vinculats a determinades tradicions de caràcter popular o a creacions culturals d'especial importància també poden optar a aquesta consideració. La gran quantitat de fets notables en la història d'Espanya fa que nombrosos paratges hagin estat escenari d'algun fet important en el passat. Malgrat tot això, no són molts els que trobem catalogats com a lloc d'interès històric degut, en part, al desinterès i desconeixement de les pròpies institucions locals que haurien de ser les primeres en promoure els respectius expedients.

Zona Arqueològica

Es refereix a aquells llocs o paratges naturals en els quals existeixen béns mobles i immobles susceptibles d'aportar dades d'interès mitjançant el seu estudi amb una tècnica arqueològica, hagin estat o no estrets, tant si es troben en la superfície com si estan en el subsòl o baix les aigües. Generalment dins aquesta definició s'hi engloben els comunament anomenats jaciments arqueològics. Són ja nombrosos els municipis que han elaborat la seva respectiva carta arqueològica en la qual s'hi identifiquen les diferents zones que presenten testimonis d'ocupació humana en l'antiguitat. No obstant això, el nivell de protecció, encara que legalment és el mateix per a tots, a la pràctica presenta grans disparitats entre els diferents jaciments. Mentre alguns conjunts arqueològics com el de Baelo Claudia a la província de Cadis, o el d'Empúries a Girona compten fins i tot amb una direcció científica que garanteix la contínua investigació del jaciment, molts d'altres es troben totalment desprotegits, a la sort dels més desaprensus espoliadors que no dubten en destruir les estratigrafies del terreny per aconseguir els seus objectius.

Aquesta tara del patrimoni cultural no afecta tan sols a les zones arqueològiques. Qualsevol bé moble o immoble ubicat a zones de difícil accés, en zones despoblades o bé en llocs amb escàs accés de trànsit de persones a determinades hores del dia o la nit, és presa fàcil dels espoliadors. Un ciutadà belga, famós per aquesta il·lícita activitat, reconeixia la facilitat amb la qual resultava sostreure peces artístiques d'ermites i antics monestirs enclavats, sobretot, en determinades zones de Castella i Lleó i els Pirineus catalans i aragonesos.

Via Històrica

Tot i que la més coneguda a Espanya sigui la ruta Jacobea, com a via històriques són considerades totes aquelles que posseeixen un reconegut valor cultural, ja es tracti de camins de peregrinació, vies romanes, canyades i vies de transhumància, camins de carro, vies fèrries o d'altra naturalesa.

Juntament amb les vies històriques poden aparèixer en ocasions béns mobles i immobles (creus de camins, abeuradors, estacions, etc.) que també podran ésser declarats d'interès cultural, ja sigui de forma individual o com a col·lecció lligada a la corresponent via.

Així com ocorre amb els llocs històrics, el desconeixement fa que moltes d'elles no hagin estat apreciades per les administracions locals des del punt de vista cultural. La seva protecció ha quedat limitada en molts casos a les mesures de caràcter medi ambiental principal interès del qual es correspon en les vies pecuàries.

Béns Inventariats

Són aquells béns mobles i immobles relacionats amb la història i la cultura que presenten un notable interès històric, artístic, arqueològic, etnogràfic, documental, bibliogràfic, o de qualsevol altra naturalesa cultural i que per aquest motiu es troben inclosos en els diferents inventaris de Patrimoni Cultural que elaboren tant l'Estat com les diferents Comunitats Autònomes. Aquests no inclouran els declarats com a Béns d'Interès Cultural ja que aquests, compten amb un registre propi i unes normatives específiques que són inherents a la seva pròpia catalogació.

Els inventaris del Patrimoni Cultural constitueixen el mitjà per vetllar i protegir els béns que en ell s'hi troben, ja que es beneficiaran de les mesures de protecció previstes per la Llei i desenvolupades per les distintes Comunitats Autònomes.

Els béns que s'inclouen en dits inventaris han d'obtenir prèviament l'informe favorable dels organismes públics competents en la matèria i haver conclòs de forma satisfactòria l'expedient administratiu previ a l'ordre d'inclusió que hauran de donar els titulars de les diferents conselleries de cultura. En el cas de les obres d'art d'artistes vius, excepte les pertinents a Administracions Públiques, i en el de les edificacions de menys de trenta anys d'antiguitat, la legislació deixa en mans dels seus propietaris la inclusió en l'inventari del Patrimoni Cultural, ja que per a ell serà necessari una autorització expressa dels qui la posseeixin.

Béns inclosos en catàlegs urbanístics de protecció

Els Ajuntaments tenen l'obligació d'incloure els béns immobles que pel seu interès cultural mereixin ésser objecte de conservació i protecció, en catàlegs elaborats d'acord

amb la legislació urbanística. Aquest béns, a més, apareixeran diferenciats dels que es recullin en els catàlegs urbanístics per raons diferents del seu interès cultural. Per a la seva correcta elaboració s'ha de conèixer el procés evolutiu del conjunt urbà ja que les mesures encaminades a la conservació del patrimoni han d'incidir en aquells elements definitoris de les diferents zones protegides. És a dir, mentre que els recintes històrics de nombroses poblacions castellano-ileoneses tenen una notable presència d'edificis dels segles XVI i XVII, en gran part dels barris més emblemàtics de Sevilla es reflecteix una arquitectura regionalista pròpia de principis del segle XX. Un catàleg de protecció ha de tenir especialment en compte aquestes singularitats, ja que no seria suficient indicar, a mode d'exemple, que les finestres dels edificis es tanquen amb reixes de ferro massís. En cap cas són similars els models utilitzats en la forja dels segles XVI i XVII amb els que es produïren per als edificis en els que s'aprecia una clara influència dels patrons arquitectònics d'Aníbal González.

Patrimoni Arqueològic

Les diferents comunitats autònomes han legislat entorn el patrimoni arqueològic, establint una sèrie d'indicatius que permeten reconèixer els béns que formarien part d'aquest patrimoni. Encara que en ocasions apareixen lleugeres variacions entre unes normatives i altres, generalment totes coincideixen en incloure:

- Els béns, localitzats o no, l'estudi dels quals mitjançant l'ús d'una tècnica arqueològica pugui proporcionar informació històrica significativa
- Els objectes i les mostres d'interès paleontològic que ja hagin estat separats del seu entorn natural
- Els elements geològics i paleontològics d'interès per a la seva relació amb la història de l'home i els seus orígens.

La protecció del Patrimoni Arqueològic es du a terme mitjançant la seva declaració com a Bé d'Interès Cultural o a través de la seva inclusió en l'Inventari del Patrimoni Cultural de les diferents comunitats autònomes i, en qualsevol cas mitjançant l'aplicació de les regles específiques contingudes en la Llei de Patrimoni Cultural. Es precís tenir en compte que molts dels béns que formen part d'aquest patrimoni ja es troben protegits amb caràcter genèric. Com per exemple, des de l'aprovació de la Llei 16/85 del Patrimoni Històric Espanol, totes les coves, abrics i llocs que contenen manifestacions d'art rupestre quedaren declarats Béns d'Interès Cultural.

Patrimoni Etnogràfic

Les distintes legislacions autonòmiques estableixen els paràmetres que han d'identificar els components del Patrimoni Etnogràfic. A grans trets, es podrien considerar les següents:

- Les expressions rellevants de les cultures i les formes de vida tradicionals d'una comunitat
- Els llocs que conserven manifestacions de significat interès històric de la relació tradicional entre el medi físic i les comunitats humanes que els han habitat
- Els indrets vinculats a tradicions populars, ritus i llegendes d'interès

- Les construccions que posin de relleu les tècniques constructives, formes i tipus tradicionals de les distintes zones geogràfiques del país
- Els béns mobles i immobles lligats a activitats productives preindustrials i protoindustrials, a les tècniques de caça i pesca i a les activitats artesanals tradicionals, així com els coneixements tècnics, pràctiques professionals i tradicions lligades als oficis artesanals.
- Els elements representatius del mobiliari i parament domèstic tradicional i de la vestiments i calçat
- Els jocs, els esports, la música, les festes i els balls tradicionals, amb els seus corresponents instruments, útils i complements
- Els refranys, relats, cançons i poemes lligats a la transmissió oral

2. L'INVENTARI DELS BÉNS MOBLES

L'elaboració d'inventaris de béns singulars ha contribuït al coneixement i protecció del patrimoni històric-artístic espanyol. No obstant això, i en relació als béns de caràcter moble, naturalesa pròpia de la qual els fa més vulnerables a l'espoli i a l'abandonament, la manca d'aplicació de criteris correctes i rigorosos ha reduït en nombroses ocasions tan sols a ressenyes el que hauria d'haver estat una fitxa tècnica, que ajudés a transmetre a les següents generacions la importància dels béns objecte de l'inventari, garantint amb ell la seva valoració i conservació futura.

Amb el propòsit de servir de model com a hipotètic cas de catalogació de béns mobles, segons José Manuel Cano de Mauvesín (2005: 35-64) es proposa l'elaboració d'una fitxa tècnica en la que s'hi haurien de contemplar diferents apartats, d'obligada consideració també en el cas de generar una base de dades informàtica. En aquest darrer cas, determinades comunitats autònomes han adoptat alguns programes de gestió com el Tesauro. Programes que incorporen amplies bases de dades de gran utilitat a l'hora d'efectuar consultes relacionades amb el patrimoni històric. Aquests també es poden adquirir en llibreries especialitzades o bé es poden facilitar per els organismes de cultura competents. Tot i així, a continuació s'especifica tota aquella informació que hauria de contenir una fitxa d'inventari adequada, especificant les seves distintes variants depenent del tipus de peça que es tracti.

En primer lloc s'indicarien les dades referents a la *denominació o representació del bé*. En el cas de tractar-se d'un quadre de pintura, s'apuntaria el seu *títol* en el cas de conèixer-lo, en el cas que no fos així es resumiria amb una línia allò que representa la pintura. Acte seguit, en el seu cas, es posaria punt i coma (;) indicant el nom de la sèrie. Els retaules se consideren com a sèries. Per tant, s'haurà d'elaborar una fitxa general del retaule, una segona fitxa anomenada ornamentació en la qual s'hi recolliran tots els motius i temes decoratius u ornamentals, ja siguin pictòrics, escultòrics, relleus, etc. i finalment, fitxes individuals com objectes, pintures i escultures es trobin integrades en la totalitat del conjunt.

En el cas que el retaule es conegués amb diferents noms, s'indicaria el seu títol tradicional, o bé, la que el catalogador considerés la més identificativa. La resta de títols s'anotarien a la fitxa general del retaule dins l'apartat d'altres denominacions.

Si la sèrie està formada per objectes individuals, s'hauria de mencionar el títol de la peça, i també la sèrie completa dins la qual es troba.

Quan no es coneix el nom exacte de la peça inventariada i tampoc s'adequa a cap representació, almenys s'haurà d'indicar la seva tipologia encara que aquesta s'hagi de repetir en el seu lloc corresponent.

Una vegada donada la primera passa de la fitxa, es procediria a ressenyar les dades identificatives de la institució, servei o centre, departament o àrea, i persona que hagi realitzat l'obra, totes aquestes dades juntament a la data en la qual es va dur a terme i adaptant-la a l'organigrama intern de cada equip de treball.

La identificació i localització

Apuntar la província, municipi, immoble, direcció i denominació del bé al que es realitza la fitxa de l'inventari, és el primer pas a seguir.

Altres denominacions

Apartat en el qual s'indica altres noms pels quals es coneix l'obra que s'ha d'inventariar. És un fet molt comú en retaules que tradicionalment rebien el títol de la capella en la qual es trobaven i, amb el pas del temps, han traspassat el seu nom pel de noves imatges que en ells si veneren.

Titulat / Representat

On s'indica si la denominació de l'obra se correspon amb el títol original o bé el que s'ha descrit ha estat la representació de l'obra.

Ubicació habitual

Localització física habitual de l'obra. S'ha de descriure d'allò general a allò particular i separant cada una de les parts per un punt (.).

Com a norma general s'han de descriure els objectes de l'esquerra a la dreta i de baix a d'alt. Tot i que existeixen diferents criteris per fer-ho.

Ubicació temporal

S'omple aquest apartat en el cas que l'obra que s'ha d'inventariar no ocupa el seu lloc habitual. En aquest cas, s'hauria d'indicar en nom de l'edifici en el qual es troba l'obra en aquests moments i el motiu que originà aquest trasllat.

Accés

Es refereix al tipus d'accessibilitat de la peça que s'ha d'inventariar, que pot esser d'accés públic (peces dipositades a museus o esglésies que permeten la seva visita de forma habitual) o restringit (peces en poder de particulars o de l'Església i necessiten autorització per poder esser visitades).

Visites

S'ha d'indicar l'horari de visites i un telèfon de contacte

Procedència

Quan es coneix la procedència de l'obra s'ha de fer constar la província, municipi i immoble on anteriorment es trobava la peça. Amb els processos de desamortització i exclaustació de les ordres religioses i la Guerra Civil s'afavoriren els trasllats de les obres del seu lloc d'origen a un altre.

Volum

Fa referència al nombre de peces o obres de característiques idèntiques del bé catalogat.

Tipologies

S'ha d'anotar el terme corresponent a la peça catalogada, es pot fer ús del llistat del Tesauro de Patrimoni Històric (TPHA).

Períodes Històrics

En aquest apartat s'ha d'indicar el període històric en el qual es troba enquadrada la peça inventariada.

Cronologia

L'ús de números aràbics ens facilitarà la recerca en la futura base de dades informàtica, en el cas, que aquesta es creàs amb les fitxes de tots els béns inventariats. Amb la finalitat d'establir les dates exactes que corresponen a les possibles referències de la totalitat o part dels segles, s'adjunta la següent taula com a possible exemple:

Un segle o segles concrets

Segle XVI	1501-1600
Segle XVII-XVIII	1601-1800

Font: Cano de Mauvesín, 2005

Una part de segle

Primera meitat segle XVII	1601-1650
Primer terç segle XVII	1601-1633
Segon terç segle XVII	1634-1666
Tercer terç segle XVII	1667-1700
Primer quart segle XVII	1601-1625
Primera dècada segle XVII	1601-1610
Anys 20 del segle XVII	1621-1630
Principis del segle XVII	1601-1615
Mitjans del segle XVII	1646-1655
Finals del segle XVII	1686-1700
Finals segle XVI- Principis segle XVII	1586-1615

Font: Cano de Mauvesín, 2005

Any, d'acord amb els següents casos:

- La data exacta
- L'any concret
- Quan es tracta d'un període de temps comprès entre 2 anys, s'hauran d'indicar els anys extrems separats per un guió (-).

Font: Cano de Mauvesín, 2005

Certesa

Una obra se considera documentada quan apareix en ella una data, o bé quan les investigacions realitzades permeten poder situar-la en el temps d'una forma més o menys concreta. En aquest cas s'hauria d'especificar la font utilitzada per a la seva documentació. Per exemple, es podria fer ús d'aquest termes:

- A: aproximat
- D: documentat
- N: anterior a
- P: posterior a

Font: Cano de Mauvesín, 2005

Estils

S'ha d'indicar a quin estil es correspon l'obra inventariada. A mode d'exemple, es podria fer ús del llista associat de termes, del Tesauro del Patrimoni Històric.

Escola

S'ha d'apuntar també l'Escola amb l'expressió més generalitzada de l'obra. Així, és imprescindible que estigui relacionada amb l'autor i ha d'esser reconeguda per la Història de l'Art tradicional.

Iconografia

S'ha d'indicar el contingut iconogràfic de la peça. És important establir un criteri homogeni.

Autor /Autors

En aquest apartat es recull tota la informació en relació a l'autor o autors de l'obra. Pot incloure, si se sap: la data de naixement i defunció de l'autor, data d'activitat en l'obra, data d'actuació de l'autor. També, l'agent (fa referència a l'activitat que un autor ha realitzat en la seva trajectòria artística), la intervenció en l'obra (recull l'activitat desenvolupada per l'autor en l'obra catalogada).

Sempre que sigui possible és important indicar, evidentment si es té coneixement, els dos llinatges i el nom de l'autor separats per una coma (,). Quan l'autor sigui conegut pel seu pseudònim, s'indicarà a continuació del nom real separat per una coma (,) i tot seguit el mot anomenat precedit pel <<pseudònim>>. En el cas que l'autor sigui estranger, però que tenen la seva residència en el país s'assenyalarà, sempre i quan sigui possible, el nom original en espanyol.

Si en l'obra hi participen varis autors amb diferents responsabilitats, s'inclourà cada un d'ells en un registre diferent, indicant la seva activitat en el corresponent apartat.

En el cas d'autors que pertanyin a ordres religioses, tant si ostentaven càrrec o no, a l'igual que ocorre amb els càrrecs relacionats amb el govern i també en el cas de la noblesa, s'iniciaran pels llinatges (,) nom (,) i el càrrec o distinció.

En el cas d'una obra sense referència a l'autor, s'anotarà l'apel·latiu Anònim, mai la paraula desconegut, indicant-ne igualment l'origen geogràfic que resultés més representatiu.

Si l'obra és atribuïda, s'indicaran els llinatges de l'autor separats per comes (,) seguits del nom, indicant-ne atribuït en el seu corresponent camp.

Per aquelles obres, caràcter de les quals sigui anònim però es coneixi el Taller, Escola, Seguidor, Cercle, etc.

En cas de Escola de..., Estil de..., se substituirà per Seguidor de...

Per aquells tallers que tinguin un nom propi amb suficient entitat, es respectarà el seu nom.

I, en el cas de Fàbrica, Germans i fills de, s'inclouran així com apareguin.

Finalment, quan es refereixi a grups com Redemptores Mares (RR.MM.) o Redemptores Germanes (RR.HH.) se substituirà per Religioses precedit de l'ordre a la qual pertanyen.

Còpia de

Quan es tracti de reproduccions s'indicarà l'autor de l'original i a continuació de *Còpia de*.

Atribuït

Si l'obra és atribuïda es consignarà en el seu camp corresponent

Inscripcions d'autories i marques

Només s'inclouran en aquest apartat aquelles marques o inscripcions de la peça que es refereixen a la seva autoria. La resta de les inscripcions s'inclouran en Altres inscripcions.

Aquest camp variarà depenent de la tipologia de l'objecte.

1. Orfebreria, Numismàtica, Ceràmica, etc.

Autor: transcripció literal de la firma entre cometes. Si la inscripció es abreviada es desenvoluparà a continuació separada per un punt. En el cas que no sigui literal es descriurà el motiu representat precedit de la paraula anagrama. A continuació s'indicarà el nom de l'autor si se coneix, separat per un punt.

Localitat: transcripció literal del lloc. En el cas de que no sigui literal es descriurà el motiu que representa a la localitat precedit de la paraula anagrama, indicant-se a continuació el nom de la mateixa separat per un punt.

Contrast: és el certificat de qualitat de la peça, es transcriurà literalment entre cometes.

Tot seguit, s'indicarà entre parèntesis la ubicació de les marques o inscripcions.

2. Escultura, Pintura, etc.

En aquest apartat s'indicaran les següents dades: firma, lloc i data. Per adequar la fitxa a les bases de dades que normalment utilitzen les diferents administracions relacionades amb el patrimoni històric, s'hauran de transcriure literalment entre cometes., separant-se cada línia per una barra invertida (/), i indicant-se entre parèntesis la ubicació de les marques o inscripcions. En el cas de l'escultura s'indicarà així mateix, el suport en el qual es troba la firma. Quan l'obra estigui firmada però es dubti de la seva autenticitat s'apuntarà *duu firma*. I quan la firma no sigui literal es descriurà precedida de la paraula anagrama.

Altres inscripcions

En aquest camp s'hi inclouran un altre tipus d'inscripcions i escrits que figurin sobre la peça, fent-se la transcripció literal entre cometes i separant cada línia per una barra invertida, indicant-se a la vegada la seva situació de la mateixa manera a com s'indica en l'apartat d'Autoria.

En l'Epígraf i Materials Arqueològics es recollirà la còpia literal de la inscripció, entre cometes, seguida de la transcripció en caràcters actuals, o de la seva traducció en el cas de conèixer-la. Si es tracta de caràcters no llatins es recollirà la transcripció en caràcters llatins, indicant la llengua primària. A mode d'exemple, el Tesauro de Patrimoni Històric Andalus, en recull alguns d'ells.

Descripció

Es durà a terme una breu descripció en la qual s'indicarà la forma de la peça, la seva estructura, parts de les quals es compona amb la seva corresponent descripció, etc. Així mateix, en aquest apartat també s'analitzaran els elements heràldics que apareixen en l'objecte. En Numismàtica s'indicarà valor facial, anvers, revers i cantó. No s'inclouran dades relatives a altres apartats, ni valoracions artístiques ni històriques.

Història de la peça

S'inclouran totes les referències que es tinguin sobre la història material de la peça: notícies sobre la seva execució, finalitats, promotor, canvis de lloc, de propietat, modificacions o transformacions (tant de matèria com d'ús), anàlisis estilístics, circumstàncies amb les quals s'ha trobat l'objecte, col·lecció o subcol·lecció a la qual pertanyen, etc. també es podran anotar altres números de registre, inventaris, catàlegs, etc., assignats a la peça al llarg de la seva història.

Paral·lels

Se consideren paral·leles totes aquelles obres que guarden algun tipus de relació (tipològica, tècnica constructiva, material,...) amb la peça catalogada i que, a la seva vegada, poden aportar dades per al seu estudi, interpretació i valoració.

En aquest apartat s'hauran d'indicar les dades bàsiques que permetin la identificació de l'obra paral·lela: Títol. Autor. Lloc de procedència. Nombre de museus o de la col·lecció en la qual es troba ubicada, etc.

Significació

Es tractaria d'assenyalar breument la importància de la peça catalogada en funció del seu significat sociocultural i de la seva relació amb els seus usos tradicionals. En definitiva, es tracta d'establir el grau de representativitat cultural i identificació atribuïble al bé.

Anàlisi

Anàlisi física: es ressenyen els materials que componen la peça, seguint-se un ordre de major a menor proporció. El suport es ressenya quan aquest apareix en l'objecte que es cataloga.

Tècniques: s'indiquen els procediments que s'han utilitzat en l'elaboració de la peça artística en totes les seves fases (construcció, acabat i decoració). S'assenyalarà en primer lloc, la tècnica que ha determinat la morfologia de l'objecte i a continuació les demés tècniques que han influït en el seu acabat, decoració, etc.

Dimensions: s'indica la dimensió de l'objecte (altura x amplària x profunditat). En el cas que la peça a catalogar sigui circular s'indicarà la dimensió del diàmetre principal i tot seguit la abreviatura (Dm). S'especificarà si en la dimensió s'inclouen elements no constitutius de l'obra com per exemple motlures per la pintura o pedestals en el cas d'imatges. Quan alguns dels paràmetres de l'objecte sigui inferior a un centímetre, les mesures s'expressaran en mil·límetres; quan oscil·lin entre un centímetre i un metre, en centímetres i quan superin el metre en qualsevol de les seves dimensions, en metres. Respecte a plànols, dibuixos, etc..., les dimensions s'expressaran en mil·límetres. S'indicarà sempre després de la quantitat la mesura utilitzada amb les següents abreviatures: mm, cm. i m.

Pes: es recollirà el pes quan es tracti de materials precisos (metàl·lics o de pedra). El pes s'expressarà en grams preferentment. En qualsevol cas, després de l'expressió numèrica del pes s'indicarà la mesura en la que es dona: gr., kg. Aquest apartat és obligatori quan es tracta de catalogacions de peces numismàtiques.

Conservació

1. Estat de conservació

Data: s'ha d'assenyalar la data indicant: el dia, el mes i l'any (dd/mm/aaaa)

Font: s'ha d'apuntar si la informació següent prové d'algun estudi de restauració, informes de la Direcció General de Béns Culturals, etc.

Desperfectes de la peça: s'inclouen els principals defectes que incideixen sobre el bé catalogat indicant-se, a l'igual que en l'apartat anterior la causa que l'ha provocat, la zona o la capa en la qual es localitza i el percentatge aproximat en què es manifesta.

Alteracions físiques, químiques o biològiques: es pren nota de les principals alteracions físiques, químiques o biològiques que incideixen sobre el bé catalogat indicant-se, a l'igual que en l'apartat anterior la causa, la zona o capa danyada i el percentatge.

Integritat de la peça (parts que falten de la peça): s'especificarà en aquest apartat les parts que falten de l'obra, realitzant una descripció acurada que haurà d'incloure: si les parts són irrecuperables o no, el percentatge de parts absents en relació al total de l'obra, si les pèrdues afecten a les parts vitals del bé catalogat, si les pèrdues afecten a la totalitat de zones o capes o si el seu grau de deteriorament és parcial i les causes per les qual l'obra ha sofert pèrdues.

Avaluació de l'entorn: és important indicar les característiques medi ambientals de l'entorn que poden afectar positivament o negativa a la peça (condicions d'humitat, temperatura, etc...) en el cas que les peces que s'estiguin catalogant siguin integrants d'un museu o col·lecció museística, aquest apartat rebrà la denominació de *condicions positives*, essent el seu contingut el mateix que el d'*avaluació de l'entorn*.

Valoració de l'estat de conservació: s'indicarà si aquest és bo (quan l'obra se conserva correctament sense manifestar alteracions negatives per al seu suport i decoració, a més de trobar-se esposada en un entorn idoni en el qual l'estabilitat ambiental sigui la indicada, no existeixin riscos derivats de la seva presentació i els sistemes expositius siguin els adequats), regular (quan la peça presenti desperfectes menors i en estat inicial: depòsits superficials, canvis cromàtics, etc.; que en cap cas impliquen un risc a la integritat de les seves capes. Tot i així, la ambigüitat que caracteritza a aquesta classificació fa que la majoria dels organismes relacionats amb la conservació del patrimoni recomanin un ús prudent de l'objecte), dolent (aquelles obres que presentin seriosos problemes de conservació, és a dir, que no es trobin ubicades en un ambient idoni, no reuneixin les condicions òptimes de presentació o exposició i la seva estructura es trobi afectada per alteracions en estat avançat que impliquin la pèrdua de fragments, estrats pictòrics o decoració) i finalment, molt dolent (quan l'estat de l'obra i el seu entorn sigui tan negatiu que impliqui un imminent perill de desaparició si no s'actua amb urgència).

2. Proposta de conservació

Per omplir aquest apartat s'han d'establir les següents opcions: conservació, prevenció, salvaguarda, restauració, manteniment i prioritat de conservació.

Conservació: conjunt d'actuacions preventives encaminades a assegurar una duració aparentment il·limitada a la configuració material de l'obra que s'està inventariant. S'indicarà aquest terme quan la peça sofreixi alguns dels deterioraments indicats a l'apartat anterior i les condicions del seu entorn incideixen negativament en la seva conservació. És a dir, quan el seu estat presenti la condició de MAL i una prioritat d'intervenció URGENT.

Prevenció: és aquell conjunt d'actuacions de conservació, motivades per coneixements predictius a llarg termini, sobre l'objecte considerat i sobre les condicions del seu context ambiental. S'indicarà aquest terme quan l'objecte presenti la condició de BO i es trobi dins un context de conservació que es consideri convenient per a la peça i la seva prioritat d'intervenció sigui NO URGENT. Aquesta apreciació, no obstant això, no haurà de significar que a curt, mig o llarg termini es prevegi la necessitat d'efectuar modificacions en l'obra o en el seu entorn ja que, com és evident, aquestes anàlisis hauran de tenir un caràcter periòdic, a ser possible no superior a dos anys.

Salvaguarda: dins aquest context s'engloben totes aquelles mesures de conservació o prevenció que no impliquen intervencions sobre l'objecte catalogat. Aquesta indicació serà necessària quan l'objecte presenti la condició de BONA encara que sigui necessari efectuar un seguiment periòdic per controlar com evoluciona dins el dins del seu context. En aquest cas, la prioritat d'intervenció serà NO URGENT.

Restauració: Qualsevol intervenció que, respectant els principis de conservació i sobre la base de tot tipus d'indagacions cognoscitives prèvies, es dirigeixi a retornar l'objecte, en els límits del possible, al seu aspecte primitiu. Aquest terme s'indicarà quan l'obra presenti un deficient estat de conservació amb presència d'alguns dels dèficits indicats, pèrdues de fragments o intervencions de restauració negatives. En definitiva, s'aplicaria quan l'obra manifestés una condició de MOLT DOLENTA i la seva prioritat d'intervenció fos MOLT URGENT, en base a la negativa incidència que exerceixen el dèficits sobre la peça, el context en el qual es troba o la absència de control i manteniment.

Manteniment: fa referència al conjunt d'actuacions encaminades a mantenir els objectes d'interès cultural en condicions òptimes d'integritat, especialment una vegada que s'hagi practicat en ells algun tipus de restauració. Aquest terme s'especificarà quan l'obra presenti una condició BONA, requerint tan sols que la seva evolució sigui controlada mitjançant revisions periòdiques, establertes anteriorment, essent NO URGENT la seva prioritat d'intervenció.

Prioritat de conservació: no urgent (quan l'obra presenta un regular estat de conservació), urgent (quan presenta un mal estat de conservació) i molt urgent (quan presenta un molt mal estat de conservació).

3. Intervencions

És convenient anotar les diferents intervencions que s'hagin dut a terme sobre l'obra que es cataloga. S'hauran de tenir en compte els següents apartats: la data en que s'ha realitzat la intervenció, l'any o seguint el criteri, ja apuntant anteriorment (dd/mm/aa); el nom (tenint en compte l'apartat Autor /Autors); la funció; els criteris mantinguts durant el procés de restauració i una breu descripció de la mateixa; avaluar si la restauració ha significat una actuació positiva o bé negativa per a la peça inventariada; denominació de l'expedient de restauració (el títol) i el número i la data que li correspon; la denominació de la institució directora del projecte i la signatura de l'expedient de restauració.

Protecció

Estat: s'indicarà l'estat de protecció de l'objecte inventariat (declarat, iniciat, inscrit)

Figura de protecció: en el cas que el bé catalogat tingui figura de protecció, aquesta s'indicarà (BIC, Inventari General de Béns Mobles "IGBM", Catàleg General del Patrimoni Històric amb caràcter Genèric "CGPH Genèric", Catàleg General del Patrimoni Històric Específic a cada comunitat "CGPH Específic").

Codi del Ministeri / Direcció General de Béns Culturals: s'indicaran ambdós números de codi en el cas que es coneguin.

Categoria: s'ha d'indicar l'estat i la figura de protecció

Classificació jurídica: s'ha d'anotar la classificació jurídica que pertoca als béns mobles segons el corresponent Reglament de protecció

Denominació i número d'expedient: s'haurà de fer constar el títol i el número del codi de l'expedient que li correspongui

Disposició i data: s'indicarà la disposició legal que concedeix la protecció i l'estat a la peça, així com la seva data seguint-ne el criteri (dd/mm/aa)

Publicat, número, pàgina i data: s'ha d'anotar si ha estat publicat al Butlletí Oficial de l'Estat o al de la Comunitat Autònoma corresponent. Una vegada assenyalat es determinarà igualment el número, la pàgina o pàgines en la qual es desenvolupa i la data en la qual ha aparegut publicat.

Justificació de la protecció: s'ha d'omplir aquest apartat amb la justificació que apareix en la disposició referent a la protecció del bé moble.

Titularitat: s'ha de marcar quina és la titularitat del bé moble catalogat, indicant si és un bé públic (de: l'estat "ES", públic transferit a la comunitat autònoma "PT", de la comunitat autònoma corresponent "CCAAC", ajuntament corresponent "MUC", altres "ALT") o privat (entitat o associació privada "AS", església "IG", particular col·lectiu "PC", particular individual "PI", mixta públic i Privat "MX").

Propietari: es detallarà la persona /es o entitat/ts a qui pertanyi la peça catalogada.

Depositari: en el cas de tractar-se d'un dipòsit s'indicarà igualment tant el seu propietari com el lloc en el que es troba dipositada l'obra i el temps que es trobarà vigent en dit dipòsit. Sol ocórrer amb certa freqüència en les obres exposades en molts museus.

Bé moble protegit per immoble: s'ha d'apuntar si el bé mobles es troba protegit o no per l'immoble.

Proposta: s'ha de proposar la protecció cap al bé inventariat d'acord amb alguna de les següents opcions: a) Bé d'Interès Cultural (BIC), Inventari General de Béns Mobles (IGBM), inscripció amb caràcter genèric en el Catàleg General del Patrimoni Històric (referent a cada comunitat autònoma), Inscripció amb caràcter específic en el Catàleg General del Patrimoni (referent a cada comunitat autònoma). La inscripció específica en el catàleg general del patrimoni històric de cada comunitat autònoma s'utilitzarà en aquells casos en els quals es faci necessari l'ús d'instruccions particulars per a la seva conservació.

Data: s'ha d'anotar la data proposada, i ha de coincidir amb la data d'alta del bé moble, seguint el ja conegut criteri de dies, mesos i anys (dd/mm/aaaa).

Justificació de la proposta: la proposta de protecció realitzada ha de comptar amb una necessària justificació que serà exposada breument dins aquest apartat.

Documentació

Informació bibliogràfica: s'han d'indicar les dades bàsiques de les referències bibliogràfiques més importants sobre l'obra catalogada.

Font del registre del bé: quan el registre documental sigui font de l'alimentació del registre del bé es realitzarà la indicació corresponent.

Tipologia: s'ha d'omplir d'acord amb les següents opcions: a) llibre, b) part de l'obra, c) capítol, d) article.

Número de registre: es farà servir un número de registre per possibilitar la seva recerca en la futura base de dades que s'haurà de dur a terme amb els béns inventariats.

Data de registre: s'ha d'adjuntar la data de registre (dd/mm/aa) que no serà cap altra sinó en la qual es produí l'alta del bé moble.

Autor / Autors: en aquest apartat s'ha de diferenciar l'autor personal (si es tractàs de més d'un autor es procedirà a indicar-los per ordre alfabètic de la mateix forma que si es tractés d'un sol autor), altres autories (prologuistes, traductors, coordinadors, editors, literaris, etc.), autor institucional, congressos, Jornades, etc.

Títol: entre cometes s'indicarà el títol propi tal i com apareix en la portada de la publicació (sol presentar una tipografia més destacada). S'hauran de tenir presents les següents indicacions alhora d'establir el títol de l'obra en qüestió: per part de l'obra: títol de l'obra completa, per capítol: títol del llibre i per l'article: el títol de la revista.

Subtítols o informació complementaria: s'ha de ressenyar sempre i quan l'obra ho precisi.

Congressos, jornades, etc.: en aquest cas s'ha d'apuntar el títol independent si es tractés d'un apartat o ponència que ho tingués. Si no fos així, s'indicaria el nom de les jornades de la forma en la qual s'hagi anunciat.

Any: s'ha d'assenyalar l'any concret o varis anys separats per guió. En el cas que no apareguessin els anys es tindria en compte la referència del Dipòsit Legal o sinó el Copyright. En el cas que no aparegui cap data s'indicarà la més aproximada.

Número de pàgines: s'ha de fer notar el número total de pàgines amb les que compti l'obra.

Lloc: indicar el lloc on s'ha editat la publicació. Si no hi ha referència alguna de la publicació s'anotarà l'abreviatura s.l. (sense lloc)

Editorial: s'ha de fer constar l'editor o institució que promou l'edició. Quan part del nom de l'editorial coincideixi amb el lloc de la publicació no s'haurà d'omplir en aquest apartat. Exemple: lloc: Mallorca, editorial: Universitat (i no Universitat de les Illes Balears).

Si una entitat edita a través d'una altra que depèn d'ella, s'ha d'assenyalar només l'entitat dependent en el cas de que el seu nom la identifiqui suficientment. No obstant això, si el nom de l'entitat dependent no fos fàcilment identificable, s'indicarà també l'entitat principal en l'ordre en la qual apareix-hi en la publicació. I, si en el cas que no s'expressi cap editor es consignarà l'abreviatura s.n. (sense nom).

Data de publicació: s'apuntarà l'any concret o varis anys separats per guió. Si no consta, es prendrà del Dipòsit Legal: D.L. 1992, o en el seu defecte del Copyright: Cop. 1994. En el cas que no s'expressi cap data s'indicarà la més aproximada: ca. 1866.

Pàgines: s'expressarà el número de la pàgina en la qual se citi concretament el bé catalogat.

ISBN/ISSN: s'annotarà l'ISBN de la publicació (xx-xxxx-xxx-x) o l'ISSN si es tracta d'un article de revista (xxxx-xxx-x).

Documents relacionats: s'ha de comprovar si la Institució, el Fons, la Secció, la Sèrie i la Unitat Documental té documents relacionats amb ells, realitzant la corresponent anotació en el cas de així fos.

Gràfics relacionats: igualment que en l'apartat anterior, s'ha de comprovar si existeixen gràfics relacionats amb l'obra, ressenyant en el seu cas, segons les normes d'Informació Gràfica anteriorment assenyalades.

Informació documental

Dins aquest apartat s'haurà de confeccionar segons la norma ISAD (G): Norma Internacional de Descripció Arxivística que, basant-se en la descripció en diferents nivells, estableix una estructura jeràrquica de descripcions. D'aquesta manera es parteix del nivell més genèric (fons) al més específic (unitat documental), relacionant cada descripció amb la unitat immediatament superior proporcionant únicament la informació específica i pertinent de cada nivell.

Font de registre del bé: quan el registre documental sigui la font d'alimentació del registre del bé s'indicarà en el requadre associat.

Identificació

Número de registre: el que li pertoqui en funció al lloc que ocupi en la base de dades que s'hagi creat.

Data de registre: correspondrà a la data d'alta en la base de dades que es creï al respecte. En el cas d'utilitzar alguns dels programes informàtics de gestió del patrimoni històric, com per exemple el Tesauro, la data serà assignada directament pel sistema.

Codi i denominació de la Institució: el codi de la institució es compon dels dígits normalitzats de la província i municipi més un número correlatiu d'ordre. La denominació de la institució es ressenyarà de dues formes distintes: a) si es tracta d'un organisme amb fons organitzats en el qual existeix un arxiu amb serveis i personal propis, apareixerà com Arxiu Municipal de ... o Arxiu Parroquial de... En cas contrari, és a dir, quan existeixin fons documentals sense arxiu organitzat ni personal, es farà constar el nom de l'organisme que genera la documentació Ajuntament de..., Parròquia de... b) el codi de l'Arxiu o la Institució que genera o el lloc on es troba la documentació. Aquest apartat s'omplirà a partir d'una taula associada, si es realitza a través d'algun programa de gestió del patrimoni. Tant en el codi com en la denominació que correspongui es consignaran les següents dades: província, municipi, denominació.

Fons: s'ha d'especificar el fons d'arxiu del que depèn la documentació. Exemples: arxius municipals (fons municipal i justícia), arxius parroquials (fons parroquial i el fons de la parròquia de ...), arxius històrics provincials (arxius de la Fe pública i protocols notariais).

Unitat documental: descripció dels documents singulars o expedients que tenen una informació concreta sobre el bé. La descripció a nivell Fons, Secció o Sèrie es donarà una

sola vegada. A ella s'associen els distints documents o expedients i si es coneix, en cada nivell es donarà la informació a la qual es faci referència.

Signatura Oficina: dins aquest apartat hi haurà la signatura de la unitat o unitats d'instal·lació del documents en el cas de que aquest es trobi en l'arxiu d'una oficina.

Signatura arxiu: signatura de la unitat o unitats d'instal·lació en l'Arxiu. Aquest apartat es troba format per 3 apartats distints: dues numèriques lliures i una referent al tipus d'Unitat d'Instal·lació. És possible que un mateix registre tingui més d'una signatura d'Arxiu i a més tingui diferents unitats d'instal·lació.

Dates extremes: any/mes/dia - any/mes/dia. Amb els sis camps que tot seguit s'apunten se solucionen les quatre possibilitat de dates més habituals: a) any únic, b) seqüència d'anys, c) data completa única, d) seqüència de dates completes, e) si es tracta de sigles es normalitza com en els béns i f) per la resta de dades, aquestes, si fos necessari s'aclaririen en el contingut.

Volum: s'apuntarà el volum global de la documentació segons el tipus de suport o unitat d'instal·lació. Caixes ... folis, fotografies, etc. És possible elegir més d'un tipus d'unitat d'instal·lació o suport.

Contingut: la informació d'aquest camp dependrà del nivell (fons, secció, sèrie, unitat documental) en què ens trobem. En el fons se proporcionarà una informació general sobre la institució i la documentació que ha generat. En la secció s'especificaran les sèries més importants. En sèrie es detallaran els tràmits o els documents essencials que conformen la sèrie. En unitat documental es farà un resum del document.

Número Expedient Original: aquest apartat s'especificarà quan es descrigui documentació administrativa contemporània.

Descriptors onomàstics: apartat dedicat als descriptors onomàstics tant de persones físiques com jurídiques. És a dir, nom de persones i institucions. Apartat compost per 3 parts diferents: Nom (Llinatges, Nom) i en el cas d'institucions (nom de la institució, lloc on es troba ubicada l'obra). Professió o càrrec (en el cas de persones físiques) i la funció en el document (funció desenvolupada en l'assumpte sobre el que tracte el document en qüestió, per les persones que hi apareixen mencionades).

Institució origen: signatura del document original

Documents relacionats: es comprovaran els documents de la institució, el fons, la secció, la sèrie i la unitat documental relacionats amb l'obra inventariada, realitzant-se la seva corresponent anotació segons les normes d'informació documental.

Fonts d'alimentació: es farà ús d'aquest apartat quan la informació utilitzada provingui de catàlegs, inventaris o estudis similars de l'Arxiu, o bé hagi estat extret d'un llibre.

Informació referencial: quan la informació d'un registre hagi estat agafada de bibliografia s'haurà d'assenyalar la referència.

Bibliografia relacionada: en aquest apartat s'hi agruparà tota la documentació bibliogràfica relacionada, s'ha d'apuntar el títol, l'autor, l'editorial, el número de pàgines, l'any i la ciutat d'edició.

Gràfics relacionats: es prendrà nota dels gràfics relacionats amb l'obra catalogada seguint el model indicat per a la documentació gràfica.

Informació gràfica

Identificació

Número de registre: amb la finalitat d'assolir una millor ordenació de les fitxes realitzades se'ls concedirà un número de registre que serà el posterior referent per a la seva localització i estudi.

Tipologies: la tipologia documental farà referència a la classe d'informació gràfica que s'inventaria. És a dir, s'indicarà si es tracta o no d'un plànol, una fotografia, un gravat, etc., anotant igualment les seves característiques. En el cas que es tractés d'una microfita o un document conservat en suport digital, s'haurà de ressenyar indicant el lloc i l'estat de conservació original així com la data en la qual fou microfilmada o digitalitzada i, en el cas de conèixer-se, qui o quins la dugueren a terme. Si el document que es pretén registrar fos un plànol, s'hauria d'indicar la seva escala i el tècnic encarregat de la seva elaboració, en el cas que es compti amb aquesta dada.

Data de registre: data en la qual es realitza l'inventari dd/mm/aaaa.

Títol: si el document gràfic duu peu de fotografia, serà el títol que s'utilitzarà a l'hora de realitzar el seu registre. En el cas que no hi hagi peu de fotografia es realitzarà un text lliure que descriu a grans trets el contingut del document.

Autor del document: nom de l'autor del document en el cas de disposar de la data. Si es tractés, per exemple, de la fotografia d'un gravat antic, en aquest apartat es posaria només el fotògraf.

Autor del document original: si la tipologia seleccionada respon a algun tractament digital, s'indicarà si es coneix l'autor del document que ha servit de base. Seguint l'exemple utilitzat anteriorment, en aquest registre s'anotaria l'autor del gravat al qual se li ha realitzat la fotografia.

Data d'execució: dia, mes i any de la realització del document (dd/mm/aa).

Data document original: quan la tipologia base sigui la d'imatge digital s'indicarà dia/mes/any en la qual es realitzà el document: dd/mm/aaaa

Contingut

Descripció: realització de text lliure en el qual es descriu detalladament el contingut del document.

Dimensions: s'indicaran quines són les mides del document. És a dir, el format de la fotografia, diapositiva, llibre, mural, ...

Tècnica: s'expressarà la tècnica utilitzada per l'autor per elaborar el document gràfic que s'està inventariant.

Suport: s'apuntarà el tipus de suport sobre el qual s'ha realitzat el document (paper, pergamí, paper fotogràfic, ...).

Color: s'anotarà el color o blanc i negre (B/N).

Escala: només s'omplirà aquest apartat en el cas que el bé inventariat sigui un plànol.

Localització

Fons/Font: dins l'apartat de localització s'indicarà la paraula fons quan el document es trobi físicament en el lloc en el qual es dugui a terme l'inventari, o Font quan del que es disposi sigui únicament de la informació sobre el document.

Institució origen: s'expressarà el nom de la institució que ha generat el document.

Signatura origen: signatura del document original.

Bibliografia relacionada: s'inclouran totes les dades del document bibliogràfic relacionat, fent constar el títol, l'autor, l'editorial, número de pàgines, l'any i la ciutat d'edició.

Documents relacionats: es procedirà a comprovar els documents de la Institució, Fons, Secció i la Unitat Documental que es trobin relacionades amb l'obra catalogada, realitzant-se la seva corresponent anotació en la fitxa d'inventari.

Dades museogràfiques

Número de registre: consta d'un número seqüencial precedit de les sigles corresponents a les modalitats de registre establertes en el Reglament de Museus. Registre de la Col·lecció estable (E), Registre de Depòsits de titularitat estatal (DE), Registre de Depòsits de titularitat no estatal (depòsits de les Comunitats Autònomes) i altres depòsits (DO).

Número d'expedient: s'apuntarà el número d'expedient que en el seu dia li fou designat.

Data d'ingrés: s'expressarà la data d'ingrés de la peça seguint el criteri dd/mm/aaaa

Valoració museològica: inclourà tota la informació que permeti establir el valor museològic de la peça i que justifiquin en el seu cas la presa de decisions des de les diferents perspectives funcionals dels museus: conservació, investigació i difusió.

Valoració econòmica: quan es tracti de peces d'adquisició recent s'indicarà el seu preu de compra. En el cas que no fossin comprades s'indicarà una valoració aproximada. Quan es tracti de préstecs per obres o béns catalogats per exposicions s'indicarà la valoració feta per la companyia asseguradora, barems de la qual dependran, de l'àmbit de cobertura que tingui la pòlissa. Aquest apartat s'omplirà indicant la data en que es realitzà la valoració, tot seguit, el nom de la persona que l'hagués realitzat i, en darrer terme, el tipus de referent utilitzat: valor de compra, valor aproximat, valor de l'assegurança, etc.

Moviments: s'han d'indicar tots els canvis de localització i ubicació de la peça, distingint-se dos tipus de moviments: a) moviments interns, canvis d'ubicació d'una peça dins un mateix lloc) i b) moviments externs (canvis de localització de la peça, provisionals degut a exposicions o dipòsits temporals). En aquest darrer cas, quan es tractin d'exposicions s'indicaran les següents dades: l'any de l'exposició, el títol, el lloc de celebració, la ciutat i el país. Quan es tracti de dipòsits temporals s'anotarà el següent: la data del dipòsit, l'edifici, la direcció, la ciutat i les circumstàncies del dipòsit.

Taula 2: Model general fitxa inventari béns mobles

FITXA INVENTARI BÉNS MOBLES			
Identificació			
Localització			
Altres denominacions			
Titulat			
Ubicació	Habitual	Temporal	
Accés			
Visites			
Procedència			
Volum			
Tipologia			
Període històric			
Cronologia			
Certesa			
Estils			
Escola			
Iconografia			
Autor /Autors	Autor	Agent	Intervenció

Còpia de			
Atribuït			
Inscripcions autories	Orfebreria, numismàtica, ceràmica, ...	Escultura, pintura, ...	Altres inscripcions
Descripció			
Història			
Paral·lels			
Significació			
Anàlisi	Anàlisi Físic	Materials	
		Suport	
	Tècniques / Mesures / Pes		
Conservació	Estat de conservació	Data / Font / Deteriorament	
		Alteracions físiques, químiques, biològiques	
	Integritat		
	Valoració de l'estat de conservació	Bo	
		Regular	
		Dolent	
		Molt dolent	
	Proposta de conservació	Conservació	
Preservació			
Salvaguarda			
Restauració			

		Manteniment
		Prioritat de conservació
		Intervencions
	Intervencions	Data
		Agent
		Nom
		Funció
		Criteris
		Descripció
		Avaluació
		Denominació expedient
		Número d'expedient
		Dates
		Denominació de la institució
Signatura		
Protecció	Estat	
	Figura de protecció	
	Codi Ministeri / Codi Direcció General Béns Culturals	
	Categoria	
	Classificació Jurídica	
	Denominació expedient	
	Número expedient	
	Disposició / Data	

	Publicat / Número / Pàgina / Data				
	Justificació de la protecció				
	<table border="1"> <tr> <td>Titularitat</td> <td>Públic</td> </tr> <tr> <td></td> <td>Privat</td> </tr> </table>	Titularitat	Públic		Privat
Titularitat	Públic				
	Privat				
	Propietari				
	Depositari				
	Bé moble protegit per immoble				
	Proposta				
	Data				
	Justificació de la proposta				
Documentació	Informació bibliogràfica				
	Font del registre del bé				
	Tipologia				
	Número de registre				
	Data de registre				
	Autor				
	Títol				
	Subtítol o informació complementària				
	Congressos, Jornades, etc.				
	Any				
	Número de pàgines				
	Lloc				
	Editorial				

	Data de publicació	
	Pàgines	
	ISBN /ISSN	
	Documents relacionats	
	Gràfics relacionats	
Informació documental	Font de registre del bé	
Identificació	Número de registre	
	Data de registre	
	Codi i denominació de la Institució	
	Fons	Arxius municipals
		Arxius parroquials
		Arxius històrics provincials
	Secció i sèrie	
	Unitat documental	
	Signatura oficina	
	Signatura arxiu	
	Dades externes	
	Volum	
	Contingut	
	Número d'expedient original	
	Descriptors onomàstics	Nom
Professió o càrrec		
Funció en el document		

	Institució origen		
	Signatura origen		
	Documents relacionats		
	Fonts d'alimentació		
	Informació referencial		
	Bibliografia relacionada		
	Gràfics relacionats		
Informació gràfica	Identificació	Número de registre	
		Tipologia	
		Data de registre	
		Títol	
		Autor del document	
		Data d'execució	
		Data document original	
	Contingut	descripció	
		Dimensions	
		Tècnica	
		Suport	
		Color	
	Localització	Escola	
		Fons / Font	
		Institució origen	
			Signatura origen

		Bibliografia relacionada
		Documents relacionats
Dades museogràfiques	Número de registre	
	Número d'expedient	
	Data d'ingrés	
	Valoració museològica	
	Valoració econòmica	
	Moviments	

Font: elaboració pròpia a partir del llibre *Turisme Cultural, Manual pel gestor del patrimoni* (CANO DE MAUVESÍN, 2005)

La taula anterior pretén resumir de manera gràfica, esquemàtica i senzilla tot el capítol que s'ha dedicat al model general del que vendria esser la fitxa tècnica de qualsevol bé moble. S'ha considerat oportú realitzar aquesta descripció tan acurada atès que ben bé podria servir de base per a la creació d'un model de fitxa tècnica per inventariar i catalogar els béns no mobles i perquè no també els aspectes intangibles que contenen els mateixos béns mobles. De fet, per a una gestió integral del patrimoni que contenen les ciutats és imprescindible comptar amb els recursos tangibles però també amb els intangibles i a hores d'ara sembla que aquesta totalitat no és una realitat, queda molt camí per recórrer.

CASOS I ESTRATÈGIES DE TURISME CULTURAL I URBÀ: un cas pràctic el Call del Recinte Antic de Palma

1. LA CIUTAT HISTÒRICA COM ENTRAMAT CULTURAL

Les ciutats històriques europees, com aglomeracions urbanes, destaquen per la potenciació i singularitat del seu entramat cultural, que actua com element central de la seva identitat urbana i nucli del seu atractiu turístic gràcies amb bona mesura a la seva trajectòria històrica. Per tant, les ciutats contenen un gran tresor patrimonial i cultural d'una riquesa inqüestionable resultat de l'acumulació de vestigis d'una història urbana que, en determinats indrets, supera els 2.000 anys d'història. Aquest patrimoni, entès de forma àmplia i complexa, comprèn dos tipus de dimensions: física i no física o immaterial. La primera dimensió es refereix a la forma física de la ciutat i inclou els grans monuments, les estructures arqueològiques, el teixit residencial i els diferents espais de característiques urbanes singulars. La dimensió no física de la ciutat es correspon amb tot el conjunt d'elements que conformen la cultura immaterial en la seva dimensió urbana, a tall de síntesi, determinats aspectes d'estil de vida local que es manifesten en la tradició artesana i gastronòmica, els mercats, les festes populars, religioses, ... entre d'altres.

No obstant això és evident que la riquesa cultural d'aquest tipus de ciutats no deriva únicament de la seva llarga trajectòria urbana. De fet, a l'actualitat són espais privilegiats en quant a nova creació i compten amb una oferta cultural creixent a nivell d'equipaments (museus, teatres, arxius, biblioteques, etc.), iniciatives (exposicions, concerts, representacions teatrals, etc.) i operadors culturals (administracions culturals, fundacions, universitats, etc.). A diferència del patrimoni històric, aquesta oferta no forma part de l'herència del passat que rep la comunitat local, sinó que requereix de la seva participació activa, de manera que la seva magnitud i qualitat es troba vinculada amb la dimensió de l'entitat urbana i l'orientació cultural de la societat local.

Les ciutats històriques reconeixen la primacia d'aquest component cultural, i molt especialment el component històric - cultural. En els seus recintes -en els seus monuments o edificis de valor ambiental, en els carrers i en les places, en la seva diària quotidianitat o en les festivitats més assenyalades- es fa present la història i se sustenta la identitat col·lectiva de cada comunitat local, el seu principal atractiu turístic. En aquest sentit, el valor més important de les ciutats històriques, cultural i turístic no recau en els diferents elements considerats de forma aïllada, sinó en el caràcter únic de cada recinte materialitzat en un sentit de lloc únic i irrepetible, que no sols resulta de l'agregació d'elements culturals (VAQUERO i HERNÁNDEZ, 1998a).

Per tant, com ja s'ha apuntat anteriorment la dimensió física del patrimoni històric de les ciutats resideix en els seus edificis, àrees i sectors monumentals, però també en el seu patrimoni cultural immoble que tot i gaudir de menor pes que el patrimoni moble si que avui en dia ja col·laboren en la conformació del *genius loci* del recinte antic sustentant la identitat urbana de les ciutats històriques.

En gran mesura, la riquesa del patrimoni edificat que presenten les ciutats és el resultat de la seva llarga trajectòria històrica. En els recintes antics s'acumulen les estructures físiques corresponents a les successives formacions socials que s'hi ha acomodat.

Els recintes antics, com molt bé se sap, corresponen en aquells sectors de la ciutat actual amb característiques específiques pròpies de situació o localització, trama viària, etc. engendrades durant el període històric que han viscut amb els seus respectius canvis socials, econòmics i culturals.

Segons l'enfocament més tradicional, durant aquest cicle es diferencien tres grans etapes històriques - l'Antiguitat, l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna-, i cinc llegats urbans que s'arramben de diferent manera en els recintes antics de les ciutats espanyoles: l'origen preromà o romà, la ciutat musulmana, la ciutat cristiana medieval, i, en darrer terme, la ciutat renaixentista, barroca i il·lustrada. Finalment, es poden destacar les intervencions de reforma urbana efectuades a finals del segle XIX i primeres dècades del segle XX, amb els inicis de l'era industrial.

<i>De l'origen de les ciutats a l'actualitat</i>		
Antiguitat	Aportació de Roma i del seu llegat urbà	Recintes Antics: Cadis, Granada, Salamanca, Toledo, Còrdoba, ... Llegats: Murada de Lugo, Aqüeducte de Segòvia, etc. Patrimoni arqueològic: Mérida
Edat Mitjana	Ciutat medieval. Llegat musulmà, mossàrab, romànic, gòtic i mudèjar.	Recintes Antics: Granada, Còrdova i Toledo Ciutats hispano-musulmanes: Medina Azahara i Alhambra de Granada Ciutats medievals cristianes: Àvila, Burgos, Conca, Segòvia, Salamanca, Zamora, etc.
Edat Moderna	Ciutat dels cinc-cents, sis-cent i set-cents. Aportacions urbanístiques i arquitectòniques renaixentistes i barroques De la ciutat preindustrial als recintes antics de les ciutats històriques	Segle XVI: "casas fuerte palacio". Palaus i casones (Àvila: Palau dels Guzmanes i casona dels Serrano). Places majors i cases consistorials (Valladolid i Toledo). Segle XVII: augmenten les arquitectures religioses (convents, hospitals i escoles, etc). època de recessió demogràfica i econòmica. Segle XVIII: recuperació econòmica i urbana. El llegat del urbanisme il·lustrat és poc representatiu, però conté un important bagatge ideològic de la renovació urbana que es materialitzarà segles posteriors. Segle XIX: fi del cicle estamental, inicis de la industrialització. Conflictes bèl·lics, inestabilitat política, desamortitzacions dels béns de l'església, nous espais públics i nous usos del béns mobles (quarters, museus, presons, hospitals, etc.), aparició del ferrocarril, enderrocament de les murades de les ciutats, reformes interiors i plans d'eixample (creixement planificat de la ciutat cap a fora), creixement extraradi i espontani de les ciutats, les grans vies (Exemple Granada).

		Segle XX: consolidació dels recintes antics de les ciutats com entitats urbanes diferenciades, gestació de la qual ha necessitat una llarga trajectòria històrica, en alguns casos més de dos mil anys.
--	--	---

Font: elaboració pròpia a partir de *La ciudad histórica como destino turístico*, 2006

Així i com s'ha apuntant al quadre anterior no és fins a principis del segle XX que es configuren i diferencien els recintes antics de les ciutats com a entitats urbanes diferenciades, les quals responen al següent patró:

- Situació o localització d'origen romà o medieval, en posicions topogràfiques destacades o juntament a importants cursos d'aigua. Originàriament les condicions de l'emplaçament per a la defensa són importants, posteriorment els nuclis urbans tendeixen a ocupar les planures immediates.
- Una trama urbana d'origen medieval, ja sigui cristina o musulmana. El temple parroquial constitueix el nucli de vida local i una estructura viària escassament regular articula la major part del teixit edificat, renovat periòdicament d'acord amb els gusts de l'època. El traçat dels carrers, estrets i tortuosos, únicament sofreixen modificacions puntuals, de major intensitat en el cas del parcel·lari i les tipologies arquitectòniques.
- Una sèrie de grans nuclis monumentals, símbols del poder polític (ajuntament - plaça major) i religiosos (església, catedral, palaus, convents, etc). la imatge predominant correspon a la escenografia barroca i, en menor mesura, al renaixement i últim gòtic.
- Un nombre limitat de grans realitzacions urbanes resultat de la reforma interior duta a terme en els segles XIX i primeres dècades del segle XX, són places, passeigs i rondes, i sobretot grans vies, com per exemple les de les ciutats de Granada i Salamanca que divideixen el teixit urbà preexistent.

No obstant això, els recintes antics són realitats urbanes vives i espais d'elevat simbolisme dins la ciutat. Diferents intervencions de distinta classe i amb major o menor certesa, se segueixen produint i, en conseqüència, s'acumulen estructures edificades que configuren el patrimoni arquitectònic i urbanístic d'aquest segle, valor del qual tan sols es possible intuir-ho a l'actualitat. (VAQUERO, 2006: 52-53)

La llarga trajectòria històrica de la major part dels nuclis urbans espanyols han propiciat l'existència d'un bon nombre de grans enclaus arquitectònics. Des del punt de vista de la legalitat, bona part d'aquests grans enclaus mostren la categoria de monument, figura que apareix per primera vegada en l'ordenament jurídic en la Real Cèdula de 6 de juny de 1803, dictada per Carles IV. Els monuments esdevenen punts de referència dins el teixit edificat, fins i tot, els més destacats arriben a assolir la imatge de la ciutat, deixant en segon terme la resta del patrimoni. El patrimoni monumental es nodreix de grans edificacions que corresponen a la totalitat dels llogats urbans que contenen els recintes antics de les ciutats.

<i>Tipologia de monuments dels recintes antics en funció de la seva configuració arquitectònica</i>	
Esglésies, ermites, capelles i similars	Llegat patrimonial de caràcter o origen religiós
Convents, monestirs i similars	
Cases forts, casones, palaus i similars	Llegat patrimonial de la noblesa i la burgesia
Grans equipaments urbans	Llegat patrimonial propi de les diferents estructures de poder predominants segons l'època. Equipament sanitari, educatiu, teatres, mercats, banys àrabs, ... entre altres
Obres públiques	Muralles, torres, castells, aqüeductes, ponts i estacions de ferrocarril
Altres	Mesquites, sinagogues, molins, arquitectura industrial, etc.

Font: elaboració pròpia a partir de *La ciudad histórica como destino turístico*, 2006

A partir del quadre anteriorment exposat cal apuntar que tot i existir gran multitud d'edificacions amb un cert valor no es permet baix els actuals criteris la seva consideració com a Béns d'Interès Cultural, encara que representin interès a nivell local o fins i tot regional. En alguns casos pot tractar-se de edificacions en tot el seu conjunt de construcció, o bé, només en una sola part (façana o pati, etc.). En altres casos, es pot correspondre a diferents expressions de l'edificació residencial, manifestacions d'una cultura arquitectònica popular forjada al llarg de generacions.

En quant a la importància a nivell local, aquest tipus d'edificacions són considerades dins el Catàleg de Planejament com edificis o elements que conserven valors tradicionals de les tipologies locals o que en si mateixos constitueixen clars referents de l'arquitectura i cultura de diferents períodes històrics. Són peces que, sense posseir la dimensió, magnificència i antiguitat dels monuments, posseeixen un elevat valor patrimonial, individual o conjunt. Com per exemple és el cas de Granada, Patrimoni arquitectònic que compta amb un total de 66 BIC i 1.206 edificis protegits (dels quals 576 són edificis en la seva totalitat d'interès arquitectònic i 564 edificis (contenen un element d'edificació particular, d'interès urbanístic o ambiental).

Dins aquests Catàlegs apareixen jerarquitzades en una sèrie de categories d'acord als seus valors intrínsecs o ambientals ("valor monumental, valor patrimonial, interès arquitectònic, interès patrimonial i interès urbanístics", etc.) i sotmesos a una normativa de protecció específica d'acord amb la valoració atorgada ("protecció integral, protecció estructural, protecció ambiental i protecció parcial", etc.). La diversitat del patrimoni i l'absència d'uns criteris i normativa comuns de catalogació determinen que les categories i nivells de protecció es multipliquin, dificultant la comparació del patrimoni arquitectònic de diferents ciutats.

El valor dels recintes antics com a patrimoni cultural és el resultat de les relacions entre l'entorn natural i les formes construïdes ... fins i tot la vida que conviu sobre aquestes estructures físiques. Per tant, tot plegat i en conjunt vendria a conformar el patrimoni urbanístic dels recintes antics.

Brandis i del Rio (1998) es refereixen al paisatge urbà. I duen a terme una reinterpretació en clau del patrimoni des de una perspectiva ambiental. Es basen per una part en el plantejament i en la intervenció urbanística i per l'altra en la normativa sobre patrimoni històric. Aquest és susceptible d'anàlisi, catalogació i protecció a diferents escales (escala de detall, sector urbà i de barri) des de petites agrupacions d'edificis fins a la totalitat del recinte com a paisatge singular dins la ciutat.

El patrimoni històric dels recintes antics no només se centra en els seus edificis i paisatge urbà. De fet, existeixen tota una sèrie de tradicions arrelades al llarg de la història (festes populars, gastronomia, artesanía,...) que sustenten la identitat i en definitiva la cultura de la ciutat considerada en un sentit ben ampli. És més, en moltes ocasions aquestes manifestacions culturals de caràcter tradicional doten de sentit a places i carrers del recinte antic, que freqüentment apareixen com un simple decorat d'unes activitats que no sempre troben el seu lloc en l'estructura urbana preexistent.

En alguns casos aquest patrimoni té una dimensió purament material, com per exemple els productes elaborats en base a les tradicions artesanies locals. En canvi, en la majoria d'ocasions aquest patrimoni es manifesta en forma d'esdeveniments, activitats, sabers, imatges, en definitiva, conjuntament sumen l'estil de vida de cada comunitat. Segons la LPHE, aquest patrimoni forma part de l'anomenat patrimoni etnogràfic "els béns mobles i immobles i els esdeveniments que són o han estat expressió rellevant de la cultura tradicional del poble espanyol en els seus aspectes materials, socials o espirituals" (art. 46). Normalment aquest patrimoni resta infravalorat, per tant, constitueix el component històric més fràgil de la identitat de la comunitat local, un tret singular front la uniformitat cultural a escala planetària que impulsa la globalització, en gran mesura lligada a la denominada "cultura de masses".

Dins aquest patrimoni etnogràfic prenen especial importància les tradicions religioses arrelades en la vida de les ciutats històriques, des de les grans festivitats religioses fins a antics rituals l'origen dels quals es remunta a temps pretèrits (com és el cas dels ritus mossàrabs d'algunes esglésies de Toledo, ... entre altres). Aquestes tradicions cobren especial vida en determinats llocs i moments. La Setmana Santa, a mode d'exemple, desborda els límits de l'església i la ciutat en tot el seu conjunt cobra tot el protagonisme.

A més de les festes majors, cada ciutat celebra festes específiques sota l'advocació del seu sant patró tutelar: Sant Fermí a Pamplona, Sant Sebastià a Palma, etc. per tant, el calendari de festivitats de les ciutats també contempla festes menors, romeries... una vegada més la majoria d'elles vinculades als aspectes religiosos.

Les festivitats de caràcter profà són menys nombroses i en la majoria dels casos no són tan espectaculars. Els carnivals, per exemple, sí que han perdurat des de molt antic i segueixen celebrant-se avui en dia. Existeixen també un gran nombre de celebracions paganes i cíviques com són els coneguts casos de Sant Joan i el dia de la Hispanitat... que com ja s'ha apuntat anteriorment tot i mantenir viva la component religiosa, en un gran nombre d'ocasions prima l'oci i allò lúdic sobre el contingut estrictament religiós.

Tot i així, el patrimoni etnogràfic no sols es compon o manifesta a través d'esdeveniments lúdics. Existeixen també tot un conjunt d'activitats productives locals i

d'origen pretèrits, els mercats i les fires medievals. Les activitats artesanals, també formen part d'aquest conjunt. Aquestes formen un conjunt de coneixements i tècniques que permeten elaborar distints tipus de productes i prestar diferents serveis. Concretament i referint-nos al concepte d'artesanía, aquest es defineix a través d'un procés de producció fonamentalment manual, que no ha estat afectada pels principis de mecanització, especialització i tecnologia actuals, que des de una òptica cultural, es fon amb el concepte d'art popular, art anònim transmès de pares a fills. Tot i així, existeixen tota una sèrie d'expressions artesanals que han incorporat el procés productiu a noves tècniques, materials i dissenys. Per tant, apareix així, un nou concepte d'artesanía dins aquest conjunt d'activitats es poden diferenciar les pròpies de: ceràmica, ferreteria, forjadors, teixits, brodats, espart, pedra, juguetes, vidre,... entre altres.

Dins aquestes tradicions artesanals cap mencionar també la gastronomia típica i pròpia de cada ciutat i de cada època viscuda.

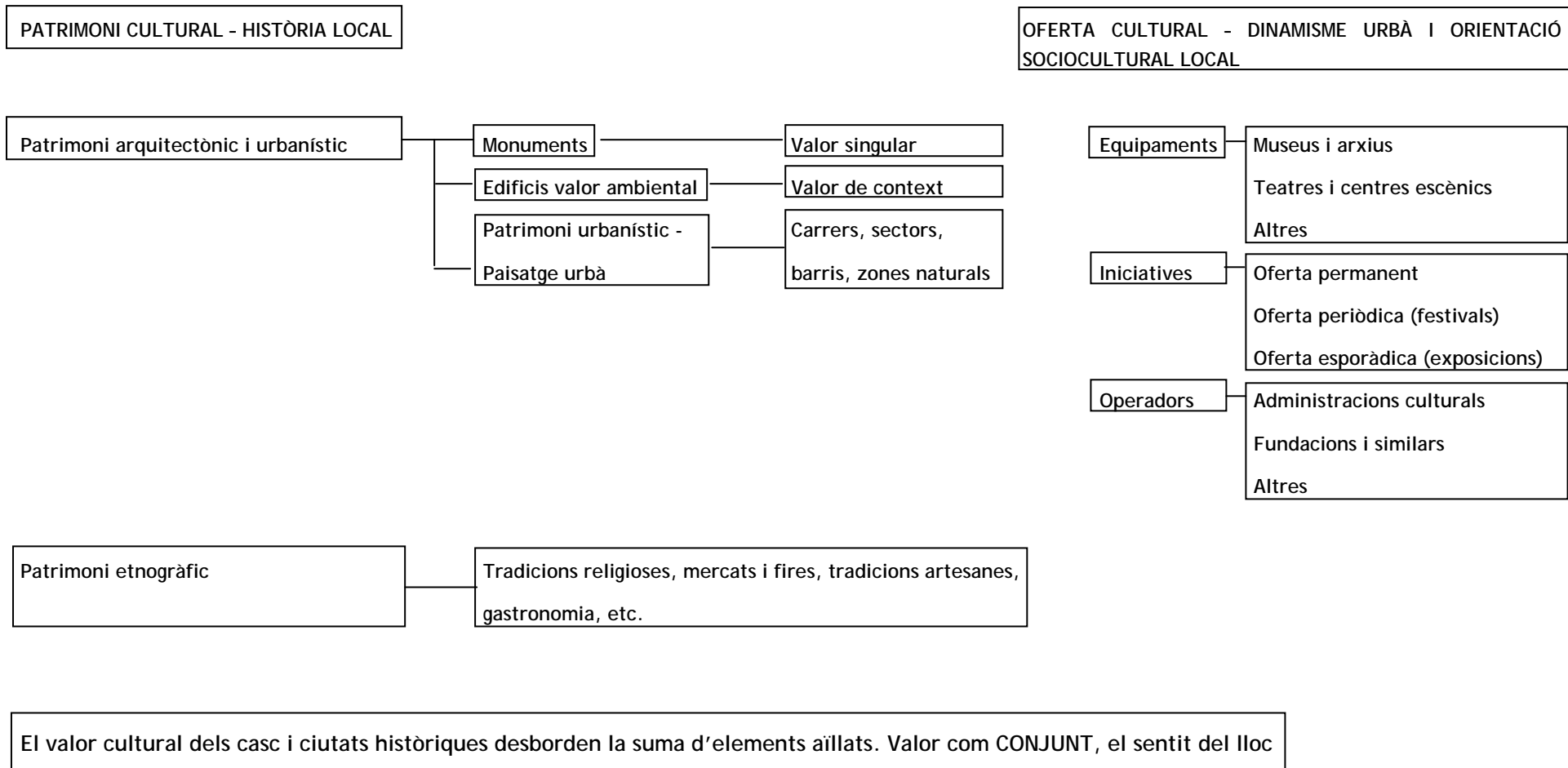
Les associacions de les imatges dels indrets o llocs amb el seu llegat històric, literari, mític, personatge fundador, esdeveniment històric es poden produir a diferent escala i en forma d'esdeveniments col·lectius o personals, s'accentuen de forma notable a les ciutats espanyoles i també vendrien a formar part del patrimoni etnogràfic. A tall de síntesi: Burgos i el Cid, Toledo i el Greco, el catalanisme i Montserrat, el Quixot i la Manxa, Santiago i Santiago de Compostela, Tractat de Tordesillas i Tordesillas,... entre altres.

2. L'OFERTA CULTURAL URBANA

La dinàmica cultural local constitueix una de les dimensions bàsiques de la vida que presenta la ciutat. En aquest cas, no ens referim tant a la capacitat creativa de la comunitat local (artistes, companyies teatrals,...) com als seus recursos culturals: equipaments (espais de cultura: biblioteques, auditoris, teatres,...); les iniciatives o manifestacions culturals que doten de contingut aquests equipaments (representacions teatrals, exposicions temporals,...); i els operadors que impulsen i donen suport a l'oferta cultural de cada localitat (administració pública, fundacions,...). El grau de dinamisme cultural de les ciutats, per tant, és fruit de la interacció d'aquestes tres vessants, que a la seva vegada depèn també del seu potencial econòmic urbà i la tradició cultural de la mateixa, especialment de les seves elits dominants.

Front als grans centres de creació i difusió cultural internacionals i nacionals (Nova York, Londres, París, Berlín, ... Madrid, Barcelona i País Basc), la majoria de les ciutats històriques espanyoles presenten un dinamisme cultural limitat, d'acord amb el seu potencial econòmic.

Esquema 1: Entramat cultural com a matèria primera del turisme cultural i urbà associat a les ciutats

Font: de la Calle Vaquero, M. 2002

3. UN CAS PRÀCTIC, EL CALL DEL RECINTE ANTIC DE PALMA

En aquest apartat es pretén fer conèixer un exemple molt clar, de recurs tangible i destacant el seu contingut intangible que trobam en el Recinte Antic de Palma, concretament, el Call de Palma, com a producte de potenciació turística.

El Call és un espai urbà, sovint ben delimitat, d'algunes ciutats i viles medievals de terres de llengua catalana, on es localitzava el gruix d'una comunitat jueva. Professionals i estudiosos creuen que el terme "Call" es formà per contaminació de l'hebreu Kahal "assemblea, congregació, sinagoga", que està documentat al segle XIII, acompanyat a vegades de l'adjectiu judaic o juhic. L'existència a Mallorca d'una aljama de jueus es remunta al 417, segons el testimoni circular de Server de Menorca. Fins a la conquesta catalana, la comunitat jueva de Mallorca hagué d'esser important donada l'esponerosa activitat comercial de Medina Mayurqa. Els jueus vivien relativament dispersos dins la Ciutat, però se'n destacaven dues grans concentracions; la primera localitzada a la parròquia de Santa Creu prop de la Llonja, al carrer dels jueus, i l'altra a la part més occidental de l'Almudaina, que es perllongava fins al carrer de Sant Bartomeu, on sembla que s'erigia la sinagoga. Amb la cessió del solar ocupat pels jueus perquè s'hi edificàs el convent dels dominics, els prohoms de Ciutat, a finals del segle XIII, tengueren la iniciativa de crear un nou call, previst en un dels privilegis atorgats pel rei Alfons. Varen escollir l'indret de la ciutat situat entre el Temple i sa Calatrava i hi autoritzaren una sinagoga, situada al solar de l'actual església de Monti-sion, així com una carnisseria i un forn propis. El 1339, la població jueva era de 258 individus, xifra que augmentà ràpidament fins al 1391 quan, arran d'un avalot popular, el call fou parcialment destruït i més de 300 persones moriren. Amb posterioritat a les conversions de 1391 i 1435 els conversos i els seus descendents anaren abandonant a poc a poc els calls de sa Calatrava i Santa Creu, a la vegada que es concentraven als voltants de l'anomenat call menor, que ocupava els carrers de Sant Bartomeu, Colom, Jaume II, Bosseria i Argentaria. És el lloc on visqueren amuntegats els xuetes fins ben entrat el segle XX. En alguns pobles de Mallorca com per exemple, Alaró, Artà, Inca, Manacor, Montuïri, Porreres i Sineu, durant els segles XIII i XIV, s'hi localitzaren famílies de jueus que, en general, vivien disperses dins la vila.

En el repartiment de la porció del rei En Jaume consta que alguns jueus, col·laboradors en la conquesta, reberen béns. Com a ciutadans lliures, sota protecció reial, vivien en el seus barris tancats i barrats durant la nit, el Calls, amb les seves sinagogues i domicilis, encara podien fer negocis a la zona habitada pels cristians. La seva organització pròpia, l'Aljama, aprovada pel rei, tenia consellers, secretaris, clavaris i procuradors. De 1329 a 1350 el seu nombre fou d'entre dos mil i tres mil veïns, essent el total d'habitants en tota Ciutat, entre vint-i-dos i trenta-dos mil. Patiren tota mena de discriminacions. En un determinat moment estaren obligats a distingir-se dels cristians en la manera de vestir i portaven unes capes rodones, i, després, per a poder-los identificar més fàcilment, els imposaren l'ús obligatori de la rodella, sobre el pit, una peça rodona de tela, meitat vermella, meitat groga. Assaltats en diferents èpoques especialment, el 1391 i el 1435, es veren forçats a convertir-se en massa al cristianisme. Ja oficialment cristians, s'agruparen en una confraria, veren transformades les seves sinagogues en esglésies i seguiren dedicats als mateixos quefers professionals. D'aquests quefers se'n faran algunes pinzellades, sense

deixar de banda detalls d'un temps pretèrit projectat en reixes, baldes, finestrons, panys, literatura, filosofia, música, gastronomia, medicina, comerç, etc. en definitiva tot allò que el Call projectà sobre l'illa.

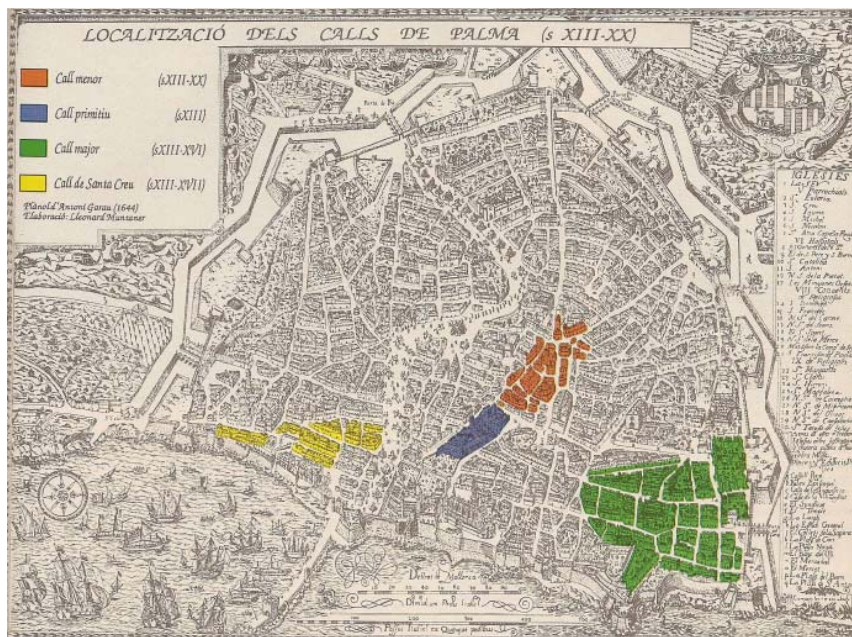
En el Recinte Antic de Palma es diferencien fins a quatre calls: Call Menor, Call primitiu, Call de Santa Creu i Call Major. En aquesta ocasió només es farà referència al Call Major i al Call Menor, s'indicaran els carrers que els formen i els delimiten de la resta i es ressaltaran aquells trets pròpiament referides a recursos intangibles.

El Call Major el formen els carrers següents: carrer de Sant Alonso, carrer d'Antoni Planas Franch, carrer de la Bala Roja, carrer de Baluard del Príncep, carrer de Berard, carrer dels Blanquers, carrer dels Botons, carrer de sa Calatrava, carrer den Calders, carrer del Call, carrer dels Capellans, carrer del Born de Santa Clara, carrer de Can Coronado, carrer de la Criança, carrer de Sant Cristòfol, carrer de Tomàs Darder, carreró de Na Dragona, carrer de Can Dussai, carrer de les Escoles, Plaça de Santa Fe, carrer de Can Fonollar, Plaça de Sant Francesc, carrer de Sant Jeroni, carrer de Monti-sion, carrer de la Posada de Montserrat, carrer de la Porta de la Mar, carrer del Pare Nadal, carrer de la Pelleteria, carrer de Can Pont i Vic, carrer de Salom, carrer del Seminari, carrer de Can Serra, carrer del Sol, carrer de Sa Porta del Temple, carrer de Torre de l'Amor, carrer de Ramon Llull, carrer de Can Vallespir i carrer del Vent.

El Call Menor el formen els carrers de: l'Argentaria, Sant Bartomeu, Costa de'n Berga, Sa Bosseria, Costa de'n Brossa, de la Cadena, Salvador Coll, Colom, Corders i Can Poquet, Can Escursach, Enric, Fideus, Santa Eulàlia, Jaume II, dels Llums, Plaça Major i Costa de La Inquisició, Maura, Monges, Vicenç Mut, Placeta de la Peixeteria Vella, Can Poderós, de Previsió o Julivert, Set Cantons, Placeta de Can Tanganament, Veinat i dels Vidriers o Vidrieria.

En el següent mapa es pot apreciar la distribució dels quatre Calls en el Recinte Antic de Palma durant els segles XXIII i XX.

Mapa 1: Localització dels Calls en la ciutat de Palma (segles XIII-XX)

Font: Gran Enciclopèdia de Mallorca

El llegat jueu i els vestigis del Call perduren encara ara avui en dia en molts indrets del Recinte Antic de Palma. Des de la Fundació Arca - Llegat Jueu i des de l'administració pública s'ha treballat i se segueix treballant en la salvaguarda i defensa del patrimoni cultural i artístic dels Calls Hebreus de Mallorca. De fet, es pot afirmar que gràcies al treball que vénen desenvolupant ens permeten avui tenir-ne coneixement, valorar-lo i fer-lo conèixer entre residents i turistes. D'aquesta manera es ressalta la importància de la història de la Ciutat en una determinada època i al mateix temps es dona valor al patrimoni tant tangible com intangible que conté. Avui en dia, existeixen guies turístiques i diferents itineraris que fan conèixer el llegat jueu que hem heretat.

A continuació es faran conèixer alguns dels recursos intangibles propis del llegat hebreu, començant primerament amb alguns exemples dels carrers que conformen el Call Major, per després referir-nos als del Call Menor segons apunta Miquel Ferrà i Martorell (2004).

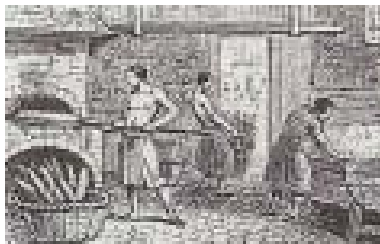
3.1. EL CALL MAJOR I ALGUNS DELS SEUS RECURSOS INTANGIBLES

El carrer de Sant Alonso es correspon amb el nom d'un personatge interessant en l'època i gran esplendor del Call, Alonso fou primer un gran mercader que dissortadament es veí afectat per una catàstrofe familiar, que superà i esdevingué un home molt conegut, honrat i de gran culte religiós. En aquest carrer, antany hi visqué Joan Alcover autor de Poemes bíblics, com són els següents versos:

Faune mutilat
brollador aixut
jardí desolat
de ma jovintut ...

Aquest carrer també fou conegut com el carrer del Forn d'en Seguí per la presència en ell d'un establiment com el que es representa en el següent gravat.

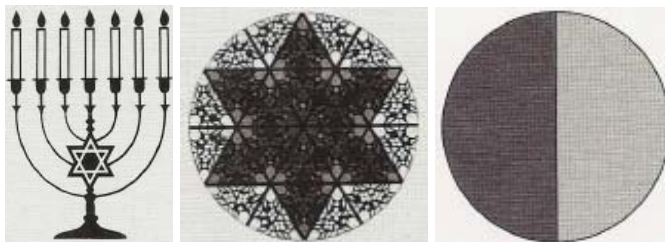
Imatge 1: Un forn de pa d'aquella època

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

Les següents imatges representen també símbols propis del llegat jueu. El canalobre dels set braços, símbol de tot un poble i d'una gran cultura. La rosassa major de la Seu de Mallorca, amb l'estel de David o segell de Salomó. La rodella de roba, meitat vermella meitat groga, que havien de dur ben visible els jueus locals.

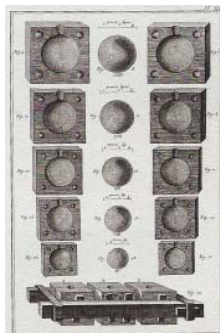
Imatges 2, 3 i 4: símbols representatius del llegat jueu. De esquerra a dreta. Canalobre dels 7 braços, Rosassa de la Seu, Rodella de roba vermella i groga que havien de dur els jueus

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

El carrer Bala Roja, segons apunta Ramon Mendel, la denominació "Bala Roja" es refereix a un forn de fundició on eren fabricats els projectils artillers que s'utilitzaven en el segle XIX, per disparar els canons de costa. A continuació es poden apreciar el motllos per a fondre les bales de canó.

Imatge 5: motllos de fundició

Font: segons l'Enciclopèdia de Diderot i Alambert, recollit al llibre del Call de Palma, passa a passa de Ferrà i Martorell, M. 2004

L'historiador Antoni Pons afirma que "Bala Roja" és la grafia errada de Moisès Barbarroja, que en el segle XIV tenia la seva casa en aquest carreró sense sortida. Apuntar també que nombrosos personatges històrics d'aquella època popularitzaren l'aliès "Barbarrossa", com és el cas de Frederic II.

El carrer de Berard, recorda un cognom il·lustre d'aquella època. Es correspon amb Jeroni Boix de Berard de Solà de Cavalleria i de Magarola, que fou escriptor, militar i artista. El cognom de Berard, es converteix en un dels més abundants en les llistes inquisitorials i amb les seves corresponents derivacions gràfiques.

En resum, un carrer marcat de llums i ombres, de glòries i penes, que de cara a la mar ens suggeriria una de les llegendes més curioses de l'aljama mallorquina, la del vaixell "fantasma" del 1391.

"Un cert rabí i els seus col·laboradors de la sinagoga foren sentenciats a mort per un crim que no havien comès. Quan estaven tancats esperant la seva execució, el rabí va prendre un carbonet i va dibuixar un vaixell a una de les parets del calabós, dient als altres de posar un dit sobre la imatge de la nau. Aleshores el dibuix va esdevenir un vaixell de debò que es començà a moure, travessà les parets i es dirigí cap a la mar sobrevolant els carrers de la ciutat. Llavors posà rumb a Àfrica i arribà a Alger".

El carrer dels Blanquers, estret i curt, perpetua el record d'aquest gremi. Les sabates fabricades entre el segle XIV i XVI mostren la importància de la tasca dels aluders i pelleters, que proveïen sabaters i ataconadors. La següent imatge representen els estris propis d'un sabater en aquella època.

Imatge 6: Estris de sabaters de l'època d'antany

Font: segons l'Enciclopèdia de Diderot i Alambert, recollit al llibre del Call de Palma, passa a passa de Ferrà i Martorell, M. 2004

El carrer dels Botons, cap allà del segle XV i XVI, els botons eren articles de luxe. Els botons que ornien les mànegues del gipó del vestit tradicional illenc, eren d'or i eren tallats de moltes formes diferents, tot i que predominava la roseta. A la part forana, els botons eren adquirits a través dels argenters ambulants xuetes que passaven pels pobles. Els botons de dies de festa, també tenien la seva pròpia rèplica pobre i eren fets d'ossos, metall o fusta.

El document que es presenta a continuació fa referència en aquest antic carrer i data de l'any 1761. És un poema satíric titulat Rogativa de Mestre Pio, Passamaner, al Beat Ramon Llull, en la festa del Call, és obra del frare dominic Albert Burguny i Castelló, que a més de poeta fou comediògraf i expert en arts plàstiques.

Text 1: Mestre Pio i Ramon Llull (1761)

MESTRE PIO I RAMON LLULL (1761)

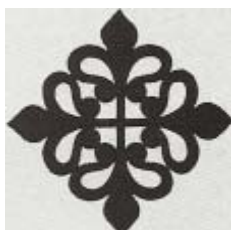
*Salomó de salomons:
en vostre poder confio
que dareu a mestre Pio
bon despatx en es botons.
O, Sant, santíssim hermano
Ramon Llull, màrtir, beato!,
jo us vuy fan car com barato,
servir sempre en quant humano,
perquè un cert barbat paysano
ha legit en breus renglons
que donàreu dos doblions
perquè uns volandos, volant,
vos anassen publicant
Salomó de salomons.
Segons axò, vós sabreu
tot s'Art General de cor;
fins y tot sabreu fer or
i no peca qui no u creu.
Escapsau y dau arreu,
puix jo he cobrat tal brió
que puch jurar com som Pio
que res m'ha espantat del món.
O sant beato Ramon!,
en vostre poder confio.
Vos feis miracles a uf
y portentos a trompons;
en sentir vostros sermons
m'esclat de riure y m'arruf.
Em loc vostro tot m'estuf,
perquè ja no hi ha jodio
que no diga: Santo mio:
vós m'haveu dat la salut.
O sant, santíssim volgut:
què no dareu a mestre Pio?
Jo us deman, ab eficàcia
Gràcies, sant Ramon Llull
que ara que teniu es bull,
em fassau alguna gràcia.
Vós podeu, sense fal·làcia,
fer-me part de vostros dons,
puix deixem-mos de cançons
què com som passamaner,
m'heu de dar, sant verdader,
bon despartx en es botons.*

Aquest poema satíric, datat el 1761, que porta per títol: *Rogativa de Mestre Pio, Passamaner, al Beat Ramon Llull, en la festa del Call*, és obra del frare dominic Albert Burguny i Castelló, que a més de poeta fou comediògraf i home expert en arts plàstiques. Nascut i mort a Ciutat de Mallorca i que visqué del 18 d'agost de 1707 al primer del mateix mes del 1770. Era fill d'Antoni Burguny i Joana Castelló, moradors de la parròquia de Sant Nicolau, a la capital mallorquina. Va professar en el convent de Sant Domingo com a frare llec i com deia Lluís Salvador va saber "escriure poesies satíriques tot fent burleta de la gent de la seva mateixa classe". De tot plegat es desprèn que existia un personatge a la Palma del segle XVIII a qui deien Mestre Pio, xueta del Call, que tenia botiga oberta de passamaner al carrer dels botons. El passamaner fabricava o tenia a la venda el passamà, que era un teixit en forma de cinta per a guarnir i adornar vestits o mobles. Sembla que aquell artesà o comerciant havia escrit i publicat un llibret de lloances a Ramon Llull, agosarament que els cristians vells estaven lluny de perdonar-li. Autor d'obres teatrals com la *Comèdia famosa del Gloriós Sant Caetano* i de poesies com la *Codolada a l'Unicorn de Sant Domingo*, *Exhortació a la vivent gatera* i sobre tot, la que dedica al famós gat del convent de Sant Domingo sentenciat a mort sens apel·lació.

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

El carrer de Sa Calatrava rep el nom de la casa que tingueren els cavallers d'aquesta orde. A partir del segle XV sorgí la indústria d'adobar pell, es formà el gremi o col·legi dels honorables Blanquers o Assaonadors i la majoria d'aquests artesans es concentraren en aquest barri, el nom de "calatraví" esdevingué sinònim de blanquer. D'aquí que avui dia en les rondalles mallorquines hi trobem referències com per exemple "un calatravinetxo". En aquest carrer també hi hagué un famós forn, a l'actualitat encara actiu. Hi hagué un hort i també hi visqueren importants personatges jueus coneguts com Aaron Benimbram i Aben Legem. I cal destacar també la permanència de la famosa Creu de Calatrava en el si de l'orfebreria xueta.

Imatge 7: Reproducció de la Creu de La Calatrava

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

El carrer del Call ocupà el que fou l'entrada al call major o barri de la Calatrava. El call era una autèntica illa dins la Ciutat murallada i en els seus carrers la cultura, la banca, el comerç i la política local s'hi desenvolupaven en profit. Segons alguns estudiosos sembla que el llanterner de la Seu es format per peces d'art hebreu i després de la desfeta del call, el Bisbe de Mallorca el donà a la Seu.

Imatge 8: Perspectiva del carrer a l'actualitat

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

El carreró de na Dragona. En el carrer del Seminari, segons avançam cap a la plaça de Sant Jeroni, trobam un carrer més de cul de sac tapiat. Qui seria aquesta dragona? En aquesta ocasió una vegada més no es poden deixar de banda les llegendes de dracs i cavallers de l'època mitjana i que avui perduren en les nostres rondalles populars. El drac és un animal producte de la por i de la fantasia dels antics, consagrat a Minerva, deessa de la sapiència, per indicar que la veritable saviesa mai dorm. En la llegenda cristiana aquest ésser fantàstic, representa l'esperit dels mals, la cavallaria l'adoptà com a símbol de tots els perills que havia de vèncer. Per tant, en aquest cas es barreja la possibilitat que na Dragona hagués estat la muller o vídua d'un "dragó reial", és a dir, el soldat d'aquestes tropes que existiren a molts països entre els segles XVII i XIX. Per altra costat, una dragona es refereix també a un ornament que portaven els oficials d'aquest cos armat. També hi ha referències a les dragonades, persecucions cruels exercides contra protestants i els seus principals executors eren els dragons reials.

Imatge 9: El drac del rei En Jaume

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

El carrer de les Escoles. El rei Pere IV el Cerimoniós que havia viscut entre guerres i havia conquerit Mallorca en el seu temps de lleure l'entusiasmava l'astrologia anomenada llavors "Geografia Celestial". Sabent que en aquella època els més sabuts en la temàtica eren els jueus, va moure els cercles d'estudiosos del Call de Mallorca, on pareix ésser que hi havia gran nombre de llibres sobre la temàtica. Aquests llibres eren localitzats en les escoles levítiques ubicades encara avui al carrer anomenat de les Escoles.

A l'actualitat i passant per aquest carreró es pot recordar un fragment dels poeta Miquel Costa i Llobera, en les seves "Visions de Palestina" (1907) que diu així: "A voltes, un rabí entona una lletania de llàstimes i tot l'estol va responent amb un mateix clam d'infortuni ...passa l'observador indiferent, passa el que se'n riu i en fa befa: mes aquella trista gent no en fa cas, sols atenta a la complanta ...". Però malauradament un dia de l'any 1391, les escoles i el call foren assaltades, saquejades i destruïdes i on morien uns 300 jueus.

Imatge 10 i 11: Astronomia o Geografia Celestial. De esquerra a dreta. Taller de geografia a l'Edat Mitjana, Biblioteca Bartomeu March. Azafea, instrument de navegació medieval

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

Placeta de Santa Fe. Segons els cronistes l'església de Santa Fe es remunta a l'any 1344 i fou subvencionada per l'import que dos forasters alemanys hagueren de pagar al Bisbe Vilanova com a càstig per voler convertir-se al judaisme i conviure al call de ciutat. Segons altres fonts l'església ocupa un solar on antigament hi havia construïda una sinagoga com ho demostra l'escrit del "Manual del Viajero" de Ramon Mendel que deia: "prop de la porta de Calatrava es troba aquest oratori que en temps llunyans serví de sinagoga als jueus. Per ordre del Bisbe Vilanova fou transformada en capella cristiana".

Tornant a la placeta i al nom que té, ja Ramon Llull es referí a Santa Fe i apuntava:

"té aquest poder tan gran
sobre nostra voluntat
que l'esforça més del grat"

Per això les tropes dels reis de la Corona Catalano-Aragonesa, a l'hora d'atacar, invocaven la Santa Fe. També aquest nom fou donat al campament dels exèrcits cristians en la Guerra de Granada, que comptà amb participació mallorquina.

La placeta de Santa Fe, segons documents literaris medievals era una placeta de festes populars caracteritzades per mercadets, música, taules o parades amb pastissos, beines, coltells, ... formatges, pomes torrades i bolets del camp. Segons el jueu Sem Tob de Carrió "donaven cops de llança els cavallers als taulats i jugaven els escuders a taules i escacs i mataven bous els munters i hi havia moltes cítares i molts violers ..."

Imatges 12 i 13: la plaça de Santa Fe en plena festivitat

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

El carrer de la Torre de l'Amor, antigament es coneixia també com a carrer de l'Amor és curt i estret i, actualment desemboca a la del Venerable Mossèn Miquel Maura, vorejada al fons pel nou teatre Municipal de Xesc Forteza i a la dreta, per l'oratori i convent neogòtics de les Monges del culte Eucarístic. Aquest carrer també té la seva pròpia llegenda. Conten que un jueu ric va fer construir, damunt ca seva, una torre per poder contemplar un jardí freqüentat per la dona que tant estimava. El qual fou acusat de renovar en la persona d'un moro esclau la passió i mort de Jesús, el bisbe el manà detenir, empresonar i fou condemnat a la foguera. Al carrer hi convivien majoritàriament assaonadors, blanquers i pelleters, encara que hi convivien també jueus d'altres oficis un llibreter, notari, mariner i un paraire. Tornant a l'afer de la torre, una antiga atalaia encimada per un penell, guaita per sobre d'un edifici plurifamiliar del segle XIX, marcat amb el número 4. Seria aquesta la torre de la llegenda? Avui, només és un niu de coloms.

3.2. EL CALL MENOR I ALGUNS DELS SEUS RECURSOS INTANGIBLES

El carrer de l'Argentaria i el Carreró dels platers, Jorge de Montemayor en una descripció que fa en la seva novel·la pastoral, molt de moda en el segle XV, escriu fantasiejant, imaginant i alhora criticant la societat cortesana, sempre de forma subtil i refinada, "els artesans d'or i els argenters, del Regne de Mallorca, gaudien ja aleshores d'un elevat prestigi arreu de l'Imperi Hispànic, com ja s'ha apuntat en alguna altra ocasió eren molts els jueus que es dedicaren en aquest ofici". Aquest carrer, per tant, avui dia concentra una bona part de les joieries més antigues de Ciutat, ens ofereixen les joies més tradicionals, però també en l'actualitat creacions de joies més modernes. Llavors, el cordonet de granissa, les botonades de setze botons, les creus de Malta, els esperits-sants, les tumbagues, les polseres de Calatrava, coberteries de plata, safates del mateix metall, i també safates, canelobres, bosses de malla...eren les joies i tresors per excel·lència.

Hi havia, com explica Janer Manila, dos tipus de joiers, els que treballaven la pedreria: brillants, ametistes, robins i maragdes, i els que es dedicaven a una orfebreria més senzilla, amb falsa pedreria. Era molt apreciat un bon engastador i gravador.

Les joies tradicionals illenques, a més de complir amb la seva funció ornamental també han tingut i esdevingut un caràcter simbòlic.

Text 2: La Mà de Fàtima i altres supersticions

LA MÀ DE FATIMA I ALTRES SUPERSTICIONS.

Sant Eloi, patró dels platers, nasqué a Chaptelat (Haute-Vienne), el 590 i morí el 660, després de tota una vida entregada a la virtut i al seu ofici. Treballà primer en els obradors d'esmaïts de Limoges, obrí després un taller a París i fou, finalment, cap de la Ceca reial durant els regnats de Clotari II i Dagobert I.

Passats els anys fou nomenat bisbe de Noyon. El Col·legi d'argenteres de Mallorca creava la Confraria de Sant Eloi el 1395. Per això n'existeix una capella a l'església de Santa Eulàlia on des de l'Edat Mitjana hi han estat celebrant els argenteres la seva festa religiosa. Les joies tradicionals il·lenques, a més de tenir una funció ornamental, han exercit en tot temps un cert simbolisme.

Creences arcaïques, supersticions o representativitats emblemàtiques apareixen rera la realització de moltes peces. Destaquem, per exemple, els amulets. I d'entre d'aquests, observem en els retrats de personatges mallorquins d'altre temps, la presència d'alhaques en forma de "mà de Fàtima". Amb aquesta mena de medalló, que tenia la forma de la palma d'una mà, de vegades amb una pedra preciosa al mig, es pretenia foragitar el temut "mal d'ull", que era l'influència malèfica que exercia una persona sobre una altra tot mirant-la de certa manera. Segons això, l'ull pot posseir una força màgica tan poderosa que conten que el rabí Simeó Ben Yochai transformà, només amb la seva mirada, un home en un munt d'ossos des-carnats. Per altra banda, un zefir portat d'una cadeneta protegia el fetge i els pulmons, curava les malalties dels ulls i llevava les preocupacions. La turquesa proporcionava èxit als al·lots enamorats i virtut a les donzelles. El topaci guardava el matrimoni i l'amor. El terafim, una mena de pentacle o pentagrama, el pitagòric estel màgic de cinc puntes, allunyava del mal el seu propietari i, servia, en ciències ocultes, per a fer prediccions. El robí reforça el cor, la sang, el cervell, la vesícula biliar i els òrgans genitals, alhora que preserva de la pesta, del verí, de les serps i de les aranyes. Un penjoll en forma de Clau de Sant Pere protegia els animals contra la ràbia. L'ònix comunica al seu posseïdor, si és del signe d'aquari, prudència i saviesa. Els objectes de plata accentuen la feminitat de la seva portadora... En resum, tot un llenguatge ocult sota l'art de la joieria. No oblidem que la màgia, la bruixeria, l'astrologia i l'ocultisme en general gaudien de molta força entre la gent de l'edat mitjana, que patia d'un constant i gran temor al diable, però no a un dimoni abstracte i simbòlic sinó concret i carnal, que visitava els aquelarres i era un amic inseparable de bruixes i bruixots. Els llibres de màgia mallorquins, els famosos "Ilunaris", eren tan temuts com cercats.

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

Costa d'en Berga, aquest carreró, escalonat, ben medieval, que des de la Plaça del Mercat ens duu fins a una de les entrades, amb volta al Call menor (una volta que potser formaria part de l'habitatge del negociant Miquel Tarongí, anomenat llavors, en Miquel de la Volta) i voreja el que fou el jardí i hort del palau dels Berga, actualment Palau de Justícia. Aquesta aristocràtica família, solatge alhora dels PAX, no menys il·lustres, comptà amb personatges com Pere de Santa Cilia i Gabriel Berga.

Es conta també que en la part oposada als jardins d'aquest palau, els carnissers jueus hi havien col·locat la seva botiga, a mig camí, entre el Mercat i el carrer de Sant Bartomeu. Es tractava de la carn Kasher del bestiar sacrificat pels rabins.

Imatges 14, 15 i 16: Can Berga ahir i avui. Entrada amb volta al call menor i perspectiva de la costa de can Berga.

Font: fotosantiguasdemallorca.blogspot.com/2011, www.panoramio.com/photo

Plaça de Salvador Coll, antiga Carnisseria d'Amunt. Aquesta plaça avui dia és dedicada a l'empresari Salvador Coll. Antany però, hi havia ubicada la Carnisseria d'Amunt, és a dir, un dels dos mercats dels carnisers d'aquella època. Diuen professionals i experts en arts culinàries que és en aquesta carnisseria on s'hi trobaven les carns de major qualitat. A més Enric de Villena expressa també que una de les viandes més exquisides que es podien aconseguir a Mallorca era la carn de mufló o musmó, gènere de mamífers ruminants que arriben a assolir la grandària d'un cèrvol i foren extingits de la nostra illa fa algunes centúries. Sembla que fou en els segles XIII i XIV que abundaven en estat salvatge per les nostres muntanyes. La majoria de cases que formen avui la plaça daten del segle XIX.

Enmig de la Plaça hi ha un petit monument municipal amb la figura de la rata pinyada, en metall, de l'escut de Mallorca i que recorda el rei Conqueridor, Jaume I, que estant a la campanya de la conquesta de València, en un campament proper al puig de la Ceba, va veure com un d'aquests animals, interromput el seu vol nocturn, descansava sobre la seva tenda. Jaume I pensà que allò era un senyal de bona sort i adoptà la figura d'una rata pinyada per a coronar el seu emblema i el dels seus territoris.

Imatges 17, 18 i 19: Plaça de Salvador Coll. I la rata pinyada de Jaume I

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004 i <http://farm4.staticflickr.com>

Carrers Corders i Can Poquet. Els corders eren artesans dedicats a la fabricació de cordes, la majoria dels corders es trobaven ubicats en aquest carrer. Cap a l'any 1784 arribaren a formar un gremi molt important. Els corders transformaven tota una sèrie de matèries primeres en cordes de diferents mida i gruixa, segons l'ús que se'ls donava. Llavors, la corda més resistent era la calabrot, que es feia d'espart i tenia trenta mil·límetres de gruixa. La bancada de fer la corda estava formada amb la roda, la creuera,

els creuers, els carrells, els rastells, la càbria i el ganxo. Fins i tot una part de les cordes que feien eren exportades juntament amb altres productes demandats del país, com era el cas del peix, les ballestes, l'oli d'oliva, les figues seques, etc. Però, l'exportació de determinats productes artesans locals a fora provocà, en el segle XV importants confrontacions i polèmiques ja que hi havia gremis que estaven en contra de l'exportació. Aquest carrer avui, és encara un bon testimoni d'aquella història, amb portals que foren d'antigues botigues i, com a curiositat, un carreró annex de cul de sac que s'anomena de Ca'n Poquet, estret i obscur, és la imatge habitual dels carrers dels ghettos europeus. Conten que un tal Ramon Poquet acompanyà a Jaume I a la conquesta a l'illa. En els papers inquisitorials hi consta que dos moriscs eren esclaus del Mossèn Pere Poquet, acusats d'apòstates mahometans. Però segons La Celestina de Fernando de Rojas, el Tribunal del Sant Ofici era ben poc de fiar i treia culpables d'entre els innocents com molt bé reflecteix el següent text: "Mira si és molt patir quelcom en aquest món per a gaudir de la glòria de l'altre, i més que segons tots deien, amb un ull obert i l'altre cluc, i sense cap raó i amb falsos testimonis i fortes tortures, el feren confessar, aquella vegada, el que no era..."

Imatges 20, 21 i 22: el carrer Poquet i les supersticions entorn la corderia

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004 i www.diariodemallorca.es

Carrer de Santa Eulàlia, antiga carrera de la Sabateria. Aquest carrer també podria anomenar-se "carrer dels Lleons de Judà". El lleó de Judà és un element zoomorf, símbol religiós, i és representat com un lleó alat amb cap d'àguila. Aquests lleons són els guardians de Torà, és rotilles de la llei. Avui dia es pot contemplar a la porta lateral de l'església de Santa Eulàlia, formant part de l'ornamentació de les arquivoltes. De fet el carrer es coneix també com a carrer de la sabateria ja que antany era el mercat medieval de sabates. En aquest carrer contenen també que hi havia un artesà que feia espases. De fet, en els murs de Santa Eulàlia el simbolisme i la evocació cavalleresca hi és ben present s'hi poden observar les arcades cegues, escuts d'armes, ballestes, inscripcions gòtiques. Una de les supersticions medievals relacionades amb el calçat era que si una sabata es posava damunt una taula significaria desgracia o acomiadament d'un ésser estimat. També dins aquest entramat urbà, i devora Santa Eulàlia s'hi trobava la coneguda placeta de les cols entre els jueus del call on hi podien tot tipus d'hortalisses.

Imatge 23: Placeta de les cols

Font: Ferrà i Martorell, M. 2004

Carrer dels Llums, el trobam ubicat entre el carrer de Colom i el carrer dels Fideus. Segons una rondalla mallorquina recollida del poble jueu, per Mossèn Alcover, titulada "Es Ilum de la Terra" es creu que pogué donar nom al carrer, però no és la suposició més encertada segons els estudiosos, i el protagonista en aquesta ocasió, és un fantasma. Per resumir-ho, segons conta la rondalla, en aquest carrer hi havia una casa, coneguda com la casa de la por, ja que el seu propietari hagué de defugir-hi i romangué tancada. Tot i que l'amo de la casa, donava les claus a qualsevol persona que tingués coratge de passar-hi una nit, fins i tot el moixos sortien bufant, quan l'habitatge ja s'esfondrava, passà per aquell carrer una vídua amb el seu infant i l'amo els deixà una vegada més, la casa per passar-hi la nit. Arribats a la llar, feren foc i preparen una mica de sopar i quan són apunt de posar-se la primera cullerada a la boca, senten una veu obscura que prové de la sala gran, que deia: Feis-me Ilum! Feis-me Ilum! En aquesta ocasió, i sense agafar por, la vídua encengué una candela i ordenà a l'infant que anàs a la sala i li fes Ilum. L'infant sense tremolar, es dirigí cap a la sala gran a fer Ilum a la veu que hi provenia. Una vegada dins la sala veié un home fantasma molt gran, amb un vestit verd que li arribava fins als talons, amb una gran barba, assegut a un racó i amb un llibre obert. S'acostà a ell i li va fer Ilum, el fantasma no parava de llegir i llegir. Després d'un parell d'hores, l'home fantasma digué: "Ara he acabat en nom de Déu. No podia entrar en el cel que no hagués llegit aquest llibre amb un Ilum de la terra. Sortia cada vespre des de fa setanta-set anys dins aquesta sala, casa mia com era viu. Jo cridava a la gent que hi havia, els demanava Ilum, però quan me sentien, s'entregaven a la fuita i jo sempre hem quedava a les fosques...". Per altra costat s'ha d'apuntar que els jueus celebren cada any la festa dels Llums, que és consagració, dedicació i commemoració de quan fou inaugurat el Temple després de la victòria dels macabeus sobre els grecs. Així, es costum que durant vuit dies, a cada nit s'encén a la sinagoga i a les llars, un Ilum de "hannukà", el canelobre de nou braços, un per cada dia de festa i el novè, anomenat "shamash", el testimoni des d'on es pren foc per a les altres flames. Durant la nit es celebren festes familiars, es menja "levivot" i "sufganiot", i sobretot, bunyols. És molta casualitat com apunta Ferrà i Martorell que un carreró desaparegut, que es trobava just al costat del carrer dels Llums, es digués carrer dels Bunyols.

La Plaça Major i la costa de la Inquisició. En el 1820 es proclama la Constitució de 1812 baix el comandament de Riego. D'aquí que la Inquisició sigui clausurada i posteriorment derruït el seu edifici. En aquell solar, avui en dia ple de vida comercial i activitats lúdiques, un cop llevats els enderrocs, hi naixia la Plaça Major. Amb la construcció de la plaça roman en l'oblit aquella institució sinistre de llavors també coneguda popularment com "Sa casa Negra" que començà a existir des de 1232 i on es decidiren les diferents persecucions contra els jueus del Call, lloc on foren ajusticiats i condemnats tots aquells que no volgueren rebre el baptisme l'any 1391. Al 1435 es reprenien les accions inquisitorials contra el Call reconstruït i els hebreus, les represàlies aleshores anaven dirigides cap als conversos i els seus descendents, coneguts com a xuetes a Mallorca. Les arquees del rei com l'Església amuntegaren tota mena de béns confiscats als comerciants del Call i xuetes d'arreu de Ciutat entre els segles XVI i XVII. Pujant per la Costa del Teatre, avui tota plena de botigues que voregen la via escalonada, hi ha una rajola que ens indica l'antiga nomenclatura Costa de la Inquisició. En un angle de la Plaça també si pot observar una làpida que ens recorda la casa natal de Ramon Llull, durant l'edat mitjana.

Imatge 24: La Plaça Major avui

Font: elaboració pròpia, INESE 2011

El carrer Veïnat. Carreró, estret, cobert i fosc. Té la seva entrada per una volta del carrer de la Peixateria Vella. El seu nom fa pensar en altres petites vies urbanes semblants en els "ghettos" europeus. Possiblement ha estat un carrer reformat al segle XIX. Aquest carrer era un racó de "corredors d'orella o corredors de coll", que tenien per missió pregonar en veu alta operacions mercantils en perspectiva. Aquest col·lectiu també formaven un gremi i molts d'ells eren xuetes i tots ells enllistats en els papers de la Inquisició el 1488.

Abans d'anomenar-se carrer veïnat (1862), aquest carreró, era conegut com "carrer qui no passa de la Peixateria", segons en fa un document de l'any 1782, on sembla que morí una xicota anomenada Maria Theresa Valls.

En resum el call amaga molts recursos intangibles, que en aquesta ocasió, hem volgut transmetre i analitzar, a tall d'exemple, alguns d'ells, perquè serveixi de model a seguir en estudis posteriors que analitzin el Recinte Antic de Palma en la seva totalitat. Hem fet referència a tota una sèrie de recursos intangibles que presenten un ventall ben ampli i que podria classificar-se en: música, personatges interessants de l'època, literatura, comerç, filosofia, tradicions i folklore, amor, ciència, llegendes, supersticions, ... entre alguns altres.

3.3. EL CALL. ALTRES DELS SEUS RECUSOS INTANGIBLES

En els apartats anteriors s'han pogut observar alguns dels recursos intangibles que amaguen els carrers del call major i menor i s'ha fet conèixer part de la seva pròpia història.

A grans trets es poden apuntar també tota una sèrie de recursos intangibles que la societat mallorquina ha pogut heretar del llegat jueu com son algunes receptes culinàries avui en dia ben conegudes entre els mallorquins i mallorquines, en són alguns exemples: la caldereta de peix o marmita a la provençal, el pastís de molla de bou, les albonduques i les tagarnines, mitges llunes dolces o robiols de confitura, arròs amb ocellons, arròs amb col a la mallorquina, meguina, estofat, fideus del segle XVI, peix en ceba estil jueu, la salsa de julivert i les sopes d'all. A continuació es descriu una de les receptes culinàries anteriorment apuntades.

Plat Jueu-oranès: Meguina

Ingredients:

Dues lliures de carn magre de bou (una lliure equival aproximadament a 400 gr.)

4 o 5 dents d'all

2 o 3 cebes

Mitja culleradeta de nou moscada

Una fulla de llorer

Julivert

Una lliure de pèsols

Oli verge d'oliva

Preparació:

Tallar la carn magre de bou en trossets ben petits, sofregir-los dins una greixonera amb oli d'oliva verge, amb els alls picats i la ceba trinxada. Una vegada el sofrit daurat cobrir-lo d'aigua teba, salpebrant la mescla i afegint-hi un pols de nou moscada, la fulla de llorer i unes branquetes de julivert. Ha de coure, a mitja cocció hi incorporam mig quilo o una lliure de pèsols (primerament han d'haver bullit amb aigua salada, ja que volem que siguin blans i tendres). I ja per acabar, s'ha d'untar un motlle amb oli i si ha d'abocar la mescla. Es pot cobrir amb una planxa i pes d'un quilo, per aixafar-ho. Una vegada aixafat, es deixa refredar. És un plat que es serveix fred. (FERRÀ I MARTORELL, M. 2004)

La medicina de llavors, basada bàsicament en les herbes medicinals, en la recepta anterior, es mescla el llorer, carminatiu, emenagog i tònic estomacal, i el julivert, també carminatiu a més de digestiu i diürètic.

Existien també tot un conjunt de supersticions entorn els elements naturals de les pedres precioses que protegien als individus de les ciències ocultes, mal d'ull, bruixeries, màgia negra (en l'època de l'edat mitjana tenien molta fama aquestes pràctiques), malalties al òrgans vitals, com per exemple el zefir, que portat d'una cadeneta protegia el fetge i els pulmons i el mal dels ulls. El robí reforçava el cor, la sang, el cervell, la vesícula biliar i els òrgans genitals, a més de preservar de la pesta i del verí d'espècies animals. És important apuntar que moltes del metges de l'època medieval eren jueus i també eren coneguts com a físics, cirurgians i guaridors.

Altres manifestacions populars medievals de l'època, com per exemple la dansa o el ball de la mort en les festes de Carnestoltes que s'omplien de dansadors i disfressats. Ball rodó infernal, imitat al carrer, ballat per morts de totes les condicions i edats, era molt més que fer bulla i broma, un missatge macabrament cultural, que representa la fatalitat a la que a tots ens condemna la mort. I es remunta sobretot, al gran drama que s'estengué arreu d'Europa a causa de la pesta negra i altres epidèmies posteriors i igualment mortíferes.

La música jueva popular, la que es ballava als carrers, anava acompanyada dels instruments musicals de la xeremia i alduf, avui ja no el trobam en cap grup folklòric mallorquí, però sí que és ben present en les festes populars mores. I vendria a ser un pandero gran, instrument rústic de percussió, de fusta fina, amb sonalls i corbet amb una pell ben estirada.

S'ha heretat també del llegat jueu els romanços sefardites i la cançó de les transformacions, que conta la tràgica història de dos enamorats que no pogueren estar mai plegats fins a la seva mort, que es tornen a trobar i es van transformant en altres éssers vius.

El ball sarraïnesc i el ball rodó, foren propis del Call. Els jueus aprofitaven els dies de festa per cantar i ballar pels seus carrers, com en totes les festes, aquestes molts cops acabaven de mala manera, i algú sempre pagava els plats romputs. Aquesta tipologia de ball sarraïnesc tan aplaudida era la que conservaven els esclaus àrabs. I en el millor dels casos, aquests balls anaven acompanyats del "rabab" i el "kamamjah" semblants al violí, el "kanun", similar a la cítara, la "darbouka" i l'alduf, panderos de diferent mida. Tot i que el so més distingit d'aquest tipus de música sarraïnesca era el so del llaüt. Les festes de pasqua i la festivitat de l'Ansara (que coincidia amb la festa cristiana de Sant Joan), eren commemoracions importants en el call.

EL RECINTE ANTIC DE PALMA, UN EXEMPLE DE POTENCIACIÓ TURÍSTICA CULTURAL I URBANA

1. ÀMBIT I DELIMITACIÓ DEL RECINTE ANTIC DE PALMA

El Recinte antic de Palma es troba situat dins els intramurs del que fou la murada renaixentista - de la que encara es conserven alguns vestigis -. L'antic traçat de la murada, per tant, configura els límits de la zona.

Tot i que convencionalment quan es parla del Centre Històric es pensa amb una unitat espacial homogènia, una mirada atenta pot descobrir fàcilment diferències formals i funcionals, a vegades molt contrastades, que donen caràcter i enriqueixen el teixit i la vida del que tradicionalment ha estat el centre comercial i administratiu de la capital. També hi podem observar fàcilment diferències físiques. Per exemple, es pot parlar de dues ciutats, la ciutat alta - que fou el nucli originari de la ciutat -, i la ciutat baixa, que va créixer als terrenys que s'estenen a la vora de l'antic llit del torrent de la Riera.

Mapa 2: El Recinte Antic de Palma

Font: www.maps.google.es

La diversitat del Recinte antic de Palma és tal que es poden caracteritzar fins a tretze barriades que l'articulen, encara que aquesta sigui una divisió administrativa que no sempre coincideix amb els límits i toponímia tradicionals: el Puig de Sant Pere, Jaume III, La Llotja-Born, Sant Jaume, Sant Nicolau, Cort, La Seu, Monti-Sion, La Calatrava, El Sindicat, El Mercat, La Missió i la Plaça dels Patins.

A la ciutat alta hi trobem els barris del Cort, la Seu, Monti-Sion, la Calatrava i Sindicat. Tots ells són barris amb una llarga història, que arranca des de l'època romana i musulmana. Això explica que sigui en aquest entorn on es trobin les restes i els monuments arqueològics més rellevants de la ciutat i que els traçats dels seus carrers, que conserven l'empremta del desenvolupament de tipus orgànic propi de l'urbanisme musulmà, ens transportin fàcilment a la ciutat medieval. La conquesta cristiana i la implantació dels nous edificis religiosos, centres de poder i residències nobiliàries acabaren de definir un espai que ha arribat als nostres dies amb diferents estats de conservació.

Així, mentre que els barris de la Seu i Monti-Sion, pel seu ric patrimoni i prestigi social han estat objecte de preservació, els de la Calatrava i Sindicat han sofert processos greus de degradació i d'intervencions de rehabilitació. Resulta especialment rellevant la situació d'una bona part de la trama urbana del barri del Sindicat, encara no rehabilitada, on hi conviuen edificis en runes, - molts d'ells encara habitats- i solars abandonats en llargs processos urbanístics sense resoldre, amb una població a vegades envellida i, molt sovint, marginal.

La ciutat baixa, menys homogènia encara, acull els barris de Jaume III, el Puig de Sant Pere, la Llotja-Born, es Mercat, la Missió, Sant Jaume, Sant Nicolau i la Plaça dels Patins.

El Puig de Sant Pere i la Llotja, foren desenvolupats per l'expansió de la ciutat musulmana i conserven també testimoni del seu traçat. Són barris, a més, que han mantingut una forta vinculació amb la mar de la qual cosa en són bona mostra els seus edificis històrics - la Llotja i el Consolat de la Mar- i la seva toponímia -Plaça de les Drassanes, carrer de la Mar, carrer de les Barques de Bou -. Paradoxalment, i malgrat l'interès del patrimoni que hi resta com a testimoni de les realitzacions urbanes al llarg de la seva història, són barris que han sofert de manera intensa l'impacte de la degradació. El Puig de Sant Pere per la massificació i el creixement desordenat primer i per l'abandó després; la Llotja, per la forta penetració d'activitats turístiques i d'oci, com és el cas de la restauració- que han desbordat ja la seva capacitat de càrrega.

Tot i així, que el Puig de Sant Pere, ha estat objecte d'intervencions de rehabilitació integral que van retornar al barri la seva fisonomia arquitectònica i urbana tradicional. La Llotja, per la seva banda, roman viva i molt activa tot i que ha canviant radicalment les seves característiques socials i culturals tradicionals.

La resta de barriades de la ciutat baixa són espais més moderns, bé pel seu origen, com és el cas de Jaume III, o bé pels canvis profunds soferts en la seva morfologia i característiques urbanes. La funció més rellevant d'aquests barris és la comercial, com es veurà més endavant, però també la residencial, ja que acullen en conjunt més del 50% de la població total del centre. Òbviament, per la seva pròpia naturalesa i evolució històrica, no es pot parlar aquí de grans elements patrimonials, tot i que s'hi troben algunes peces de gran interès. De fet, és un espai especialment atractiu per les compres.

2. LA POTENCIALITAT TURÍSTICA DEL RECINTE ANTIC DE PALMA: METODOLOGIA, ANÀLISI I RESULTATS

Durant els anys 2004-2005, el Grup d'Investigació de Territori, Turisme i Oci (GITTO) de l'Institut d'Estudis Ecològics (INESE) realitzà el projecte de recerca titulat "Reconversió i potenciació del recinte antic de Palma com a recurs turístic". El projecte, analitzà els diferents recursos i productes que componen el recinte històric de Palma i la seva potencialitat. Més concretament, es centrà en els recursos de caràcter tangible (arquitectura, pintura, escultura) i en els diferents serveis i productes existents (oferta d'allotjament, oferta comercial, oferta de restauració, etc. A continuació es considera oportú presentar i publicar parcialment la metodologia, l'anàlisi i els resultats que es varen obtenir en l'estudi de llavors, per a la seva interessant aportació, dins un procés de planificació integral, les propostes, estratègies i determinacions més adequades per a una potencialitat global d'un producte turístic marca Palma.

La present publicació estableix també un model i metodologia (capítol 3) per a recollir l'inventari, anàlisi i avaluació del patrimoni intangible existent al recinte antic de Palma, esbrinant la seva potencial jerarquia d'atracció turística, per ell mateix o amb sinèrgia amb altres recursos, en un producte capaç de potenciar l'activitat turística dins Ciutat.

Per tant, esdevenir un instrument valuós per a la reconversió, potenciació i revitalització del recinte antic de Palma com a recurs turístic, que en permeti una major qualitat, així com moure la cultura, fent conèixer la riquesa i diversitat cultural d'aquest espai urbà a través d'aquesta publicació són objectius imprescindibles.

2.1. La metodologia

Una ciutat que utilitza i explota el seu patrimoni monumental, arquitectònic i natural com un dels principals factors d'atractiu, necessita una gestió integrada d'aquest patrimoni. El procés que ens porta des del recurs al producte i d'aquest al sistema turístic, pot desglossar-se en cinc elements:

- Identificació del recurs/atractiu turístic.
- Conservació i manteniment (política cultural).
- Creació de les condicions que permetin l'accessibilitat, l'ús i l'explotació.
- Creació del producte turístic.
- Promoció i comercialització del producte turístic.

La potencialitat dels recursos, no depèn exclusivament de factors interns (valor històric, valor artístic, grau de conservació, etc.) sinó que depèn també d'altres factors externs com és ara, el de l'accessibilitat, de la seva singularitat o de la importància que pel paradigma cultural dominant i, per què no, per la moda del moment (ben encarrilada i fins i tot mediatitzada pels operadors), arriba a adquirir dins el mercat turístic.

En aquesta línia, una de les metodologies més utilitzades per a identificar i valorar els recursos turístics és la elaborada per la *Asociación de Estados Americanos* (OEA) i revisada per la *Organización Mundial del Turismo* (OMT). Es fonamenta en la confecció d'un inventari ampli de tots i cada un dels recursos de la zona analitzada on hi quedin ben reflectits tant

els factors interns com els externs. D'aquesta manera, l'anàlisi de l'inventari es converteix en l'element bàsic que proporciona la informació necessària per a la valoració global de la zona com a potencial destí turístic, però també per a la conservació, gestió i comercialització dels seus recursos.

El problema que presenta aquesta metodologia radica en la seva amplitud ja que es va dissenyar per cobrir totes les tipologies turístiques a escala estatal, la qual cosa implica inventariar tant els recursos geofísics com els geoculturals, amb la gran diversitat de factors condicionats -interns i externs- que això suposa. El procediment habitual per l'anàlisi d'entitats de menor extensió, com és el nostre cas, consisteix en fer una adaptació dels paràmetres de l'inventari estandaritzat que s'adapti a les circumstàncies i característiques del Recinte Antic de Palma.

Seguint aquest procediment, s'han dissenyat dos inventaris complementaris:

- L'inventari dels recursos patrimonials
- L'inventari dels usos i funcions

Més enllà d'aquesta perspectiva, cenyida a una metodologia prou consistent com és la de la OEA-OMT, una avaluació del Centre Històric com a recurs turístic no pot obviar un element bàsic: la societat local. No es pot obviar perquè n'és una part a la vegada activa i passiva del procés turístic. Activa, perquè té la capacitat d'afavorir el desenvolupament de la funció turística i la seva intensitat. Passiva, perquè suporta els impactes positius i negatius que la funció turística té sobre el seu espai vital i econòmic. Per apropar-nos al coneixement d'aquest tercer element, s'han realitzat dos estudis diferents:

- Estudi de població resident que ens apropi a la realitat social de la zona
- Estudi d'opinió dels agents i dels usuaris que conflueixen al centre històric: residents i treballadors, comerciants, hotelers, restauradors i turistes.

2.1.1. L'inventari dels recursos patrimonials

La realització de l'inventari dels recursos patrimonials té com a objectius generals, seguint l'esmentada metodologia de la OMT, (Leno, 1993):

- Oferir al planificador una visió sistematitzada de l'estat del patrimoni i recursos turístics de la zona.
- Quantificar i avaluar el patrimoni.
- Analitzar la problemàtica específica de cada un dels recursos inventariats.
- Facilitar l'adopció de mesures pertinents per a la conservació i ordenació del patrimoni dins la planificació local.
- Establir una jerarquia que ajudi al planificador a orientar les polítiques de desenvolupament de la zona.

El model de fitxa utilitzat respon a una adaptació per la zona d'estudi del model genèric elaborat per la OMT (1978). Els paràmetres o variables que es contempen a l'inventari i la seva interpretació es resumeixen a la Taula 1.

Taula 1: Model fitxa inventari recurs patrimonial

Nom i localització del recurs			
Tipus de recurs (classificació de l'OEA)	Codi 2.1	Museus	
	Codi 2.2	Obres d'Art i Tècnica	
		SUBTIPUS	
		Codi 2.2.1	Pintura
		Codi 2.2.2	Escultura
		Codi 2.2.3	Art decoratiu
		Codi 2.2.4	Arquitectura
		Codi 2.2.5	Realitzacions urbanes
		Codi 2.2.6	Obres d'enginyeria
	Codi 2.2.7	Altres	
Codi 2.3	Llocs històrics		
Codi 2.4	Ruïnes i llocs arqueològics		
Codi 2.5	Edificis d'interès		
Jerarquia del recursos (Jerarquització de l'OEA adaptada)	Nivell jeràrquic 3	Atractiu patrimonial capaç d'interessar a visitants de llarga distància que han arribat a la zona per altres motivacions turístiques	
	Nivell jeràrquic 2	Atractiu patrimonial capaç de motivar corrents turístiques regionals o locals	
	Nivell jeràrquic 1	Atractiu patrimonial que juga un paper complementari	
Descripció i característiques del recurs	Autor; Aspectes mes rellevants; Causes del seu interès turístic; Antiguitat; Estat de conservació		
Demanda	Tipus	Característiques (edat, grandària dels grups, etc.)	
	Procedència	Nacionalitat o localitat de procedència	
Funció actual			
Propietat del recurs	Privada, pública, institucions religioses, etc.		
Observacions			

Font: elaboració pròpia, INESE 2005

2.1.2. L'inventari dels usos i les funcions

Es tracta d'un inventari ampli i ambiciós que pretén abraçar tots i cada un dels usos establerts al centre històric. Els seus objectius específics són els següents:

- Esbrinar la diversitat funcional existent
- Localitzar i valorar: l'oferta comercial, els serveis, la restauració, l'oferta d'oci i entreteniment, la dotació i l'equipament cultural, i finalment, l'equipament dotacional.

L'inventari d'usos, per ésser veritablement un reflex de la situació funcional del Centre Històric i de la seva potencialitat per a la funció turística, no només ha de ser un recompte d'activitats i equipaments. Ha de recollir també, altres dades que il·lustrin aquells aspectes que expressin trets qualitius -com és el cas de les característiques dels edificis (façanes,

harmonia dels edificis amb l'entorn, altures, etc.)- o aquells trets rellevants que fan referència a la freqüentació turística: tipus d'establiments demandats, periodització del flux de l'activitat comercial, nivells adquisitius de la demanda, etc. Diverses raons expliquen aquesta àmplia compilació.

Detectar quins tipus d'establiments i quins serveis del Recinte Històric tenen veritable atractiu pels turistes, és important per conèixer quins constitueixen recursos potencials o factors determinats. El visitant o el turista fa ús habitual dels equipaments del serveis i del comerç del lloc de destinació. De fet, diversos treballs de recerca (TROITIÑO i GARCÍA, 2004) ja han evidenciat que el turista no només realitza compres al comerç de regals o "souvenirs" i fa ús de l'oferta complementaria (restauració, oferta d'entreteniment, etc.) sinó que també, demanda altres tipus de productes i serveis no específicament turístics, com són les oficines de farmàcia, les perruqueries o els bancs. Aquesta constatació reforça la necessitat de no excloure, a priori, cap ús dels existents al lloc de destinació.

Només una anàlisi global pot permetre una visió integrada de la multifuncionalitat de la zona que sigui capaç de suggerir propostes alternatives per a la diversificació de l'oferta turística i de l'oci, unes alternatives a la vegada aptes pels turistes i pels residents.

S'han de contemplar també, tots els usos i les activitats perquè l'inventari ha de detectar aquelles activitats incompatibles amb l'activitat turística i que poden influir negativament sobre la capacitat d'atracció del Centre Històric.

Amb la finalitat de recollir tots els usos inventariats s'ha elaborat una codificació adequada a les característiques del Centre Històric que segueix les línies rectores de la Classificació Nacional d'Activitats Econòmiques. De forma sintetitzada, els grups d'activitats considerats són els següents:

- Grup 1: Industrial
- Grup 2: Comerç a l'engròs
- Grup 3: Comerç a la menuda
- Grup 4: Serveis
- Grup 5: Allotjament turístic
- Grup 6: Restauració
- Grup 7: Oci i entreteniment
- Grup 8: Cultural
- Grup 9: Equipament dotacional
- Grup 10: Reparacions

Per a cada un dels usos inventariats, s'han consignat una sèrie de paràmetres, que permetran valorar qüestions de tipus qualitatiu que afecten a l'oferta, a la demanda i al propi entorn urbà.

- Nom Establiment
- Establiment buit: si no hi ha cap activitat

- Negoci tancat: si ha cessat l'activitat i aquesta és coneguda
- Localització: carrer i número
- Activitat o ús: segons la codificació establerta
- Any d'inauguració del negoci
- Activitat anterior: segons la codificació establerta
- Règim de propietat: establiment central, sucursal o franquícia
- Hotel: categoria turística (estrelles); places; si ha estat modernitzat o no, i en el seu cas, categoria anterior i plantes
- Factors de localització
- Nivell adquisitiu de la demanda: alta, mitjana, baixa
- Façana modernitzada
- Harmonia de la façana amb l'entorn: si manté l'harmonia o no
- Façana inicial: si ha sofert o no modificacions al llarg del temps
- Flux de clients al llarg del dia, setmana i any: hores, dies i èpoques de major afluència
- Observacions

2.1.3. Estudi de la població

Elaborar una anàlisi de la població resident per abordar el component humà, és una part substancial de la cultura i la forma de vida i d'utilització de l'espai a la zona. Les variables a tractar són les següents: distribució de la població per barris, densitats, taxes de creixement, composició segons els nivells d'envelliment i de formació de la població i la taxa d'immigració.

2.1.4. Estudi d'opinió

És important realitzar també una aproximació a la variable humana, des de la percepció dels principals agents i usuaris de la zona: residents i treballadors, comerciants, hotelers, restauradors i turistes. Per tant, s'hauria de realitzar una bateria d'enquestes -un nombre estadísticament significatiu- per a cada un dels grups. Uns models de qüestionaris podrien correspondre's amb els següents:

Model d'enquesta a residents i treballadors del Recinte Antic de Palma

Data:

Nom i llinatges de l'enquestador:

Perfil del resident o treballador

Sexe: Home Dona

Edat: >16 anys 16-30 anys 31-60 anys >60 anys

Professió o activitat:

Zona a on viu (o Barri):

1. Resideix dins el Recinte Antic de Palma?

- a) Sí
- b) No. Indica la zona:

2. Treballa dins el Recinte Antic de Palma?

- a) Sí
- b) No

3. Considera que l'arribada de turistes provoca impactes sobre la zona?

- a) Sí
- b) No
- c) Quins? (En el cas de contestar, si)
 - 1. Increment de renou
 - 2. Problemes de tràfic
 - 3. Augment de la brutícia
 - 4. Problemes de convivència
 - 5. Augment del preus
 - 6. Altres:

4. Considera que el seu barri té mancances?

- a) Sí
- b) No
- c) Quines? (En el cas de contestar, si)
 - 1. Sector serveis (sanitari, dotacional, assistencial...)
 - 2. Mobiliari urbà
 - 3. Neteja
 - 4. Parcs infantils
 - 5. Activitats socioculturals

5. Considera que les infraestructures van destinades bàsicament a:

- a) Turista
- b) Resident
- c) Ambdues per igual

6. Considera que els turistes vénen a Mallorca per a visitar el Recinte Antic?

- a) Sí
- b) No. Perquè:

7. Li agradaria que augmentés l'afluència de turistes al Recinte Antic?

- a) Sí
- b) No
- c) Indiferent

8. Què considera que s'hauria de fer per augmentar l'afluència i la despesa? (En cas de si o indiferent)

- a) Millora de l'aspecte del Recinte Antic
- b) Una major diversificació del producte ofert
- c) Una adaptació del producte a la demanda del turista
- d) La implantació d'itineraris socioculturals al recinte històric
- e) Increment de l'oferta d'allotjament turístic

Font: elaboració pròpia, INESE 2005

Model d'enquesta per a l'oferta de restauració del Recinte Antic de Palma

Data:

Nom i llinatges de l'enquestador:

Perfil de l'establiment de restauració

Tipologia: Bar Cafeteria Restaurant Pub Altres:

Nom de l'establiment:

Adreça:

Superfície en m²:

1. Quants d'anys fa que té aquest negoci?

- a) Menys de 2 anys
- b) Entre 2 i 5 anys
- c) Entre 5 i 10 anys
- d) Més de 10 anys

2. Quin tipus de clientela té? (anotar el percentatge de cada tipologia)

- a) Resident
- b) Turista

3. Com qualificaria l'oferta de restauració de la zona?

- a) Molt abundant
- b) Abundant
- c) Normal
- d) Reduïda

4. Considera que el turista respecte el resident gasta més diners?

- a) Més
- b) Menys
- c) Igual

5. Considera que el turista gasta més o menys diners que anys anteriors?

- a) Més
- b) Menys
- c) Igual

6. Quina és la mitjana de diners gastats pel turista?

- a) < 10euros
- b) Entre 10-20 euros
- c) Entre 20 - 40 euros
- d) > 40 euros

7. Considera que ha influït negativament a la zona del Recinte Antic l'oferta del "Tot Inclòs" dels allotjaments turístics a l'oferta de restauració?

- a) Sí
- b) No
- c) Ns / Nc

8. Podria el Recinte Antic de Palma convertir-se en una destinació turística? Què hauria de fer l'oferta de restauració?

- a) Sí
- b) No

En el cas de respondre, si

- 1. Innovació de productes
- 2. Pla de reconversió de l'oferta de restauració
- 3. Canvi d'activitat? Quina:
- 4. Reducció de l'oferta
- 5. Altres:

Font: elaboració pròpia, INESE 2005

Model d'enquesta per a l'oferta comercial del Recinte Antic de Palma

Data:

Nom i llinatges de l'enquestador:

Perfil de l'establiment comercial

Tipologia:

Nom de l'establiment:

Adreça:

Superfície en m²:

1. Quants d'anys fa que té aquest comerç?
 - a) Menys de 2 anys
 - b) Entre 2 i 5 anys
 - c) Entre 5 i 10 anys
 - d) Més de 10 anys
2. A quin tipus de client va destinat el producte que ofereix? (anotar el percentatge de cada tipologia)
 - a) Resident
 - b) Turista
3. Quin dia de la setmana acudeix més a comprar el resident?
 - a) De dilluns a dijous
 - b) Divendres
 - c) Dissabte
4. Quina és l'hora punta en que el resident acudeix a comprar?
 - a) Matí
 - b) Migdia
 - c) Horabaixa
5. Dels productes que ofereix, quins són els més demandats pels turistes?
6. Com qualificaria l'oferta comercial de la zona?
 - a) Molt abundant
 - b) Abundant
 - c) Normal
 - d) Reduïda
7. Considera que gasta més diners, el turista o el resident?
 - a) El turista
 - b) El resident
 - c) Ambdós
6. Considera que el turista gasta més o menys diners que anys anteriors?
 - a) Més
 - b) Menys
 - c) Igual
6. Quina és la mitjana de diners gastats pel turista?
 - a) < 10euros
 - b) Entre 10-20 euros
 - c) Entre 20 - 40 euros
 - d) > 40 euros
7. Considera que ha influït negativament a la zona del Recinte Antic l'oferta del "Tot Inclòs" dels allotjaments turístics a l'oferta de restauració?
 - a) Sí
 - b) No
 - c) Ns / Nc

8. Podria el Recinte Antic de Palma convertir-se en una destinació turística? Què hauria de fer l'oferta comercial?

- a) Si
- b) No

En el cas de respondre, si

- 1. Innovació de productes
- 2. Pla de reconversió de l'oferta de restauració
- 3. Canvi d'activitat? Quina:
- 4. Reducció de l'oferta
- 5. Altres:

Font: elaboració pròpia, INESE 2005

Model d'enquesta als turistes

Lloc de l'enquesta:

Hora i data:

Nom i llinatges de l'enquestador:

Perfil del turista

Sexe: Home Dona
Edat: <30 anys 30-45 anys 46-60 anys >60 anys

Professió o activitat:

Nacionalitat:

1. On s'allotja?

- a) Hotel (indiqui el nom i la localitat)
- b) Apartament (indiqui el nom i la localitat)
- c) Casa d'amics o familiar
- d) Altres:

2. És la primera vegada que visita Palma?

- a) Si
- b) No

3. Quantes vegades ha vingut?

- a) Una (incloent aquesta)
- b) Dues
- c) Tres
- d) Quatre
- e) Més de quatre

4. Quines són les motivacions que han fet que vostè elegís aquesta destinació turística? (Màxim 4)

- a) Preu
- b) Clima
- c) Platja
- d) Entorn
- e) Qualitat de l'allotjament
- f) Tranquil·litat
- g) Esports
- h) Ambient nocturn
- i) Excursions
- j) Facilitats pels infants
- k) Altres:

5. Quins són els indrets que ha visitat?
- a) La Catedral
 - b) L'Almudaina
 - c) Sa Llotja
 - d) El Museu de Mallorca
 - e) La zona comercial
 - f) Els mercats
 - g) Altres:
6. Ha visitat altres indrets de Mallorca? (En el cas de respondre, si). Quines són les zones que ha visitat?
- a) Si
 - b) No
 - c) Zones que ha visitat:
7. Quin mitjà de transport ha utilitzat per desplaçar-se a les altres zones?
- a) Transport públic
 - b) Taxi
 - c) Lloguer de cotxe
 - d) Altres:
8. Quins són els principals problemes que, segons vostè, presenta el Recinte Antic de Palma?
- a) La seguretat
 - b) Els renous
 - c) El trànsit
 - d) La brutícia
 - e) Els preus
 - f) Els conflictes amb la població resident
 - g) Altres:
9. En general, quina valoració donaria a les seves vacances?
- a) Molt dolenta
 - b) Dolenta
 - c) Regular
 - d) Bona
 - e) Molt bona
10. Quina és la valoració que donaria als serveis rebuts en l'allotjament turístic?
- a) Molt dolenta
 - b) Dolenta
 - c) Regular
 - d) Bona
 - e) Molt bona
11. Quina valoració donaria als serveis rebuts per l'oferta complementària?
- a) Molt dolenta
 - b) Dolenta
 - c) Regular
 - d) Bona
 - e) Molt bona
12. Quina valoració donaria als aspectes ambientals (neteja, contaminació, etc.)?
- a) Molt dolenta
 - b) Dolenta
 - c) Regular
 - d) Bona
 - e) Molt bona
13. Valoració sobre les dotacions, instal·lacions, equipaments, espais lliures?
- a) Molt dolenta
 - b) Dolenta
 - c) Regular
 - d) Bona
 - e) Molt bona

14. Tornaria elegir Palma com a destinació turística per passar les seves vacances?
- a) Si
 - b) No
15. Com considera que ha estat el viatge de les seves vacances en relació amb el preu?
- a) Molt car
 - b) Car
 - c) Normal
 - d) Bara
 - e) Molt barat

Font: elaboració pròpia, INESE 2005

Model d'enquesta per a l'oferta d'allotjament turístic del Recinte Antic de Palma

Data:

Nom i llinatges de l'enquestador:

Perfil de l'allotjament turístic

Tipologia: Hotel Apartaments Hostal Altres:

Categoria:

Nom de l'allotjament:

Adreça:

1. Quin és el règim d'estada més utilitzat pels turistes? (anotar el percentatge)
- a) Només habitació
 - b) Habitació i berenar
 - c) Mitja pensió
 - d) Pensió completa
 - e) Altres
2. Quina és l'estada mitjana del turista en dies?
- a) Dos
 - b) Tres
 - c) Més de tres
 - d) Altres:
3. L'estada mitjana respecte l'any anterior, ha estat?
- a) Major
 - b) Igual
 - c) Menor
4. Quina és la nacionalitat dels turistes predominants al seu hotel?
- a) Espanyola
 - b) Alemanya
 - c) Anglesa
 - d) Francesa
 - e) Italiana
 - f) Altres:
5. Quina és la tipologia turística predominant? (anotar el percentatge)
- a) Turisme cultural
 - b) Turisme sènior
 - c) Turisme de negocis
 - d) Turisme de congressos
 - e) Turisme nàutic
 - f) Cicloturisme
 - g) Altres:

6. Quines són les queixes més freqüents dels turistes?
- a) Seguretat
 - b) Renous
 - c) Trànsit
 - d) Brutícia
 - e) Preus
 - f) Altres:
7. Quins són els conflictes més habituals causats pels turistes dins l'allotjament?
- a) Renous
 - b) Convivència
 - c) Beguda
 - d) Altres
8. Es dona algun tipus d'informació sobre el que es pot visitar dins la ciutat de Palma? Quins llocs s'aconsellen?
- a) Sí
 - b) No
- En el cas de respondre, si
- 1. La Catedral
 - 2. L'Almudaina
 - 3. La Llotja
 - 4. El Museu de Mallorca
 - 5. El Gran Hotel
 - 6. El Palau Solleric
 - 7. La zona comercial
 - 8. Altres:
9. Què s'hauria de fer, segons vostè, per a potenciar el turisme al Recinte Antic de Palma?

Font: elaboració pròpia, INESE 2005

2.2. L'anàlisi i els resultats

2.2.1. Els recursos patrimonials

El Recinte Antic de Palma és un dels centres històrics més grans, i amb recursos patrimonials conservats, d'Europa, amb tota una sèrie de trets distintius i un seguit de característiques comunes a d'altres similars al llarg de la zona mediterrània. Implica un recorregut al llarg de la història a partir de la dominació musulmana de l'illa (segle VIII-XIII), de la qual en trobem referències notables, encara que molt escasses tenint en compte les centúries d'estada d'aquest poble a la ciutat i dels seus avanços tant tècnics (enginyeria), culturals com arquitectònics, per acabar pràcticament als nostres dies, amb les escultures coetànies que embelleixen el centre, obres de Miró, Oppenheim, Chillida o Miquel Barceló.

Entremig és on trobarem el gruix de la catalogació i podrem veure la significació de la ciutat dins el context històric, observant analogismes entre la producció artística i la sanitat econòmica i el progrés cultural de cada època determinada.

Es presenten tot seguit una sèrie d'aspectes que pel moment se'n poden desprendre dels resultats obtinguts en l'estudi. És a dir, una sèrie de característiques que a partir dels recursos, i en conjunció amb la societat, queden ben evidents.

Apuntar que s'han realitzat fins a 5 anàlisis diferents: a) l'anàlisi tipològic, b) el jeràrquic, c) funcional, d) de propietat i e) demanda.

a) L'anàlisi tipològic

S'han dividit les tipologies estilístiques en catorze grups, tenint en compte la seva importància dins la fisonomia del Centre Històric i agrupant dins un mateix grup, distints corrents que bé es poden incloure dins una mateixa categoria estilística, com ara el pre-modernisme inserit dins el modernisme, o com les distintes categories que hem catalogat dins el gòtic o el barroc. Així mateix, s'han unit tot els denominats Neos, estils que evocuen segles més tard, mitjançant un llenguatge tècnic similar, l'art grec, el romà, l'arquitectura gòtica.

Els resultats, indiquen la gran importància de dos estils: el gòtic i el barroc, principals exponents de la demanda social durant l'Edat Mitjana i la Moderna.

b) L'anàlisi jeràrquic

L'adscripció d'una obra dins una determinada jerarquia que marqui el seu interès de cara al públic visitant, pot ser un procediment guiat per diversos criteris, si més no discutibles. En aquest estudi, el criteri seguit és: considerar els aspectes purament artístics, com no pot ser d'altra manera, però alhora conjuntar-ho amb l'interès o demanda generada per l'obra en sí. D'aquesta forma, tal com ja s'ha avançat a l'apartat metodològic, s'han configurat tres nivells jeràrquics:

- Nivell 3: Atractiu patrimonial capaç d'interessar a visitants de llarga distància que han arribat a la zona per altres motivacions turístiques.
- Nivell 2: Atractiu patrimonial amb interès capaç de motivar corrents turístiques regionals o locals.
- Nivell 1: Atractiu patrimonial que juga un paper complementari.

Els resultats demostren que els atractius patrimonials de major valor, és a dir aquells inclosos al nivell jeràrquic 3, són minoritaris (11% del total), inclouen tota classe d'estils, però sobretot architectures gòtiques tant cabdals com per exemple la Seu o la Llotja, el modernisme tant d'arrels catalanes (Gran Hotel), com dels intents dels arquitectes mallorquins, com els magatzems "L' Àguila" o el "Bar Triquet". Els elements patrimonials de segon nivell jeràrquic, més abundants, aglutinen un 31% de tot el patrimoni. S'hi concentren en aquest grup fins a 10 estils diferents, però les obres gòtiques i barroques, amb transformacions diverses, són les predominants. La resta de recursos patrimonials, un 58% pertanyen a la jerarquia de nivell 1.

c) L'anàlisi de funcionalitat

L'estat de molts dels recursos patrimonials que componen el centre de Palma, fan pensar que una bona part d'ells es troben en desús. Això és així per un simple fet de mal estat de conservació. Però sembla, que a poc a poc, es va prenent consciència i de cada vegada hi ha més iniciatives i plans d'embelliment i ús del patrimoni catalogat i en teoria protegit de la ciutat.

Del total de 412 manifestacions, a 2005, gairebé la meitat es trobaven habitades. A aquesta subcategoria, se li han d'afegir els edificis destinats a oficines, locals comercials o els d'ús religiós, docent o cultural. Així, es percep en primer terme la varietat d'usos que

se'n fan i del constant aprofitament per part d'entitats culturals, moltes vinculades a entitats bancàries.

d) L'anàlisi de la propietat dels recursos

La propietat del recurs, va ser un entrebanc molt gran a l'hora de classificar i analitzar, per tant, només es va fer constar una ordenació de propietaris tenint en compte la seva importància institucional a nivell estatal i illenc.

Les desamortitzacions del segle XIX jugaren un paper important en el terreny de la propietat dels recursos patrimonials de l'Estat. Aquest fet va afectar a l'església catòlica i va deixar minvat el seu patrimoni. Palma no va passar desapercibuda i també es va veure afectada, el convent de Sant Domingo va desaparèixer per complet o els terrenys i el claustre (dues de les seves galeries es troben avui a l'edifici Ramon Llull, a la UIB) de l'església de Santa Caterina de Senna van ser venuts i per tant derruïts. A hores d'ara, l'església catòlica conserva 60 edificis catalogats (el que suposa un 14,6%), alguns d'ells, esglésies dedicades al culte diari, altres al dominical i altres malauradament tancades al públic.

La propietat privada és la que ocupa un primer lloc destacat a la propietat del patrimoni, amb un percentatge del 68% del total. La resta es troba en mans del Reial Patrimoni Nacional, Govern Balear, Consell de Mallorca i Ajuntament de Palma.

e) L'anàlisi de la demanda

L'interès que desperten els recursos del Centre Històric per la demanda internacional és minoritari. De totes les categories o subtipus artístics, només en arquitectura (5) i en arts decoratives (1), copen les 6 referències al respecte. S'ha de dir, però, que el percentatge va augmentant significativament paral·lelament a la demanda nacional primer i local després.

Aquest fet, en gran part, és degut a la política turística que s'ha vingut realitzant durant les darreres dècades, i que deixa al patrimoni i la cultural en general, en un pla secundari, oferint una imatge idíl·lica d'un descans i oci malentès, i de difícil solució en un període curt de temps. També manquen actuacions encaminades a la conscienciació i coneixement local i turístic del potencial producte patrimonial i cultural que tenim.

Quadre 1: Els recursos patrimonials

- Dels recursos patrimonials analitzats, destacar la importància del patrimoni arquitectònic del Centre Històric, on hi dominen els d'estil gòtic i barroc. L'arquitectura, juntament amb algunes obres d'enginyeria, són les grans estrelles patrimonials.
- L'abundància d'elements arquitectònics i esculturals de menor relleu històric i tipològic però no exempts d'interès, suposa un enorme potencial a desenvolupar.
- Ara per ara, ni tan sols els elements més emblemàtics i valuosos són capaços d'atreure per sí mateixos una demanda de llarga distància. Més aviat, la seva capacitat d'atracció ve lligada a la visita a l'illa per altres atractius.
- Es nota una major preocupació als darrers anys pel manteniment del patrimoni ja que s'han engegat projectes de rehabilitació i revitalització de molts dels elements arquitectònics. En aquest sentit, s'ha constatat que la meitat són habitatges particulars de propietat privada la majoria rehabilitades recentment.

- Les institucions tenen encara poca incidència pel que fa a l'ús del patrimoni arquitectònic per funcions administratives o culturals, tot i que són propietàries d'un nombre important d'elements. Pes important de l'ús i la propietat per part de l'església catòlica
- Avui en dia, persisteix una manca de coordinació entre la gestió del patrimoni i la gestió turística, així com, una desigual explotació dels recursos, especialment aquells menys rellevants i que degudament contextualitzats podrien adquirir major interès.

2.2.2. Els usos i les funcions

Al Recinte Antic de Palma hi conviuen diverses funcions pròpies i comunes als indrets urbans: comerç, serveis, oci, funcions administratives, culturals, etc. En aquest cas concret, però, aquestes funcions no vénen distribuïdes de forma difusa sinó més aviat s'observa certa tendència a la concentració i especialització per àrees. Així, es marquen subzones ben diferenciades dins la gran unitat del Centre Històric.

A partir de la constatació prèvia, anteriorment esmentada, s'han delimitat tres grans àrees funcionals que permeten una aproximació des de les tres vessants que pot oferir el Centre Històric com a recurs turístic: a) zona 1, el centre de compres; b) zona 2, el centre històric i cultural; i c) zona 3, el centre d'oci. Vegem a continuació cada una de les subzones funcionals del Recinte Antic de Palma per separat.

a) El centre de compres

La funció comercial és la més estesa al Centre Històric. Tot i així, la major concentració es troba als barris de: Plaça dels Patins, La Missió, El Mercat, Sant Jaume, Jaume III, El Sindicat i Cort.

Només als dos barris inventariats a la zona (el Sindicat i Cort), s'han comptabilitzat un total de 1116 locals. La resta no s'ha inventariat, per evitar reiteracions ja que una simple observació evidencia un teixit comercial molt semblant.

L'ús comercial és aquí el més important i ho demostren els 388 comerços que s'hi han establert, alguns d'ells ja històrics, com és el cas paradigmàtic de l'esperteria "Ca La Seu", que data del segle XVI.

El comerç més destacat pel seu nombre, amb diferència, és el tèxtil i les peces de vestir en general (41'5% del total), els locals dedicats al calçat i articles de pell sumen el 18'6%, les joieries el 10'6%, i els llibres i diaris, merceria i mobles en general conjuntament sumen al voltant d'un 29,3 %.

Hi predominen els petits comerços amb un únic local, que són quasi el 60%. Això contrasta amb la penetració encara poc significativa dels negocis franquiciats, només el 2'3%, però sembla que de cada vegada s'hi fan notar més.

La demanda d'aquest comerç té un bon nivell adquisitiu, així com apunten els propis comerciants, les dues terceres parts són compradors amb un nivell adquisitiu alt o mitjà. El turistes visiten aquests establiments comercials, de forma habitual (37%) i el flux de les compres, marca una major afluència els horabaixes, qualsevol dia de la setmana i tot l'any.

La distribució física dels establiments comercials inventariats mostren un gran eix al carrer del Sindicat-Cort, Sant Miquel i un nucli entorn al carrer de Sant Miquel i Josep Tous i Ferrer. A la zona hi ha altres eixos comercials importants i tradicionals com els de Jaume III-

Sant Domingo-Constitució-Born; Sant Miquel-Colom-Cort-Pas d'en Quint-Sant Nicolau-Paraires-Born o Unió-Jaume III-Born que no es reflecteixen aquí perquè varen quedar fora de l'inventari. L'eix que articula els carrers Unió i Jaume III amb el Passeig des Born, configura l'àrea comercial més selecta de Mallorca, on s'hi poden trobar les primeres marques mundials en roba de vestir, calçats, complements o joieries. Aquesta concentració ha donat peu a la denominació de "la milla de oro" que ja es comença a veure als materials de promoció turística de Palma (Associació Hotelera de Palma, 2004).

Dins aquesta subzona encara que hi predomini l'ús comercial també hi ha allotjaments turístics (5'2%), restauració (81'2%), oci i entreteniment (7'3%), i equipament cultural (8'3). La seva distribució espacial és difusa tot i que més concentrada a l'entorn dels carrers que conformen els eixos comercials i la Plaça Major.

Una de les característiques més rellevants de les zones comercials tradicionals és la presència dels negocis que presten serveis a les empreses i a les persones. Aquest fet és ben present a l'àrea analitzada del centre comercial. S'han comptabilitzat un total de 443 locals dedicats als serveis (professions liberals, gestories, perruqueria i bellesa, immobiliàries, serveis sanitaris i banca). Més reduït és l'Equipament Dotacional amb un clar predomini religiós i assistencial. Ambdós usos presenten una tendència a la concentració entorn als eixos comercials, veritables vertebradors de la zona. La freqüentació turística a aquests dos sectors és molt baixa.

Aquesta subzona analitzada, és àmplia i molt diversa, on el dinamisme comercial no es reparteix de la mateixa forma i per tant on hi conviuen carrers amb una forta pressió pel que fa a la demanda de locals front d'altres en franc retrocés. No és estrany, així, que la taxa d'establiments buits, que és del 17%, sigui la més alta de tot el Recinte Antic.

Les façanes mantenen en general una bona harmonia entre elles, llevat d'alguns casos puntuals, més abundants, en tot cas, que a les demés zones.

b) El centre històric i cultural

Es en aquesta subzona on hi ha les estrelles del patrimoni històric, arquitectònic i museístic de Ciutat, com és la Seu, l'Almudaina, el Museu de Mallorca, el Museu Diocesà o el Museu Palau March d'Art Contemporani. Comprenen aquesta zona patrimonial, els tres barris: La Seu, La Calatrava i Sa Gerreria. Aquests barris s'assenten a la part alta del Recinte Antic i s'han desenvolupat damunt les que foren la ciutat romana, la ciutat musulmana i l'expansió de la ciutat medieval als segles XI i XII. Conserva així la zona vestigis d'aquestes èpoques, especialment valuosos tant des del punt de vista artístic com històric. La Seu, l'Almudaina, els patis dels casals, el traçat dels carrers- que conserven el disseny de l'època musulmana-, les murades romanes i àrabs, però també, les llegendes urbanes que s'hi han fixat permeten assolir en aquesta part de Ciutat, com a pocs altres llocs, la interpretació de la història.

En aquesta zona també s'han detectat un total de 465 establiments o locals, la majoria, dedicats al comerç i als serveis que conjuntament sumen un 70%. En el cas dels establiments comercials, la seva distribució és molt concentrada entorn al carrer de l'Argenteria i carrer de Colom. La raó d'aquesta concentració espacial és resultat de la pervivència de l'especialització històrica d'aquests carrers. A aquesta zona tradicionalment si ha establert

el gremi dels joiers, la qual cosa explica el seu topònim. Les joieries, rellotgeries i bijuteries conformen, així, el sector comercial més nodrit de tota la zona patrimonial. Dins el comerç, també destaca el tèxtil i la confecció, el souvenirs, l'alimentació o les llibreries i papereries. L'art i els productes d'artesanía en general tenen una bona representació, ja que es tracta de la zona més turística del Recinte Antic. Un dels intents per revitalitzar la vida de la zona i recuperar les funcions comercials a la nova trama restaurada de Sa Gerreria, ha produït un nou centre especialitzat en l'artesanía amb projecció turística, amb el nom de "Passeig per l'Artesanía". Hi ha un clar predomini del petit comerç, el nivell adquisitiu de la demanda es considera de nivell mitjà-alt, la demanda turística és important i concentrada a la zona més immediata a la Seu, la major aflluència de compres se centra als matins però també a l'horabaixa durant qualsevol dia de la setmana i tot l'any.

L'allotjament turístic, la restauració, l'oci i l'entreteniment i l'equipament cultural també hi són presents a la zona. Tot i que l'ús més important és la restauració.

Els barris d'aquesta subzona representen la millor imatge del Centre, amb la majoria de façanes ben conservades o rehabilitades i amb una bona harmonia tipològica. És important esmentar la recent restauració i renovació del barri de Sa Gerreria, abans degradat i en estat deplorable. De fet, els edificis en runes, la brutícia i les obres no fan més que actuar com a elements dissuasoris per a la freqüentació turística.

c) Centre d'oci nocturn

Els barris que conformen aquesta subzona són Sa Llotja- Born i el Puig de Sant Pere. Trobem aquí una concentració en equipament d'oci nocturn, activitat que dona una vida característica a la zona, a la vegada, amb elements patrimonials importants, com la Llotja, el Consolat de la Mar o de tipus cultural com el Museu del Baluard.

Es tracta d'una zona on predominen els usos de la restauració sobre la resta. Encara que la presència del comerç a la menuda (art i alimentació) i els serveis personals (professions liberals, immobiliàries, ensenyament), també hi són presents. L'oferta d'entreteniment, l'hoteleria (és important, conforme la quantitat en relació al reduït espai. A més, dos dels establiments són un exponent de la nova hoteleria urbana que cerca el valor afegit del patrimoni històric i arquitectònic) i l'equipament cultural és prou abundant i es concentra, entre la Plaça de la Drassana i l'Avinguda d'Antoni Maura, al voltant de la Llotja.

Destacar, la gran densitat de restaurants i cafeteries que han fet de la subàrea, un dels principals llocs d'oci nocturn de la ciutat, la qual cosa ha ajudat a la seva revitalització, però ha transformat també les seves característiques tradicionals.

En aquesta subzona hi ha també problemes com a conseqüència de les obres, la brutícia, els edificis degradats, les façanes sense cap harmonia, però també hi conviuen edificis magníficament rehabilitats, i conjuntament configuren una zona amb forts contrastes. La problemàtica més greu per a la població és el renou derivat precisament de les activitats d'oci i d'entreteniment nocturn. Si s'han observat també, un seguit de dèficits que afecten negativament a la imatge i atractiu del Recinte Antic com són l'abandonament, la brutícia i la manca de seguretat.

Quadre 2: Els usos i les funcions

- La potencialitat de la **subzona comercial** ve definida per uns bons aspectes qualitius: bon nivell de diversificació de l'oferta i de la qualitat dels productes, la demanda amb un nivell adquisitiu mitjà o alt. Situació dels principals eixos comercials i les millors i més luxoses botigues, però també la zona més degradada, el Sindicat. Predomini del petit comerç, tot i que es comença a notar l'impacte de les franquícies. Bon equipament en serveis de restauració, equipaments culturals i d'oci. Exerceix una important atracció per a la demanda turística, però podria ser més elevada. L'afluència en quant a demanda i compres no presenta desequilibris en la zona en relació a hores, dies, setmanes ni estacional. A la zona també hi ha una concentració important de serveis personals i per a les empreses que, bàsicament són demandats pels comerços.
- L'atractiu turístic de la **subzona patrimonial**, va lligada al seu important patrimoni arquitectònic, amb la concentració del major nombre d'elements patrimonials de major rang jeràrquic. Destacar l'important nombre d'equipaments culturals, entre ells, els de major relleu, tant per estar-hi enclavats dins dels principals elements patrimonials arquitectònics com pel valor dels seus fons. L'elevada freqüentació turística de la zona, ha generat un teixit comercial relacionat amb el turisme que competeix amb el comerç dominant, la joieria, un sector que aquí no es pot deslligar de la història de la ciutat. Les demés característiques del comerç a la zona són similars a la pròpiament comercial, llevat d'una sensiblement major afluència turística al llarg del matí, el nivell adquisitiu de la demanda i la baixa qualitat dels souvenirs.
- La **subzona de l'oci nocturn** com atractiu turístic es fonamenta en la important oferta de restauració, ús predominant i concentrat al barri de la Llotja; i l'oferta d'entreteniment i cultural, més dispersa. A més inclou alguns dels importants elements patrimonials arquitectònics, com la Llotja i el Consolat de la Mar, que li afegeixen un plus extra de gran potencialitat. L'oferta comercial a la zona és molt escassa i especialitzada, sobretot, en art. Major afluència de la demanda a les hores nocturnes, especialment a l'entorn de la Llotja i d'un nivell adquisitiu elevat.

2.2.3. La població

Els resultats de l'estudi de la població realitzat en el marc del projecte de Recinte Històric de Palma de l'INESE a 2005, on es desenvolupà i analitzà la població (densitat de població per barris, taxa de creixement i composició de la població) segons les dades del darrer padró municipal referides al Centre Històric, caracteritzaren a la població:

- La densitat de població és baixa, tot i que hi ha algunes diferències zonals com a conseqüència de l'escassa vitalitat demogràfica que presenta per a la funció residencial, amb creixements molts minsos deguts a la pèrdua de població d'algunes barriades, compensada en part per l'increment d'altres, en alguns casos nodrida de la població immigrant.
- El nivell d'envelliment de la població és lleugerament superior a la mitjana de Palma i es nota un descens d'aquesta taxa als barris amb major immigració.
- Considerant el centre en la seva totalitat, s'observa un nivell de formació baix. Tot i així hi ha contrastos clars entre barriades amb nivells de formació molt elevats i d'altres amb nivells especialment baixos.
- Una anàlisi més detallada per barriades mostra clarament l'existència de zones privilegiades, amb població d'alt nivell educatiu que coincideix en la baixa immigració, i les taxes més elevades d'envelliment. Són precisament les zones que conformen l'àrea patrimonial per excel·lència o la zona comercial més elegant. Mostra també, zones que,

ben al contrari, tenen un important contingent de població amb nivells de formació més baixos, una elevada densitat i fort creixement als darrers anys com a conseqüència de la immigració. El cas més paradigmàtic, és el del Sindicat, part més degradada de la zona comercial.

- A partir dels punts anteriors exposats, una futura política turística pel Recinte Antic de Palma no pot obviar les polítiques socials, perquè s'han d'evitar conflictes entre la població i el visitant, així com també el turisme ha de contribuir a millorar les condicions de la població menys afortunada.

2.2.4. L'estudi d'opinió

La mostra que s'ha realitzat dins el Recinte Antic és de 200 individus elegits aleatòriament, la qual per una població estimada de 34.830 habitants amb un nivell de significació del 95,5% ens dona un marge d'error del 7%. La distribució per sexes és d'un 40% d'homes i un 60% de dones.

Amb la finalitat de conèixer les característiques diferencials que poden tenir els grups d'edat en la percepció dels turistes es va distribuir la mostra en quatre grups d'edat, on el 44% correspon als que estan entre 16 i 30 anys, un 41% entre 31 i 60, un 12% majors de 60 anys i la resta, un 3% menors de 16 anys.

Dels enquestats, un 46% són residents al Recinte Antic i un 54% no ho són, però hi treballen. El percentatge de persones que treballa a la zona és elevat prop del 60% del total, la qual cosa indica l'elevada concentració d'activitats econòmiques al Recinte Antic.

A continuació es plasmen els resultats obtinguts de les enquestes que com ja s'ha esmentat anteriorment, es realitzaren als principals agents i usuaris de la zona (residents i treballadors, comerciants, hotelers, restauradors i turistes) amb la finalitat d'apropar-se a la variable humana.

Els resultats de les enquestes realitzades al grup de residents i treballadors al Recinte Antic de Palma:

- Detecten una sensibilització de la població resident cap als turistes. Per ells, el principal impacte és l'increment dels preus, a més de la saturació de la platja, l'augment de la brutícia, els problemes de trànsit i l'increment del renou.
- El 50% considera que el barri té mancances: neteja, serveis sanitaris i assistencials, activitats socioculturals, etc.
- Són conscients que els turistes no vénen de vacances a Mallorca per visitar el Recinte Antic, sinó que, aquesta visita seria un complement a les variables que més incideixen en la decisió de viatjar a Mallorca. Per tant, entenen que Palma no es pot considerar una destinació turística cultural.
- Perceben el turisme al Recinte Antic com un element positiu, malgrat un 30% d'ells no ho consideren desitjable degut a la saturació que sens dubte es genera.
- Pensen també, que l'afluència turística dins el Recinte Antic es podria potenciar amb una millora de la imatge de la ciutat, la implantació d'itineraris socioculturals i una major diversificació dels productes.

Les enquestes realitzades a la restauració (bars, cafeteries, restaurants) apunten els següents resultats:

- La clientela és tant resident com turista, en una proporció del 60 al 40%, la qual posa de relleu la importància del turisme.
- L'oferta d'establiments es considerada elevada per tots els col·lectius. Tot i que, aquesta sensació d'excés d'oferta és més elevada en els restaurants i cafeteries que no pas en els bars.
- La mitjana de doblers gastats pels turistes es troba en un 60% per sota dels 10 euros i en un 29% entre els 10 i els 20 euros .
- El "tot inclòs", com a sistema de comercialització dels establiments hotelers, i que en els darrers anys s'ha incrementat de forma accelerada, es considerada pels restauradors de la zona com una de les causes de la reducció dels ingressos d'explotació.
- Aquest col·lectiu valora el Recinte Antic com una vertadera destinació turística amb importants recursos patrimonials i culturals i que es poden posar en valor amb la finalitat de fer-los atractius al turistes.
- Apunten la necessitat d'un pla de reconversió de l'oferta i també una major innovació en els productes oferts per millorar la qualitat i la rendibilitat dels negocis. En canvi, consideren poc rellevant el canvi d'activitat.

En el cas del conjunt d'enquestes que engloba al grup dels comerciants els resultats manifesten que:

- La tipologia de client és tant resident com turista: un 55% dels que compren al Recinte Antic són residents mentre que un 45% són turistes.
- Una de les característiques del Recinte Antic de Palma és l'elevat nombre de comerços, amb una demanda creixent. Així, un 38% dels enquestats estimen que l'oferta comercial és molt abundant o abundant, i en canvi, un 68% la consideren normal o reduïda, i no consideren que hi hagi un excés d'oferta.
- Aprecien la idea, del Recinte Antic com a vertadera destinació turística.
- A la pregunta sobre la millora de l'oferta que se'ls realitzà, un 35% apuntà que no s'ha de fer res. Suggerixen, però, que cal diversificar els productes, amb la intenció d'adaptar-se a les noves necessitats dels clients, en un 20% respecte el total. Així com un canvi en els horaris per adaptar-los a les exigències del mercat.

Després de l'anàlisi del conjunt d'enquestes realitzades als turistes, s'han obtingut els següents resultats:

- Les principals motivacions dels turistes enquestats són el clima, la platja i el preu. Destacar que sols un 1,54% manifesten com a motivació principal, la visita a llocs culturals.
- En quant als llocs visitats, un primer grup és el format per la Seu, l' Almudaina i el Castell de Bellver que són els que més es repeteixen i els consideren una visita obligada

per a tot aquell que ve a Palma. Un segon grup, on s'hi troba la zona comercial i la Llotja, i per últim, un tercer grup format pels museus, on el primer és el Baluard, i els mercats tradicionals.

- Un 59% dels turistes enquestats han visitat altres zones de Mallorca, majoritàriament alguns dels indrets de la Serra de Tramuntana, així com també Pollença, Alcúdia, o les platges de la zona de Llevant. Un 34% han utilitzat el cotxe de lloguer com a mitjà de transport i un 31% el transport públic.
- Els principals problemes de la ciutat que més afecten als turistes són el trànsit, els preus dels productes i els renous; després la brutícia i les obres.
- El nivell de satisfacció que senten el qualifiquen bastant elevat.

Per acabar, pel que respecte al grup dels hotelers, els resultats de les seves enquestes, un cop analitzades indiquen que:

- Un 40% dels allotjaments turístics, són de 4 i 5 estrelles, la majoria són hotels amb caràcter i amb uns estàndards de qualitat molt elevats.
- Segons els hotelers, el turisme cultural és el més abundant pel lligam que existeix amb la zona monumental, després, vendria el turisme nàutic i de negocis i, per últim, el turisme sènior.
- Els renous són els principals motius de queixa dels turistes a l'hotel, així com les obres, i per últim i en menor importància la seguretat, el trànsit i la brutícia.

2.3. El diagnòstic

A partir de tot l'anàlisi realitzat anteriorment i els seus resultats ens mostren la realitat de l'escenari objecte d'estudi, el Recinte Antic de Palma com a potencial destinació turística cultural i urbana del qual es poden apuntar tota una sèrie de punts forts i punts febles.

Punts forts

- Concentració d'importants i singulars recursos patrimonials.
- Concentració d'importants i singulars recursos turístics i equipaments (culturals, recreatius, comercials) i un calendari d'esdeveniments i activitats (culturals, econòmiques, etc.).
- Un ecosistema cultural atractiu que combina uns estàndards de qualitat de vida notables, un patrimoni important, un urbanisme modern, una vida cultural al carrer, etc. Però avui la ciutat exigeix que la seva projecció també es basi en esdevenir un centre emissor de missatges culturals universals i, per tant, amb capacitat d'integrar continguts a les xarxes i circuits internacionals. Al darrera d'una ciutat amable i amb uns bons nivells de qualitat de vida, s'ha d'incentivar el paper de factoria de continguts culturals, que és el que reforçarà el caràcter cosmopolita, obert i dinàmic del Recinte Antic.
- Concentració d'una important i diversificada oferta hotelera i gastronòmica de qualitat que compta amb professionals altament qualificats.

- Important i diversificada demanda turística (turisme vacacional, de negocis, convencions i congressos, etc.) en la que "l'oci i la cultura" constitueixen una motivació quantitativament i qualitativa important.
- Agents públics i privats que compten amb recursos materials i humans importants.

Punts febles

- Insuficient elaboració de productes. El Recinte Antic compta amb importants i singulars recursos però no amb suficients productes.
- Insuficient informació sobre els principals segments de demanda de turisme cultural del Recinte Antic. Aquesta demanda és heterogènia i hi ha diferents tipus i comportaments, que és necessari conèixer com una condició prèvia per definir un marketing diferenciat que tingui en compte la rendibilitat econòmica, sociocultural i mediambiental de cada tipus, especialment en el context d'un creixement potencial de la demanda en el futur.
- Manca d'investigació de la demanda, segons les èpoques de l'any, mercats estrangers i nacionals, tipologies de turistes, allotjaments utilitzats, durada de l'estada, sistemes de comercialització utilitzats, estrats d'edat i estatus. Només amb aquesta metodologia, reforçada en qüestionaris ben estructurats i adaptats a les tipologies turístiques, amb mostres suficients i representatives, podrà determinar-se la importància de cada segment o tipologia, les seves característiques quantitatives i el seu major o menor interès en les polítiques de promoció de la destinació.
- Manca d'una política de marketing de destinació en que l'estratègia (segmentació de la demanda, selecció dels canals prioritaris, etc.) sigui definida i consensuada pels agents públics i privats de la destinació i no respongui fonamentalment a les necessitats o als interessos de la demanda.

En definitiva, es podria assenyalar que l'espai del Recinte Antic té una potencialitat turística important pel seu patrimoni, però també, per la seva riquesa d'usos on hi predomina el comerç, funció capaç d'organitzar en el seu entorn serveis i altres equipaments.

El Recinte Antic de Palma té una extensió petita,- la qual cosa permet considerar-lo com a peça única i fàcilment adorable- , la seva riquesa i diversitat ha anat segregant diverses subàrees segons l'especialització que han adquirit. Això ha suposat, també, una especialització de l'espai i del temps ja que cada una de les tres subzones analitzades mantenen la major afluència a diferents períodes del dia, fet que produeix problemes de saturació a llocs i hores determinats. Per aconseguir una distribució més equilibrada en el temps i l'espai, i per tant, rompre amb l'especialització s'haurien d'afavorir polítiques encaminades en fer-ho. I això, només seria possible mitjançant una planificació integral de la zona, que contemplàs al mateix temps els sectors econòmics implicats i la gestió del patrimoni, no sempre ben valorat i explotat; i sense oblidar el benestar dels residents.

ESTRATÈGIES I DETERMINACIONS

1. INTRODUCCIÓ

El patrimoni cultural és un recurs que pot iniciar una cadena d'accions capaces de generar ocupació i riquesa, un cop combinades amb els mecanismes adequats de producció de serveis.

Una destinació turística cultural ens mostra l'estreta interrelació necessària entre els següents elements bàsics:

La necessitat de gestionar el patrimoni tradicional amb una perspectiva més econòmica implica la seva explotació turística.

Cal assenyalar les tesis de desenvolupament sostenible, que en tot moment han reivindicat la conversió del recurs cultural en producte turístic, mantenint obligatòriament l'autenticitat d'aquest i procedint a l'oportú repartiment de costos i beneficis entre els operadors i agents responsables de la seva gestió.

La gestió cultural tradicional del patrimoni no sempre ha sabut atendre el nou tipus de consumidor, per la qual cosa s'observa la necessitat de revisar la interpretació del patrimoni en termes d'autenticitat i amenitat, és a dir, equilibrar les propostes de promoció, comunicació i interpretació del patrimoni des de supòsits d'activitat, participació, claredat i utilització dels elements diferenciadors de la cultura autòctona en la lectura del patrimoni tangible i intangible. D'altra banda, això no implica més que un major acostament entre patrimoni i turista per tal d'augmentar la despesa del visitant i, per tant, del desenvolupament econòmic de la ciutat.

La cultura és un valor afegit de l'entorn. Els grans equipaments, els artistes de prestigi, els festivals, generen un valor per a la ciutat que sobrepassa el mateix marc cultural per esdevenir un valor afegit de Ciutat que incidirà en qualsevol camp de l'economia, ja sigui productiva o de serveis.

2. ESTRATÈGIES, MESURES D'ACTUACIÓ I PROPOSTES

Amb la finalitat de superar les mancances ja esmentades (diagnosi) en l'apartat anterior, i millorar la promoció i comercialització del Recinte Antic de Palma com a recurs turístic, es proposen els següents objectius a assolir:

- Aconseguir una distribució més equilibrada (o menys concentrada) del turisme cultural dins el Recinte per no superar la capacitat de càrrega (o saturació) i contribuir a la conservació i desenvolupament dels recursos culturals d'altres barris.
- Evitar el monocultiu turístic i potenciar l'activitat turística com a instrument de conservació i desenvolupament dels recursos culturals d'altres àrees i la millora de la qualitat de vida de la població resident.

- Potenciar el Recinte Antic, com a centre d'atracció de la demanda nacional i internacional de turisme cultural i urbà.
- Incrementar els fluxos de turisme cultural i urbà amb destinació a Palma, la seva estada i qualitat i amb un major valor afegit en la destinació.

Per tal d'assolir el objectius generals anteriorment apuntats s'apunten una sèrie d'objectius estratègics i les seves mesures d'actuació corresponents:

1. ELABORACIÓ DE PRODUCTES CULTURALS

a) Objectiu:

Elaborar productes per incorporar nous recursos dins l'oferta de turisme cultural i urbà per convertir el Recinte Històric de Palma en un centre de major atracció, recollint sobretot l'intangible que trobem dins els recursos tangibles existents i els potencials recursos intangibles pròpiament dits.

Així, a l'interior de la ciutat, potenciar el programa de taxi-turístic, els serveis d'interpretació dels recursos, etc. A l'exterior, vincular les rutes o circuits al transport, allotjament, activitats recreatiu-esportives i altres serveis, amb preus de referència.

b) Mesures d'actuació:

Creació de microproductes per districtes i barris.

Creació de noves rutes culturals.

Foment de nous suports culturals per al turista: vídeos, films, fotografia, revistes, llibres, records, etc.

Gestió de les visites culturals: accessibilitat al recurs cultural, guies, horaris, interpretació, elements auxiliars en diferents idiomes, senyalització dels recursos culturals, etc.

Difusió al turista de la programació cultural de Palma: hotels, operadors turístics, agències de viatges, oficines d'informació, revistes culturals, premsa, TV, etc.

Potenciació de paquets culturals.

2. IMATGE I TRANSFORMACIÓ DEL CENTRE HISTÒRIC EN DESTINACIÓ DE TURISME CULTURAL I URBÀ

a) Objectiu:

Potenciar la imatge del Recinte Antic com a destinació de turisme cultural i urbà.

b) Mesures d'actuació:

Suport de gestió, comercialització i venda del producte cultural en els principals mercats.

Eix de campanya de publicitat i promoció, amb suport d'imatge i logotip amb un sistema de comunicació sobre Palma com a destinació turística.

Incorporació del lema de destinació de Palma en les comunicacions del sector públic i privat relacionats amb el turisme (imatge corporativa): Administracions, hotels, operadors turístics, agències de viatges, restaurants, comerç, etc.

3. MILLORA DE L'ACCESSIBILITAT INTERNA I INTERPRETACIÓ DELS RECURSOS CULTURALS

a) Objectiu:

Potenciar l'accessibilitat interna, i la comprensió i interpretació dels recursos culturals pels diferents tipus de turistes.

b) Mesures d'actuació:

Elaboració de plans de transport lligats als recursos principals, en idiomes.

Senyalització adequada dels recursos culturals.

Gestió de visites, concertació i interpretació. Guies. Elements audiovisuals i gràfics de suport a la interpretació.

Gestió de l'accessibilitat als recursos propietat de l'església, fundacions i particulars.

Incorporació d'un nombre més gran de museus, monuments, activitats i esdeveniments culturals als programes turístics.

Foment de la venda de suports audiovisuals i gràfics, llibres i records pels turistes.

Conversió de les oficines de turisme en ens dinàmics de disseny de circuits, facilitació de visites culturals, allotjaments i altres suports en la destinació.

4. MILLORA DE L'ACCESSIBILITAT EXTERNA

a) Objectiu:

Contribuir amb el desenvolupament i increment dels fluxos turístics de caràcter cultural

b) Mesures d'actuació:

Estudi de transport amb la creació d'una comissió que integri els agents públics i privats implicats.

Gestió d'un sistema de pàrquings turístics, en zones properes al Recinte Antic i articulació de polítiques tarifàries adequades.

Implantació de la targeta Palma Card, que ofereixi transport públic urbà gratuït i/o descomptes a museus, espectacles, botigues, restaurants, locals nocturns, etc. D'aquesta manera s'afavoreix el transport públic i es vincula a activitats culturals

5. GENERAR UNA DINÀMICA QUE PERMETI COMPATIBILITZAR ELS USOS RESIDENCIALS I TURÍSTICS

a) Objectiu:

Aconseguir un medi urbà atractiu i dinàmic que pugui satisfer alhora al turista i al resident.

b) Mesures d'actuació:

Realitzar un estudi d'anàlisi de càrrega física i psicològica.

Desviar els fluxos de les àrees més saturades a aquelles manco explotades.

Afavorir una oferta comercial prou diversificada per donar satisfacció a ambdós segments de la demanda.

Dinamització de la vida social del centre fomentant activitats fora de l'horari comercial.

6. IMPLANTACIÓ DE SISTEMES DE QUALITAT

a) Objectiu:

Aconseguir la necessària millora de la qualitat i competitivitat dels serveis públics i de l'oferta turística en sentit ampli que permeti el desenvolupament sostenible del turisme cultural i la captació de segments de demanda més rendibles des del punt de vista econòmic, sociocultural i mediambiental.

b) Mesures d'actuació:

Control i prevenció de la seguretat de béns i persones.

Neteja del Recinte Antic.

Control del trànsit rodat amb creació d'aparcaments dissuasoris.

Homogeneïtzació de la senyalització i millora d'aquesta.

Millora de la formació turística. Implantació de cursos especials per a gestors de recursos culturals.

Introducció i informació dels productes culturals en hotels, restaurants, transportistes, oficines de turisme i altres.

Auditories de qualitat en la cadena de valor: transport, allotjament, restauració, equipaments, recursos culturals, comerç i població (sensibilització).

Control de la imatge turística de Palma i la seva transformació en el temps com a síntesi i indicador de la qualitat total.

Plataforma pública/privada del Recinte Antic per a l'assegurament de la qualitat turística.

7. FOMENT I ARTICULACIÓ DEL TEIXIT EMPRESARIAL

a) Objectiu:

Potenciar i ampliar el teixit empresarial (formació i capacitació, foment d'inversions, creació de noves empreses, etc.) per a l'elaboració de productes turístics.

b) Mesures d'actuació:

Foment de les artesanies i la seva incorporació com a producte turístic.

Foment de la creació de consorcis privats pel desplegament del turisme cultural i urbà.

Foment de la formació i capacitació per a la creació d'empreses turístiques en el segment cultural.

Foment de l'especialització de guies turístico-culturals segons les exigències dels nous productes i segments de turistes.

8. MARKETING CONJUNT DE LA DESTINACIÓ I ELS MERCATS EMISSORS

a) Objectius:

Definir una estratègia global de marketing que permeti una promoció i distribució més autònoma i amb major valor afegit en destinació per mercats i centres emissors.

b) Mesures d'actuació:

Constitució d'un pressupost per a la promoció i comercialització: sector públic i privat.

Elaboració d'estratègies de mercats/segments i productes culturals.

Elaboració de programes a curt termini.

Concertació de campanyes de promoció/distribució conjuntes amb els operadors turístics dels mercats prioritaris.

Incorporació a la comunicació integral turística del logotip Palma Cultural i de la proposició «destinació finalista».

Creació de material promocional de suport: pòsters, mapes, guies, fullets, catàlegs, displays, vídeos, films, programes de relacions públiques, dossiers d' operadors turístics, etc.

Promoció global amb una estratègia integrada i compartida pels agents públics i privats de Palma i els operadors turístics emissors i/o en comercialització directa.

Promoció dels productes culturals, paquets, trams i segments, en base als recursos centre-ciutat.

9. COORDINACIÓ PÚBLICA

a) Objectiu:

Elaborar uns objectius estratègics a fi de coordinar i concertar les diferents polítiques públiques i empresarials.

b) Mesures d'actuació

Evitar solapaments entre el Govern, Consell i Ajuntament (coordinar, cooperar i concertar).

Creació d'un comitè consultiu cultura/turisme/empresaris.

Jerarquitzar productes culturals, barris del Recinte Antic i circuits.

Realitzar una investigació bàsica de la demanda cultural (nacional i estrangera) com a base de les actuacions.

Crear un òrgan mixt (públic i privat) per a la gestió comercial del turisme cultural.

Establir un pla estratègic del turisme cultural. Informació i incorporació a l'òrgan mixt de gestió i col·laboració amb el pla estratègic del turisme.

Foment de l'associacionisme.

Sensibilització del teixit empresarial, població i sector públic.

10. PROPOSTES

Finalment, i perquè el plantejament urbanístic i cultural es posi al servei d'aquestes noves estratègies de gestió, es proposen els següents punts, a mode de propostes:

- Millora de l'accessibilitat al patrimoni. Els horaris, la senyalització i comunicació turística de monuments i rutes urbanes han d'acompanyar a una flexibilitat operativa que contempli l'estacionalitat, la fragmentació dels períodes vacacionals i les festivitats, entre altres factors.

- Adaptar la interpretació del patrimoni a la cada dia més desenvolupada cultura visual, en la utilització de les tecnologies de comunicació la qual cosa requereix una actualització de guies, publicacions i altres documents promocionals.

- Incrementar la major interacció entre la promoció cultural i la promoció turística.

- Evitar la frivolitació i banalització dels atributs culturals.

- Segmentar de forma apropiada els distints tipus de turistes que consumeixen patrimoni cultural: excursionistes, congressistes, famílies.

- Crear un «patrimoni atmosfèric», entendre la capacitat de la ciutat per si mateixa de ser un atractiu cultural integrat, i no caure en la sensació de tancar sempre l'experiència de gaudir del patrimoni com un museu.

- Potenciar l'ecosistema cultural del Recinte Antic, mantenint el seu equilibri, singular i enormement atractiu, entre la tradició i la innovació. Aquest element configura una estètica de ciutat determinada que va des del patrimoni arqueològic a la creació artística més avançada.

- Afavorir la imaginació pública i privada per a crear els productes culturals que, siguin perfectament compatibles amb el funcionament diari de la ciutat: peatonalització, seguretat, millora de la imatge.

BIBLIOGRAFIA

- ABAD GONZÁLEZ, L. (Coord.) (2006): El patrimonio cultural como factor de desarrollo. Estudios multidisciplinares. Servicio de Publicaciones Universidad de Castilla - La Mancha. Cuenca, 589 pp.
- ASOCIACIÓ HOTELERA DE PALMA (2004): In Palma, nº 1. Palma
- BROTONS I CAPÒ, M.M. (2000): La Escultura a les Balears al SXX. Edicions Documenta Balear nº 30, 64 pp.
- CABRALES BARAJAS, L. F. (dir.) (2004): Geocalli 9, Cuadernos de Geografía. Gestión turística en centros históricos. Editorial Gráfica Nueva. Universidad de Gadalajara, México. 111 pp.
- CANO DE MAUVESÍN, J.M. (2005): Turismo Cultural. Manual del gestor del patrimonio. Editorial Almuzara, España, 338 pp.
- CEBRIAN, A. (2001): Turismo cultural y desarrollo sostenible: Análisis de áreas patrimoniales: Universidad de Murcia, Servicio de Publicaciones, Murcia.
- "City tourism & culture the european experience" ETC Research Report N° 2005 / 1 Brussels, February 2005 World Tourism Organization.
- CLUZEAU, C.O. (1998): Le tourisme culturel. Collection Encyclopédique Que sais-je ? Imprimerie des Presses Universitaires de France. Paris, 126 pp.
- "Dessarrollo turístico integral de ciudades monumentales" Congreso internacional. Varios autores Patronato Provincial de Turismo de Granada 2003.
- DE LA CALLE VAQUERO, M. (2000): "Las ciudades históricas españolas como destinos turísticos. Patrimonio cultural y sistema de acogida local". Curso Turismo en Ciudades Históricas.
- FERRÀ I MARTORELL, M. (2003): Palma a peu. Ciutat passa a passa. Palma, Miquel Font Editor, 157 pp.
- FERRÀ I MARTORELL, M. (2004): El Call de Palma. Ciutat passa a passa. Palma, Miquel Font Editor, 158 pp.
- FONT SENTIAS, J. (Coord.) (2004): Casos de Turismo Cultural. De la planificación estratégica a la gestión del producto. Editorial Ariel, S.A. Barcelona, 466 pp.
- FORASTER, M. (2006): Nexus 35. Noves polítiques per al turisme cultural: reptes, ruptures, respostes. Fundació Caixa Catalunya, Revista semestral de cultural, Hivern 2005-2006. Edita Fundació Caixa Catalunya. Barcelona, 199 pp.
- GALÍ ESPELT N, MAJÓ FERNÁNDEZ, J.; VIDAL CASELLAS, D. (2000): "Patrimonio cultural y turismo: nuevos modelos de promoción vía interne" Cuadernos de turismo, nº 6, 2000, 73-87 pp. Universitat de Girona.
- GARCÍA HERNÁNDEZ, M. (2000): "Turismo y medio ambiente en ciudades históricas: de la capacidad de acogida turística a la gestión de los flujos de visitantes" Anales de Geografía de la Universidad Complutense Año 2000 nº 20, 131-148 pp.
- GONZÁLEZ COBRERO, M. A. (2000): "La calidad del equipamiento turístico". Curso Turismo en Ciudades Históricas. Universidad Internacional de Andalucía (2000) www.juntadeandalucia.es

- HERRERO PRIETO, L.C. (Coord.) (2000): Turismo cultural: el patrimonio histórico como fuente de riqueza. Edita Fundación de Patrimonio Histórico de Castilla y León. Valladolid, 383 pp.
- INESE (2005): Reconversió i potenciació del Recinte Històric de Palma com a recurs turístic. Projecte de Recerca subvencionat per l'INESTUR. 177 pp.
- LENO CERRO, F. (1993): Técnicas de evaluación del potencial turístico. MICYT, Madrid, 261 pp.
- LOBO MONTERO, P. (2000): "Turismo y ciudades históricas en los documentos de Organizaciones Internacionales". Curso Turismo en Ciudades Históricas. Universidad Internacional de Andalucía (2000) www.juntadeandalucia.es/cultura/iaph/publicaciones
- LÓPEZ SÁNCHEZ, P. (1986): El Centro Histórico: un lugar para el conflicto. Geocrítica Universitat de Barcelona. Barcelona, 161 pp.
- LÓPEZ VILCHEZ, I. (2000): "Turismo en ciudades históricas. Orientación y señalización turística. Ciudad, cultura y turismo: calidad y autenticidad". Curso Turismo en Ciudades Históricas. Universidad Internacional de Andalucía (2000), www.juntadeandalucia.es/cultura/iaph/publ
- MARCHENA GÓMEZ, M.J. (1998): Turismo urbano y patrimonio cultural. Una perspectiva Europea. Editorial Colección Documentos, Sevilla, 170 pp.
- MAS QUETGLAS, J. (1998): Historia de la Ciutat de Palma. Palma, Ed. Moll, 229 pp.
- MEDEL, R. (1989): Manual del Viajero en Palma de Mallorca. El Drac Editorial. Palma, 205 pp.
- MIGUEL NOGUÉS, A. (2003): Cultura y Turismo. Quinto volumen de la Colección SIGNATURA DEMOS. Una mirada abierta a la sociedad y a la cultura. Editorial Signatura Ediciones de Andalucía, S.L. Sevilla, 253 pp.
- PAUNERO I AMIGO, F. X. (ed.) (2003): Patrimoni, turisme i desenvolupament local. Ed. Les Àligues. Servei de Publicacions de la Universitat de Girona. Institut del Patrimoni Cultural. Girona, 64 pp.
- PÉREZ CANO, T. (2000): "Turismo en las ciudades históricas. La ciudad sostenible". Curso Turismo en Ciudades Históricas. Universidad Internacional de Andalucía (2000) www.juntadeandalucia.es/cultura
- PRADOS PÉREZ, E. (2001): "Turismo cultural: Un segmento turístico en expansión". Congreso virtual de Turismo Cultural. Octubre 2001, www.org.ar
- PRIESTLEY, G.K.; LLURDÉS, J.C. (2001): "El turismo urbano". Geografía mundial del turismo. Madrid, Síntesis.
- RODRIGUEZ ACHÚTEGUI, M. (2000): "El Turista cultural y las ciudades históricas". Curso Turismo en Ciudades Históricas. Universidad Internacional de Andalucía (2000) www.juntadeandalucia.es/cultura
- ROMERO MORAGUES, C. (2000): "Ciudad, cultura y turismo: calidad y autenticidad". Curso Turismo en Ciudades Históricas. Universidad Internacional de Andalucía (2000) www.juntadeandalucia.es
- RUÍZ VIÑALS, C. (2000): L'urbanisme a la ciutat de Palma. Palma, Editorial El Far, 262 pp.
- VALDÉS PELAEZ, L. (2003): "Sistemas de información turística en ciudades históricas" Turismo cultural y urbano: 6º Congreso de Turismo Universidad y Empresa Castellón.